

"TKO NEĆE DA RADI, NEKA I NE JEDE" - PROTESTANTSKA RADNA ETIKA KROZ PRIZMU SOCIOLOŠKE MISLI I DANAŠNJE PRAKSE

Pavković, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:183734>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**„TKO NEĆE DA RADI, NEKA I NE JEDE” – PROTESTANTSKA RADNA
ETIKA KROZ PRIZMU SOCIOLOŠKE MISLI I DANAŠNJE PRAKSE**

JELENA PAVKOVIĆ

Split, 2024.

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
JEDNOPREDMETNI STUDIJ

**“TKO NEĆE DA RADI, NEKA I NE JEDE” – PROTESTANTSKA RADNA
ETIKA KROZ PRIZMU SOCIOLOŠKE MISLI I DANAŠNJE PRAKSE**

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Vlaho Kovačević

Studentica:

Jelena Pavković

Split, srpanj, 2024.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. MIKRO I MAKRO PRISTUPI.....	3
1.1. Osnovna objašnjenja	3
1.2. Problemi mikro i makro pristupa na primjeru Weberovog djela	4
1.3. Teorije revolucije	5
1.4. Komponente teorije.....	6
2. POVIJESNI I DRUŠTVENI PREGLED RAZVOJA PROTESTANTIZMA	8
2.1. Poimanje protestantizma i razlikovanje od ostalih vjerskih učenja	9
2.2. Pojava i djelovanje Martina Luthera.....	11
2.3. Širenje protestantizma i stvaranje Luteranske crkve.....	12
2.4. Utjecaj Jean Calvina	13
2.5. Reformacija u Hrvatskoj	14
2.6. Pojmovi kršćanska zajednica, vjerski pokret, sljedba i mala vjerska zajednica	15
2.7. Uspostava radne etike	16
2.8. Protestantska radna etika.....	19
3. POVEZANOST PROTESTANTSKE ETIKE I KAPITALIZMA	22
3.1. Protestantska etika kao sekularni i kulturni fenomen	24
3.2. Problem sekularizacije u Weberovoj sociologiji.....	25
3.3. Duhovni temelj interpretativne sociologije – različita religiozna iskustva	27
3.4. Protestantska etika i protestantizam danas	28
3.5. Utjecaj radova Maxa Webera.....	29
3.6. Fenomenologija i američka sociologija	33
3.7. Alfred Schutz i pripitomljavanje fenomenologije.....	33
3.8. Nove promjene.....	34
3.9. Utjecaj Frankfurtske škole	36
3.10. Religija kao faktor političke kulture i ekonomskog razvoja	38
4. DOŽIVLJAJ SVETOG	40
4.1. Društveni kontekst modernosti	40
4.2. Biblija: izvor nadahnuća za ponizno ponašanje	41
4.3. Širenje puritanizma	43
4.4. Weberova teza i raščaravanje svijeta	44
4.5. Religija kao „životna moć”	45
4.6. Bliži uvid.....	47
4.7. Ideje i interesi.....	49
4.8. Budućnost religije	49

4.9. Empirijsko znanje	50
5. DUH KAPITALIZMA.....	52
5.1. Moderni kapitalizam i protestantizam.....	53
6. METODOLOŠKI I EMPIRIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA	56
6.1. Razlika između kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja	57
6.2. Predmet i ciljevi istraživanja.....	58
6.3. Odabrana metoda	58
6.4. Intervju kao istraživačka metoda	59
6.5. Proceduralni aspekti intervjua – od prikupljanja do analize podataka.....	60
6.6. Mogućnosti i perspektive promatranja sa sudjelovanjem	61
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	63
8. ZAKLJUČAK	77
9. LITERATURA.....	80
10. EMPIRIJSKA I METODOLOŠKA ARHIVA	85
10.1. Protokol za polustrukturirani intervju	85
10.2. Obrazac informiranog pristanka.....	86
10.3. Terenske bilješke promatranja sa sudjelovanjem.....	88
10.4. Transkript intervjua.....	91
10.5. Popis priloga	103
SAŽETAK	104
SUMMARY	105
BILJEŠKE O AUTORICI.....	106

UVOD

„Što god radite, zdušno činite, kao Gospodinu, a ne ljudima“ (Kološanima 3,23).

Sam pojam protestantske radne etike je dosta prisutan u sociologiji. Rad predstavlja osnovu za ostvarivanje sredstava za preživljavanje. Kroz poimanje različitih oblika rada javljaju se i različita državna uređenja poput republika, monarhija, ustavnih monarhija, konfederacija ili diktatura. Tu je moguće razlikovati sisteme poput kapitalizma, socijalizma i sl. Shvaćanje radne etike može se prožeti kroz poimanje religijskih shvaćanja pri čemu je vidljivo da su različite religije specifične po shvaćanju i obnašanju vlastite kulture kao i pristupu radnoj etici. Poveznica protestantizma i radne etike protestanata je od velikog zanimanja u sociološkom kontekstu. Velika većina ljudi se susrela s ovim pojmom, a ništa manje nije poznato i jedno od poznatijih djela u sociološkoj domeni, a to je Protestantska etika i duh kapitalizma, autora Maxa Webera koji se smatra jednim od osnivača sociologije kao posebne društvene discipline jer je svojim širokim interesom utjecao na formiranje različitih socioloških ideja i poddisciplina. Prema Danielu Bellu, etiku je potkopao kapitalizam i zamijenila ju je ovisnost o hedonizmu. On je tvrdio da je kultura kapitalizma postala hedonistička, jer je nastojala zadovoljiti svoje potrošače kroz potragu za samozadovoljstvom i užitkom. Zygmunt Bauman (1987) je tvrdio da je puritanac središnji lik razumom vođenog društva. Protestantska etika ističe različite karakteristike kao što su naporan rad i disciplina, koje su često povezane s ograničenim načinom života u različitim segmentima. Tvrdio je da je protestantska etika oslabljena usponom kapitalizma. Također je naveo da je kulturno opravdanje koncepta slobode zamijenjeno težnjom za užitcima.

U ovom radu ćemo pobliže objasniti značaj protestantizma koji ne predstavlja primarno religijsko opredijeljenje u Hrvatskoj. Uz pojam protestantizma se često veže pojam marljive radne etike, a zahvaljujući Weberu i njegovom poznatom djelu koje smo već spomenuli, i sam pojam kapitalizma koji poprima i materijalistička svojstva. U tu svrhu proveden je polustrukturirani intervju s pastorom protestantske crkve u koja djeluje u jednom dalmatinskom gradu te njegovim zamjenikom kao i promatranje sa sudjelovanjem kako bismo pobliže i kroz praksu predstavili djelovanje protestantskog učenja u pretežito katoličkom okruženju te saznali je li došlo do promjena u svakodnevnom prakticiranju vjerskog učenja izazvanog vanjskim faktorima i promjenama koja obuhvaćaju novije društvene promjene gdje materijalizam i kapitalizam zauzimaju sve veće mjesto u svakodnevnom životu. Ovaj rad ima 9 poglavlja u kojem smo se dotaknuli objašnjenja funkcioniranja društvenih sistema, objasnili odnos između

mikro i makro pristupa koje Weber spominje u svom djelu, pobliže opisali značaj protestantizma i radne etike, utjecaj Biblije, kapitalizma i sve više rastućeg konzumerizma koji se pojavio širenjem ovog državnog uređenja. Nakon kvalitativnog dijela istraživanja koje smo spomenuli ranije, posljednji dio diplomskog rada zauzimaju metodološka i empirijska arhiva, bilješke o autorici te sažetak rada.

1. MIKRO I MAKRO PRISTUPI

1.1. Osnovna objašnjenja

Makrosociološke teorije se odnose na poimanje različitih reprezentacija, fenomena, entiteta kroz shvaćanje šireg sustava, dok se mikrosociološke teorije odnose na djelovanje pojedinca (Watkins, 1953, 729). Kod makrosociološkog pristupa je individualno djelovanje uvjetovano vanjskim društvenim faktorima koje treba biti objašnjeno u terminima ekonomskih, strukturalnih, kulturnih, institucionalnih ili društvenih čimbenika (Piaget, 1971.).

Rasprava o metodološkom individualizmu se temelji na pretpostavkama o objašnjenju, a jednom kad promijenimo te pretpostavke dolazi do različitih argumentacija. Ideja koja se temelji na tome da se društveno znanstvena objašnjenja temelje na uzročnim mehanizmima, a ne na zakonima je postala sve popularnija posljednjih dvadesetak godina (Hedström i Ylikoski prema Jarvie i Zamora Bonilla, 2011, 21). Slična se situacija dogodila i u biologiji i psihologiji (Wright i Bechtel prema Jarvie i Zamora Bonilla, 2011, 21).

Činjenice koje se temelje na makrorazini se, kao što smo rekli, objašnjavaju pozivanjem na procese, entitete i odnose na mikrorazini, ali te stavke pripadaju mikrorazini zato što su potrebne za objašnjenje makro činjenice. Sve što je potrebno za objašnjenje makro činjenice smatra se da pripada istoj razini. Međutim, ne postoji jamstvo da će ove komponente uvijek biti na istoj razini u svim mogućim kontekstima objašnjenja (Craver prema Jarvie i Zamora Bonilla, 2011, 25).

Antiindividualisti često smatraju da su činjenice o pojedincima koje se temelje na individualizmu nedovoljne da objasne društvene činjenice unutar kojih pojedinac djeluje ili da individualisti prihvaćaju činjenice koje ne pripadaju individualizmu.

To je zato što se ne radi o odnosima između dvije sveobuhvatne razine opisa, već o tome kako se lokalne činjenice o pojedincima i njihovim društvenim interakcijama povezuju s činjenicama velikih razmjera o društvima, organizacijama i grupama (Jarvie i Zamora Bonilla, 2011, 27).

O tome hoće li neki atribut obuhvaćati mikro ili makro svojstvo ovisi o tome s čime se suprostavlja. Prijateljski odnos predstavlja makro svojstvo s psihološke točke gledišta, ali i mikro svojstvo kada se razmatra sa stajališta društvenih mreža unutar zajednice. Odnos između mikro i makro ovisi o tome kako osoba vidi neku određenu pojavu. Na primjer, međunarodna politika i organizacijska sociologija sasvim drugačije doživljavaju mikro – makro kontrast. U prvom se države i druge organizacije često shvaćaju kao pojedinci, dok su u drugome organizacije i

njihova svojstva makro stvarnost koju treba objasniti. Slično tome, ekonomist koji proučava tržišne procese može doživljavati poduzeća i kućanstva kao mikrorazinu, dok su za discipline kao što su industrijska organizacija i obiteljska sociologija makro stavke koje zahtijevaju objašnjenje (Jarvie i Zamora Bonilla, 2011, 28). Ovisno o primjeni, mikro entiteti stoga mogu biti pojedinci, obitelji, tvrtke, grupe ili sl. Ta je fleksibilnost u skladu s načinom razmišljanja društvenih znanstvenika.

1.2. *Problemi mikro i makro pristupa na primjeru Weberovog djela*

Glavni problem za objašnjenje ponašanja sustava na temelju radnji i orijentacija na razini ispod sustava je prelazak s niže na višu razinu. To se naziva mikro – makro problemom koji se često pojavljuje u društvenim znanostima. Osim u sociologiji, makro i mikro pristup je prisutan u ekonomiji koju možemo podijeliti na makroekonomiju i mikroekonomiju, a jedan od glavnih problema u ovoj znanosti je njihova slaba povezanost (Coleman, 1990, 6). Coleman se u svojoj knjizi *Foundations of Social Theory* posebice osvrnuo na Weberov Protestantizam i duh kapitalizma za koje smatra da prijelaz iz mikro u makro razinu nije dobro napravljen.

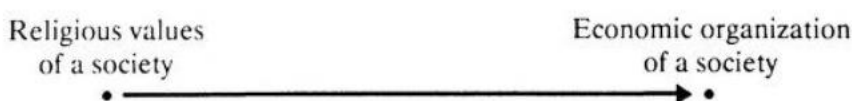

Figure 1.1 Macrosocial proposition: Calvinism encourages capitalism.

Slika 1.1. Makrosocijalna propozicija: Kalvinizam potiče kapitalizam (Coleman, 1990, 7)

Weber opširno opisuje makrodruštveni kontekst na način da ga povezuje uz religioznu etiku koja je karakteristična za ona društva koja su tijekom reformacije postala protestantska. Također je sadržavala vrijednosti koje su pozitivno utjecale na rast kapitalističke ekonomske organizacije. Prvo objašnjenje se temelji na tome da nema ničeg više, dok bi za bilo koju potvrdu prijedlog zahtijevao jednu od dvije vrste dokazne osnove. Jedna bi bila sustavna usporedba ekonomskih sustava protestantskih i neprotestantskih društava kako bi se utvrdilo je li prva kapitalistička. Drugi način bi bio ispitivanje ekonomske organizacije društava koja su postala protestantska tijekom vremena kako bi se utvrdilo je li se kapitalizam razvio nedugo nakon pojave protestantizma. Weber uspoređuje zemlje prema njihovom religijskom sastavu te stupnju i vremenu njihovog kapitalističkog razvoja (Coleman, 1990, 7). Malobrojna su društva koja se

moгу usporediti, a ona u kojima se kapitalizam najbrže razvio su se razlikovala, ne samo po pitanju religije, već i na mnoge druge načine.

Statističke usporedbe se mogu protumačiti na različite načine, a jedan od tumačenja može se temeljiti na tome da je velika poveznica između kapitalizma i protestantizma. Weber u svom djelu ispituje i što predstavlja kalvinizam za društvo, zatim duh modernog kapitalizma na način da koristi niz različitih razdoblja te situacija koje se događaju u ekonomiji za usporedbu. Izdvaja ideju marljivosti u obavljanju svojih dužnosti te se protivi tradicionalizmu na način da se okreće antitradicionalističkoj orijentaciji te se dohvaća marljivosti prema vlastitom pozivu na način da se usmjerava prema kalvinizmu. On to koristi kao dokaz da je rast ove religijske doktrine osigurao sustav vrijednosti koji je omogućio razvoj kapitalizma. Sadržaj Protestantske etike i duha kapitalizma može se opisati kao vrijednosti koje proizlaze iz vjerskih uvjerenja društva, a sadržaj onoga što Weber naziva duhom kapitalizma može se opisati kao vrijednosti koje upravljaju ekonomskim aktivnostima društva. „Te su vrijednosti dvije komponente vrijednosnog sustava jednog društva koje upravljaju aktivnostima u dva različita institucionalna područja” (Coleman, 1990, 7).

Jedna od glavnih kritika na ovu temu upućena je i od strane Tawneya koji je smatrao da zajednički sadržaj ekonomskih i vjerskih vrijednosti nije dokaz učinka prvih na druge, već je pokazatelj drugih promjena koja su izmijenila ekonomske i vjerske sustave vrijednosti (Coleman, 1990,7). Zajednički sadržaj je potencijalno moguće naći iz učinka novih vrijednosti u ekonomskim aktivnostima.

1.3. Teorije revolucije

Primjer na kojem je pokušano napraviti prijelaz s mikro na makro razinu je teorija revolucije. Pretpostavka kojom se velika većina vodi po pitanju pojma revolucije je da se one događaju tijekom razdoblja društvenih promjena što za cilj ima poboljšanje društvenog i političkog uređenja. Teoretičari su mišljenja da sve bolji uvjeti u društvu stvaraju i različite oblike frustracija kod pojedinih članova društva, što naposljetku i dovodi do revolucije. Zbog takvih ishoda ova teorija dobiva još jedan naziv, a to je teorija frustracije (Coleman, 1990, 10).

U Protestantskoj etici i duhu kapitalizma, postoje tri povezana odnosa; prvi je od razine sustava do razine pojedinca, drugi je u potpunosti na razini pojedinca, a treći je od razine pojedinca do razine sustava. Slika 1.2. pokazuje takav odnos (Coleman, 1990, 10).

Prvi odnos ima nekoliko oblika, a ovisi o tome gdje teoretičar vidi frustraciju koja proizlazi. Drugi odnos je samo prijedlog frustracija iz psihologije, dok je treća relacija

implicitna, karakterizira ju združivanje za proizvodnju društvenog proizvoda, odnosno revolucija. U Weberovoj analizi i u analizi teoretičara revolucije se prijelaz s mikro na makrorazinu doživljava kao skupljanje individualnih orijentacija (Coleman, 1990, 10). Ako je teorijski problem onaj koji uključuje funkcioniranje društvenog sustava, kao npr. po pitanju objašnjavanja uspona kapitalističke ekonomije ili pojave revolucije, tada bi trebalo biti očito da odgovarajuća tranzicija ne može uključivati zbrajanje individualnih ponašanja.

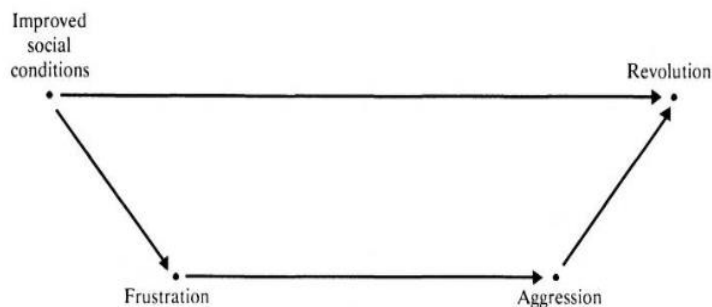

Figure 1.3 Macro- and micro-level propositions: effects of improved social conditions on potential for revolution.

Slika 1.2. Makro i mikro razina propozicija: učinci poboljšanih društvenih uvjeta na potencijale za revoluciju (Coleman, 1990, 10)

1.4. Komponente teorije

Postoje tri vrste komponenti svake teorije u kojoj djelovanje sustava proizlazi iz djelovanja onih koji su dio tog sustava. Oni odgovaraju onome što je prikazano na slici 1.2. Na slici je uočljiv odnos kretanja od makro prema mikro, odnosno od mikro prema makru te odnos koji se temelji na principu akcije koja opisuje radnje aktera. Takav način djelovanja čini osnovu koja dovodi do različitih ponašanja, odnosno različitih društvenih pojava. Društvena teorija se, za razliku od psihološke razlikuje po tome što sadržava teoriju o različitim pravilima unutar kojih ljudi djeluju (Coleman, 1990, 11). To možemo npr. prikazati na primjeru obrazovanja gdje učitelji i učenici preuzimaju različite uloge ili na primjeru igre u kojoj sudjeluju igrači, a svaka uloga ima određene ciljeve pri čemu postoje pravila o vrstama radnji koje su dopuštene u svakoj ulozi kao i pravila koja određuju posljedice koje akcija svakog sudionika ima za ostale u skupini. Osobe u skupini sadrže neki princip djelovanja, a npr. igra koja je u središtu se sastoji od strukture koja pokreće te radnje i kombinira ih kako bi proizvela ponašanje sustava te takva struktura odgovara prijelazima iz makro u mikro i mikro u makro. U ovom slučaju je makrorazina ponašanje sustava.

1.5. Teorija djelovanja na razini pojedinca

Teoretičari revolucije koje još nazivamo i teoretičarima frustracije, što je i ranije spomenuto u ovom radu, koriste model tzv. izražajne akcije, pri čemu je agresivno ponašanje najčešći izraz frustracije (Coleman, 1990, 14). Npr. studija o samoubojstvu koju je proveo Emile Durkheim je bila slična modelu teoretičara frustracije. Iz njegove studije je moguće iščitati da samoubojstvo predstavlja izražavanje vlastitog psihološkog stanja koje je uvjetovano društvenim okruženjem, dok Weberovo dobro poznato djelo o protestantizmu i kapitalizmu govori o tome da osobe djeluju prema cilju ili vrijednostima koje njeguju.

Teorija djelovanja na individualnoj razini je teorija koju je koristio i Weber. To je model djelovanja koji se primjenjuje kada želimo razumjeti djelovanje druge osobe. „Postupci pojedinca ne ovise samo o preferencijama ili vrijednostima, već i o mogućnostima i poticajima koje pruža okolina” (Coleman, 1990, 13). Ako promatramo razdoblje kada je u velikoj mjeri počeo rasti kapitalizam, upravo je on uključivao promjene u tim mogućnostima i poticajima.

2. POVIJESNI I DRUŠTVENI PREGLED RAZVOJA PROTESTANTIZMA

Iako se u društvenim znanostima bitnim smatra ponašanje pojedinca, potrebno je, prije svega, objasniti društvene sustave unutar kojeg pojedinci djeluju kako bismo saznali odgovor na pitanja koja su sociološke prirode. Postoje dva načina na koja se može objasniti ponašanje društvenih fenomena, odnosno društvenog sustava. Jedan od načina je da ih definiramo kroz kontekst proučavanja uzorka slučajeva ili da proučavamo čitavi sustav tijekom vremena. Ono što je karakteristično je da se u tom slučaju ispituje statistička povezanost između karakteristika društvenog sustava te ponašanja kojeg istražujemo i kako sustav djeluje na ponašanje. To sve je moguće uz korištenje faktorske analize. Ovu metodu je moguće okarakterizirati i kao „vanjsku” (Coleman, 1990, 21).

Kao druga vrste metode se pojavljuje ona suprotna, odnosno „unutarnja”, ona predstavlja onu kojom se analiza usmjerava prema procesima unutar sustava te dijelovima koje ono obuhvaća. Unutarnju analizu ponašanja nekog sustava je lakše provesti po pitanju određenih segmenata. Npr. lakše je prikupiti određene informacije te ispitati društvene pojave koristeći se manjim uzorkom nego što je to slučaj kada je u pitanju veći uzorak. Vrlo je teško prikupiti podatke na cijeloj populaciji te sukladno tomu postaviti hipoteze. Sociolozi kao što su Engels, Marcuse i Marx obraćaju pažnju na pitanje slobode pojedinca unutar određenog društvenog sustava (Coleman, 1990, 21). Po pitanju ove perspektive je jako teško odvojiti pojedinca od sustava, npr. Staljinov SSSR od neke druge demokratičnije države i sl.

Coleman kao primjer u kojem nije dobro proveden prijelaz s mikro na makro razinu društva navodi djelo Webera; Protestantska etika i duh kapitalizma. Autor ovog djela smatra da religijska etika onih društava koja su postala protestantska u Reformaciji sadrži vrijednosti koje su poticale kapitalistički rast i razvoj tih društava. Ona u kojima se kapitalizam razvio se razlikuju od ostalih po pitanju mnogobrojnih karakteristika. Temeljna je kritika Weberove teorije kako postoji mogućnost trećeg čimbenika koji je utjecao na prihvaćanje kapitalizma i protestantizma u određenim društvima. Moguće je njegovu tvrdnju podijeliti u tri dijela; prva se odnosi na činjenicu da protestantizam znači neke vrijednosti kojih se pojedinci pridržavaju, druga da pojedinci s određenim vrijednostima prihvaćaju određene stavove i ponašanje prema ekonomiji i radu te treća da određeni stavovi pojedinaca prema radu i ekonomiji pomažu u uvođenju kapitalizma u društvo. Upravo treća tvrdnja označava najveći problem po pitanju toga kako s razine pojedinaca i njihovog ponašanja preći na ponašanje sustava općenito. Teoretičari u društvenim znanostima trebaju pravilno primijeniti prijelaz iz makro u mikro razinu društva te

obrnuto. Međutim, pojavljuju se i fenomeni koje je isključivo potrebno promatrati iz makro perspektive. Ako su u pitanju takvi društveni fenomeni, potrebno je spustiti se na razinu pojedinačnih akcija neke osobe jer je moguće na taj način pronaći uzrok tih fenomena koji se krije upravo unutar djelovanja pojedinaca i njihovim međusobnim djelovanjima (Coleman, 1990, 22/23).

2.1. Poimanje protestantizma i razlikovanje od ostalih vjerskih učenja

U pogledu povijesnog promatranja je opće prihvaćeno da se protestantskim nazivaju one tradicionalne crkve koje djeluju iz vremena crkvene reformacije u 16. stoljeću, a to su luteranska, reformirana i anglikanska, dok se ostale crkve koje sebe nazivaju protestantskim poput baptističke, pentekostalne i sl. nazivaju reformacijskim crkvama jer su nastale dosta kasnije (Šarić i Kovačec, 2016, 159). Npr. Jehovini svjedoci se nikako ne mogu smatrati protestantima, iako mnogi smatraju kako pripadaju upravo toj skupini.

Sam naziv protestanti, potječe iz vremena reformacije kada su neki od njemačkih knezova pokrenuli prosvjed protiv odluke koja je donesena u saboru 1529. godine. Odnosila se na zabranu učenja Martina Luthera. Doduše, Luther, koji se od strane nekih smatra i „ocem protestantizma” je predložio za sebe i svoje sljedbenike naziv evangelisti, odnosno evanđeoski kršćani. Protestanti smatraju da je izvorno apostolsko učenje vremenom se izmijenilo i da je zahvaljujući Reformaciji vjernicima vraćeno učenje svete apostolske i katoličke crkve. Protestantizam stoga na temelju napisanog možemo definirati kao naziv koji obuhvaća vjerska učenja u kršćanstvu koja su se odvojila od vjerskih shvaćanja koja su se svrstavala unutar katolicizma nakon reformacije koja su se dogodila u 16. st. Ono što se naglašava unutar ovog vjerskog shvaćanja je da postoji svećenstvo svih svetih, odnosno vjernika te se uvažava autoritet Biblije, a s druge strane se odbacuje autoritet Pape (Šarić i Kovačec, 2016, 160).

Pojmom protestanti (u političkom kontekstu) u užem smislu govorimo o pripadnicima kršćanskog učenja koje je nastalo na njemačkom govornom području. Osim Luthera, moguće je spomenuti i Philippa Melanchthona koji je također smatran osnivačem luteranstva te Huldrych Zwinglija i Jean Calvina, koji su reformaciju započeli u Švicarskoj te koji su začetnici kalvinizma, odnosno druge protestantke grane (Šarić i Kovačec, 2016, 160).

Anglikanstvo je nastalo odcjepljenjem crkve u Engleskoj od Rima 1534. godine kada je parlament proglasio kralja za poglavara crkve. U budućim razdobljima je vidljivo da su anglikanci prihvatili znatne utjecaje protestantske teologije pri čemu je taj utjecaj vidljiv i kroz današnje razdoblje. Zbog nedostatka središnje uprave i potpunog negiranja tradicije te oslanjanja

samo na vlastita tumačenja Biblije među Lutherovim sljedbenicima nastavile su se podjele i nakon Lutherove smrti. Kao vođa protestantizma u to doba isticao se Melancton čije je tumačenje bilo nešto „umjerenije”. Nasuprot njemu bili su puristi, među kojima je istaknutiji bio i Matija Vlačić Ilirik (Šarić i Kovačec, 2016, 160)

Pojave koje sve više susrećemo, poput vjerskih vođa, novih proroka i slično imaju za cilj predstaviti nešto novo, alternativu današnjem sve više materijalnom svijetu. Oni su se oduvijek pojavljivali u prijelomnim razdobljima kršćanstva, posebice kao nekakav oblik protesta protiv zlorabe kršćanstva i Crkve kao institucije (Kolarić, 2005, 413). Zašto nastaju nove podjele, sljedbe, na koji način se one šire? Takva pitanja zanimaju mnoge vjernike, ali i predstavnike tradicionalnih Crkava. Neki od sljedbenika reformiranih Crkvi nas zaustavljaju često dok šecemo parkom ili dok žurimo u školu ili na posao. Koriste se različitim načinima kako bi privukli nove članove.

Sve do nedavno se znanost o religiji usmjeravala prema nerazvijenim narodima te prema „glavnim“ religijama svijeta kao što su konfucijanizam, islam i budizam. „U tim se religijama tražilo ono što je, kao izričaj ljudske duše, u njima istinski religiozno i kao takvo ugrađivalo u pojam anima humana naturaliter christiana, tj. u načelo da je ljudska duša po svojoj biti kršćanska i da je sve religiozno prije Krista bilo samo priprava za Krista i kršćanstvo, u kojemu je to religiozno našlo svoju potvrdu i savršeni izričaj” (Kolarić, 2005, 414). U današnjem vremenu je sociologija religije sve više usmjerena prema sljedbama poput „podzemne Crkve”, u kojima do izražaja dolazi ljudska čežnja za religioznim (Kolarić, 2005, 414). Što suvremenog čovjeka privlači takvim sljedbama?

One u mnogim ljudima izazivaju religiozni osjećaj i osobu vezuju uz sebe te ljudi koji imaju potrebu za vjerskim mirom, često taj mir pronalaze upravo u njima. Velike Crkve su religiozne poruke prekrile raznim nereligioznim elementima, obvezama i običajima, a često su u upotrebi izrazi koje ljudi ne razumiju, dok kod sljedbi to prevladava u manjoj mjeri (Kolarić, 2005, 415).

Reformacija koja je nastupila je podijelila zapad na katolike i protestante. Protestantizam zajedno s anglikanskom crkvom obuhvaća preko 391 milijuna članova na temelju statističkih podataka iz 1998. godine (Kolarić, 2005, 426). Reformirane protestantske Crkve su se 1921. godine ujedinile u Reformirani svjetski savez sa sjedištem u Ženevi te broje preko 42 milijuna članova, a najbrojniju ujedinjenu protestantsku zajednicu predstavlja Luteranski svjetski savez, dok unutar anglikanske crkve spadaju Crkve britanskih dominiona, SAD-a i Kanade (Kolarić, 2005, 426). Cilj reformatora je bio da na temelju Biblije vjersko prakticiranje bude što manje

obilježeno sumnjivim običajima te praznovjerjem, međutim pojavile su se i negativne posljedice pri čemu se vjera pretvorila u područje podložno ljudskim slabostima (Kolarić, 2005, 427).

Reformacija nije nastala samo od Martina Luthera, već je uzrokom mnogih okolnosti. Već u ranijem razdoblju su stvoreni uvjeti i zamisli koji su protestni nastup protiv Crkve učinili neizbježnim. „Povijesni se uzroci uglavnom svode na duhovne snage, koje su mnogovrsne i koje se mogu razviti u najrazličitijim pravcima. Tako ista ideja može postati uzročnikom posve različitih povijesnih činjenica. Uzmimo, na primjer, vjerski pokret poznat pod nazivom devotio moderna, koji je zasnovao Geert de Groote oko 1380. god. u Deventeru u Nizozemskoj i koji je potkraj 14. stoljeća naglašavao potrebu čitanja Biblije, razmatranja i osobne pobožnosti, kritizirajući srednjovjekovnu pomamu za hodočašćima i relikvijama” (Kolarić, 2005, 428).

2.2. Pojava i djelovanje Martina Luthera

Djelovanje Luthera koji je bio pokretač reformacije u Njemačkoj je i u današnjem vremenu izloženo različitim tumačenjima. Za neke je on pobožni heroj, dok drugi smtaraju da je stvorio podjele unutar Crkve. Luther je ostavio mnogo svojih spisa, ali nigdje ne pronalazimo djelo u kojem je prikazao svoju teologiju. Stoga se protestantska slika Luthera tijekom stoljeća mijenjala u odnosu na katoličku, koja je uvijek ostala ista (Kolarić, 2005, 414/415).

Kada je Luther došao u samostan augustinaca u Erfurtu, samostanska su pravila određivala svakodnevno čitanje Biblije na temelju kojeg je poznavao Sveto pismo sve bolje. Zahvaljujući Bibliji je stvorio čvrste i određene stavove. Od ranih dana je imao subjektivan stav pri čemu je odmah u početku izdvajao tekstove Biblije na način da je odbacivao ono što mu ne odgovara te izabirao ono što mu odgovara. Njegov subjektivan stav o Bogu je primjećen već tijekom njegove prve mise. „Toliko je bio pod utjecajem zastrašujuće Božje veličine da nije mogao shvatiti kako Boga možemo nazivati „premilostivi Oče”. Pobožnog i u molitvu uronjenog Luthera proganja pitanje: „Kako naći milosrdnog Boga?” Strah za vlastito spasenje natjerao ga je u samostan i tu je htio strogim životom izraditi svoje spasenje i osigurati vječno odabranje” (Kolarić, 2005, 444).

Luther je u Wihenburškom samostanu došao do novih saznanja pri čemu je čitajući Poslanicu Rimljanima u citatu koji sadrži riječi „ pravednik će živjeti od vjere” otkrio smisao Božje pravednosti. Cijela Biblija za Luthera je dobila novo značenje te je opravdanje vjerom postalo njegovo načelo. Bio je uvjeren da je učenje opravdanje vjerom, odnosno sola fide u skladu s Biblijom te naukom od strane sv. Augustina i sv. Ambrozija. Na temelju iskustva je zaključio da čovjek ne može dobrim djelima zaslužiti Božje prijateljstvo. Dobra djela se prije

svega smatraju rezultatom vjere i zahvalnosti za pruženo spasenje. Smatrao je da je čovjek po svojoj biti grešnik, ali vjerom može postati opravdan ako je usmjeren ka Božjem milosrđu (Kolarić, 2005, 445).

Na djelovanje Luthera je utjecala i trgovina oprostima, koja je započela od strane Alberta Brandenburškog koji je djelovao na području Mainza, Magdeburga i Halberstadta. „Za kumulaciju njegovih posjeda tražila je rimska kurija kao pomoć za izgradnju crkve sv. Petra u Rimu deset tisuća dukata. Da bi nadomjestio tu svotu i riješio se svojih dugova, Albrecht je smio tijekom osam godina prodavati oproste, a službena crkvena definicija oprosta još nije postojala. Zloporabe su bile moguće” (Kolarić, 2005, 446). Zahvaljujući tome je svaki vjernik za određeni iznos mogao kupiti ispovjednu potvrdu s kojom je u bilo koje vrijeme mogao ispovijediti svoje grijehe papi, a da za njih nije trebao vršiti pokoru. Potpuni oprost mogao je dobiti i za pokojne, a zbog toga se među društvom stvorilo uvjerenje da su oprosti stvoreni isključivo kako bi se zaradila što veća svota novaca, a ne da bi se omogućilo spasenje duše (Kolarić, 2005, 446/447).

2.3. Širenje protestantizma i stvaranje Luteranske crkve

Opasnost od Turaka i rat s Francuskom zaustavili su cara Karla V. da provede Wormski edikt kojim su Luther i njegovi pristaše bili stavljeni izvan zakona. Pitanje vjere je trebalo biti riješeno na crkvenom saboru koji se održavao u Njemačkoj. Tada su se njemački plemići podijelili na katolike i evangelike što je dovelo do dodatnih sukoba. Dodatan sukob nastao je i od strane pape Klementa VIII. On je bio u strahu od općeg sabora i Karla V. pri čemu je sabor u Spayeru odlučio da svaka njemačka država ima pravo po vjerskom pitanju postupati onako kako smatra da najviše odgovara Božjim i crkvenim interesima. Drugi sabor u istom gradu je ukinuo odluku prvog i zaključio da zemlje u kojima još nije došlo do Lutherovog učenja ne prihvaćaju protestantizam. U tom je razdoblju anabaptistima zabranjeno djelovanje te odlučeno da na snagu stupi Wormski edikt. Takva odluka nije rezultirala zadovoljstvom među evangelistima koji su u tu svrhu protestirali kako bi se povećala vjerska tolerancija. Upravo je po tom protestu nastao reformni pokret kojeg nazivamo protestantizam (Kolarić, 2005, 451/452).

Po pitanju Luthera nije sve išlo prema prvotno zamišljenom planu. Njegova želja da će propovijedanjem čistog evanđelja stvoriti Kristovu zajednicu ljubavi se pretvorila u puku zamisao. Došlo je do pobune od strane seljaka protiv plemića pri čemu su seljaci kao jeftina radna snaga smatrali da ih plemići eksploatiraju. Luther stoga eksploatirane seljake naziva fanaticima pri čemu je uslijedilo da su ga oni prozvali izdajicom što je rezultiralo sve manjim odlaskom ljudi u crkve. Zbog takve situacije je Luther morao stvoriti novo crkveno uređenje.

Premda je sljedbenike izučavao da je Crkva nevidljiva, ipak se zalagao za stvaranje Crkve koja bi obuhvaćala sve koji su se krstili, a reformacija se s obzirom na okolnosti počela sve više institucionalizirati (Kolarić, 2005, 452).

Napisao je Veliki i Mali katekizam s ciljem podizanja vjerske kulture među sljedbenicima. Nastali su mnogi tzv. propisi o ispravnom učenju koje su rezultat razračunavanja s anabaptistima i kalvinistima. Luther se usmjerio na negiranje krivih vjerskih shvaćanja. Na taj način je nastala „Confessio Augustana” koju je sastavio Filip Melanchthon te koja je od strane protestanata prihvaćena na saboru u Augsburgu na temelju kojeg je nastala protestantska vjeroispovijest. „Borba protiv „papinske dogme” urodila je novom „protestantskom dogmom”. Prvi dio augsburške vjeroispovijesti ističe dodirne točke s katolicima, a u drugom se donosi ono što je protestante nagnalo da se odijele od srednjovjekovne Crkve” (Kolarić, 2005, 453). Tu možemo ubrojiti tajnu ispovijed, redovničke zavjete, prisilni celibat i sl.

2.4. Utjecaj Jean Calvina

Jean Calvin je uz Luthera bio vrlo važna osoba protestantske reformacije. Mnogi smatraju kako je Calvin obnovio reformaciju na način da je doživio obraćenje, međutim detalje oko njegovog obraćenja nije moguće pronaći. „Najprije sam se tako tvrdokorno predao praznovjerju papinstva da me nije bilo jednostavno izvući iz tog dubokog ponora. Ali iznenadnim obraćenjem, Bog je moje srce, koje je za moju dob, već bilo i suviše otvrdnulo podvrgnuo poslušnosti. i kada sam na taj način stekao nekakav okus istinske pobožnosti, takvom sam revnošću prionuo da u tome napredujem i da ostale studije, doduše nisam stavio na stranu, ali im se ipak više nisam posvećivao istom energijom. Nije još prošla ni godina dana i svi koji su bili željni čistoga nauka pohrlili su k meni, novaku i početniku da ih poučim” (Milić i Balta prema Wendel, 2005, 50).

Calvin je u Baselu objavio prvo izdanje Institucija na latinskom jeziku (Milić i Balta prema Calvin, 2005, 50). U njegovim spisima se kao glavne teme propituje pitanje poznavanja čovjeka i Boga te on donosi i tumačenje Deset Božjih zapovijedi, Očenaša i Vjervanja. Ono po čemu je Calvin značajan je da je htio urediti Crkvu kao disciplinsku, dogmatsku i organizacijsku ustanovu. Tijekom svog djelovanja je uspostavio četiri crkvene službe. Prva se odnosila na brigu za propovijedanje evanđelja i dijeljenje sakramenata koja je povjerena pastorima, zatim druga je bila usmjerena na poučavanje vjernika ispravnom vjervanju od strane učitelja i doktora. Treća se odnosila na đakone koji su brinuli za bolesne i siromašne, dok je četvrta bila usmjerena na prezbitere koji su bili usmjereni na disciplinu i moral u Crkvi. „Crkva je za Calvina u isto

vrijeme i vidljiva i nevidljiva (Luther je naglašavao nevidljivu Crkvu). Vidljiva je Crkva tamo gdje se valjano propovijeda Riječ Božja, a sakramenti ispravno dijele. Stoga je svaka mjesna crkva (crkvena općina/župa) prava Crkva, a ne samo dio Crkve vjerovao da je Krist prisutan u sakramentima koje je sam ustanovio. Za Calvina, Crkva je ustanova za kršćansko obrazovanje i ona ih ne poziva samo k pokajanju i vjerovanju, već ih poučava kako živjeti kršćanskim praktičnim životom” (Milić i Balta, 2005, 50).

2.5. Reformacija u Hrvatskoj

U Hrvatskoj se protestantizam počeo širiti s tri pravca, a to su Venecija, Mađarska i Slovenija. U Sloveniji se pojavio dvadesetih godina u 16. stoljeću. Proširio se iz Njemačke, preko Austrije te je njegovo prvo ishodište bio Trst u kojem se nalazio biskup Petar Bonomo, a njegov učenik bio je Primož Trubar. Kasnije su se protestanti počeli pojavljivati u Kranjskoj, a u tom razdoblju dolazi i do pobuna od strane seljaka. Uskoro se dosta plemića i građana počelo zanimati za luteranizam, ali je pokret katoličke obnove zaustavio njegovo daljnje širenje, a protestantsko učenje je ostalo djelovati isključivo kod plemića kojima je cilj bio ostvarivanje autonomije. S obzirom da je tada postojala opasnost od Turaka, nadvojvoda Karlo je bio primoran dopustiti protestantizam slovenskim plemićima, ponajprije u Grazu, a zatim u Bruck an der Muru. Međutim, sveukupno u narodu nije došlo do zadržavanja protestantskog učenja, ali i njihove kulture (Kolarić, 2005, 456).

S obzirom na turske napade došlo je do uređenja Vojne krajine kada je osnovana Karlovačka kapetanija čime je u Karlovac doselio veliki broj Nijemaca kojima su Habsburgovci dali zemlju kako bi ratovali zajedno s njima. Protestanti su krajem 16. stoljeća u Karlovcu imali svoje groblje, kapelu i školu. Protestantizam se širio na Podravinu i Slavoniju s područja Mađarske. Na područje Hrvatskog primorja i Istre reformacija je dolazila iz Venecije, a luteranizam je dolazio sve do područja Kopra i Pule gdje je djelovao koparski biskup Petar Pavao Vergerije koji je nastojao protestantizam proširiti na hrvatsko područje. Lokalne vlasti nisu baš bile zadovoljne širenjem ovog vjerskog učenja, stoga su progonile sve one koji su se zalagali da se protestantizam uistinu i raširi, a novo područje širenja im je postala Njemačka. Na tom području se našao i Matija Vlačić Ilirik. Osim biskupa, reformacija se širila i od strane vojnika koji su dolazili na službu uz granične utvrde. Vrlo važan faktor je predstavljao barun Ivan Ungnad koji je bio zapovjednik hrvatske Vojne krajine koji se kao pristalica protestantske vjere odselio u južnu Njemačku. Među našim protestantima našao se i Mihovil Bučić koji je bio

katolički svećenik te koji je pristao uz kalvinizam koji je naposljetku bio izopćen, a prije toga i osuđen (Kolarić, 2005, 457).

Neki pretpostavljaju da se ovo vjersko učenje širilo i na područje Splita i okolice, međutim to je teško potkrijepiti dokazima. Neki su bili osumnjičeni i za herezu što je bilo povezano sa splitskim nadbiskupom Markantunom de Dominisom koji se u to vrijeme nalazio u Velikoj Britaniji. U međuvremenu protestantizam nije bio ukorijenjen od strane velikog broja ljudi u obalnom dijelu Hrvatske, a jedan od razloga za to je što su bili više povezani s katolicizmom te utjecaju Hrvatskog sabora koji se otvoreno protivio njegovom širenju među stanovništvom. Kada je ukinut zakonik kralja Rudolfa II. što se dogodilo 1606. godine, građani i plemići Mađarske su mogli ispovijedati i katoličku i protestantsku vjeru, a sve to se odvijalo zahvaljujući odredbama Bečkog mira. Hrvatski je sabor prihvatio odredbe, ali se založio protiv vjerske tolerancije te je uspješno proveo naum da 22. članak u Hrvatskoj ostane na snazi (Kolarić, 2005, 458).

2.6. *Pojmovi kršćanska zajednica, vjerski pokret, sljedba i mala vjerska zajednica*

Kada govorimo o crkvenim zajednicama i Crkvi mislimo na tradicionalne kršćanske Crkve koje obuhvaćaju istočnu predkalcedonsku crkvu, polkacedonsku crkvu, pravoslavnu, katoličku crkvu te crkvene zajednice i Crkve koje su proizašle iz reformacije te zahvaljujući pokretima koji su se vezivali uz protestantizam, zatim crkve protestantske provenijencije te one koje su nastale jer su odbacivale papu, a tiču se razdoblja nakon I. vatikanskog sabora (Kolarić, 2005, 612/613).

Podjelu je najteže uspostaviti među različitim sljedbama kojih je uistinu mnogo, koje spadaju pod crkvama i vjerskim zajednicama, denominacijama te kršćanskim provedicijacijama, ali se svojim naučavanjem te po pitanju strukturalnih obilježja vezuju uz duhovne pokrete koje samo u tragovima je moguće okarakterizirati kao kršćanske, a koje zapravo pripadaju kršćanskim alternativnim duhovnim ili nekršćanskim pokretima (Kolarić, 2005, 613).

Crkvena zajednica, vjerska zajednica, sljedba ili crkva su pojmovno vrlo bliski. „Tako su neke iz početnog oblika sljedbe tijekom vremena „prerasle” u crkve. Danas pod pojmom „Crkve” smatramo već spomenute tradicionalne kršćanske zajednice, a pod pojmom „slobodne crkve” neki smatraju one kršćanske vjerske zajednice koje povezanost s državom smatraju zaprekom svoga crkvenog razvoja” (Kolarić, 2005, 613). Kolarić smatra da im je zajedničko to što odbacuju crkvu kao nacionalnu i teritorijalnu organizaciju, a njihovim članom moguće je postati isključivo svojoj vlastitom voljom zbog čega službena vjeroispovijest ne predstavlja

veliku važnost. U tu grupu uključujemo metodiste i baptiste. Sljedbe možemo okarakterizirati kao vjerske zajednice koje se temelje na individualizmu vjernika te rigoroznosti (Kolarić, 2005, 613).

2.7. Uspostava radne etike

Etika u radnom smislu se koristi kako bi u bilo kojem obliku radnog procesa, odnosno poslovanju bila izbjegnuta šteta kakvu nedostatak etičnosti izaziva. Prema tomu ni ekonomija ni kapitalizam nisu u sukobu s etikom, nego su to ljudi i njihov odnos prema radu (Lovrić, 2006, 156). Etika je u bogatom društvu još potrebnija nego u siromašnom jer ona jasno razlikuje moralne razloge od mnoštva drugih razloga koji se smatraju važnima.

Općenito rad ne može biti shvaćen isključivo kao obična ljudska djelatnost. Čovjek se može promatrati u smislu radnika koji nastupa i djeluje u funkciji rada kroz svoj život. To se ne odnosi samo na radnika u proizvodnji, već i unutar drugih polja, u smislu djelovanja čovjeka kao političara, pravnika ili umjetnika (Blasi, 1989, 180). Dužnost ljudskog rada postaje moralna dužnost koju je moguće razumijevati kao dužnost rada za društvo koje mu je korisno kao zajednici.

„Čovjek danas sebe sve više razumije u smislu rada kao radno biće, kao radnu snagu, kao nosioca, fizičke i intelektualne radne sposobnosti. Svoju prošlost shvaća još samo kroz put samorađanja i razvijanja čovjeka kao radnog bića i zajednice kao radnog društva. Budućnost se gleda još samo kao vremenski prostor kvantitativnog rasta i samonadmašivanja moći rada, koje treba dovesti do maksimalnog zadovoljenja potreba, do potpunog razvitka kulture i civilizacije, do nestanka eksploatacija, do ozbiljenja carstva slobode“ (Lovrić, 2006, 181).

Sve više članova poslovne zajednice ističe zabrinutost po pitanju radne etike, posebice kada je u pitanju važnost napornog rada. Mnogi smatraju da je radna etika u opadanju u zapadnim zemljama Europe i u Sjedinjenim Američkim Državama (Ali i Azim i dr. prema Miller i dr., 2001, 1).

„Izražena je zabrinutost da pad radne etike odgovara nižim razinama radnog učinka“ (Yandle prema Miller i dr., 2001, 1), „višim razinama izostanaka s posla i fluktuacije“ (Klebnikov i Shimko, 2001, 1), „te porastu kontraproduktivnog ponašanja“ (Sheehy prema Miller i dr., 2001, 1). Drugi su tvrdili da radna etika nije u opadanju općenito, već među onima koji pripadaju generaciji X, odnosno onima koji su rođeni u razdoblju iza baby booma, od 1965. do početka 1980. – ih. (Allerton i dr. Prema Miller i dr., 2001, 1). Iako se čini da je koncept

radne etike ukorijenjen u popularnoj kulturi i priznat kao važna odrednica ponašanja vezanog uz posao, u novije vrijeme malo je pozornosti pridano tom pojmu.

Smatra se da je pojam radne etike se proširio prije nekoliko stoljeća od strane postreformacijskih intelektualca koji su se protivili praksi socijalne skrbi i isticali važnost individualizma (Byrne prema Miller i dr. 2001, 2). Ti su intelektualci zastupali uvjerenje da ljudska bića moraju preuzeti punu odgovornost za svoju sudbinu u životu, pri čemu ni siromašno stanovništvo nije bilo iznimka. Kao takav, naporan rad se smatrao lijekom i kroz njega se moglo poboljšati stanje čovjeka. (Miller i dr. 2001, 2). Implicitno u ovoj pretpostavci bilo je uvjerenje da siromašni jednostavno trebaju pomoći sami sebi marljivim radom i da će sve životne nevolje nestati.

Weber u svom djelu *Protestantska etika i duh kapitalizma* iznosi tezu da je uvođenje i širenje kapitalizma što je dovelo do sve veće industrijalizacije u Sjevernoj Americi i zapadnoj Europi rezultat puritanske vrijednosti aseptizma (Byrne i dr. prema Miller i dr., 2001, 2) što zapravo predstavlja postizanje osobne discipline korištenjem vremena i vlastite individualnosti pri čemu se snažno poriče luksuz i brza zarada novca, a sve više ističe važnost vjerovanja u Boga.

Ekonomska uloga pojedinca se temeljila na vjerovanju u poziv prema Bogu (Gilbert prema Miller, 2001, 3). „Religiozno vrednovanje nemirnog, kontinuiranog, sustavnog rada u svjetovnom pozivu, kao najvišeg sredstva asketizma, a ujedno i najsigurnijeg i najočiglednijeg dokaza ponovnog rođenja i istinske vjere, moralo je biti najsnažnija zamisliva poluga za širenje onog stava prema životu koji smo ovdje nazvali duhom kapitalizma” (Weber prema Miller i dr., 2001, 3)

Nadalje, ekonomska uloga pojedinca bila je propisana vjerovanjem u poziv prema radu i služenju društvu (Gilbert prema Miller i dr., 2001, 3). „Manifestacija profesionalnih nagrada kroz uspjeh u nečijem pozivu postala je štovana kao znak da ste jedan od izabranih, to jest od Boga odabran, da primite spasenje. Stoga je ekonomska aktivnost bila sredstvo gospodarskog uspjeha, a ekonomski uspjeh znak spasenja“ (Weber prema Miller i dr., 2001, 3). Weber je vjerovao da je primjena tih vrijednosti dovela do radne etike (Lessnoff prema Miller i dr. 2001, 3). On je tvrdio da druge protestantske vjere dijele zajedničke teološke temelje koji naglašavaju vrijednost i važnost rada radi njega samog (Bouma i Nelson prema Miller, 2001, 3).

Prema Milleru je radna etika dugo osporavna, unatoč Weberovoj izvornoj tezi i pretpostavci da je religijski orijentirana. Sam Weber je smatrao da, iako je puritanski etos koji se odnosio na odbacivanje običnih zadovoljstava, mogao biti izvor radne etike, koja je zauzvrat

djelomično potaknula brzo širenje kapitalizma, a jednom uspostavljen kapitalizam više nije trebao potporu vjerskih uvjerenja koja su pomogla u njegovom stvaranju. „Danas je duh vjerskog asketizma pobjegao iz kaveza. Ali pobjednički kapitalizam, budući da počiva na mehaničkim temeljima, više ne treba njegovu podršku” (Weber prema Miller i dr., 2001, 3). Ukratko, ljudi bi težili uspjehu i bogatstvu jer bi vrijednosti povezane s radnom etikom postale ukorijenjene u društvu i stoga bi se smatrale očekivanim i ne bi bile usklađene ni s jednim skupom religijskih uvjerenja (Weber, 1958.). Zapravo, istraživanja nisu uspjela pronaći dosljedan odnos između vjerske orijentacije i uvjerenja o radnoj etici.

Prema Milleru je radnu etiku teško odvojiti od vjerske orijentacije. Posebice ako u obzir uzmemo Weberovo stajalište. Moguće ju je shvatiti kao naporan rad i izbjegavanje dokolice, kako bi osoba zaradila što više novca pri čemu izbjegava spontanost u svakodnevnom djelovanju i hedonizam. Između ostalog, smatra da vrlo važnu komponentu ima i izbjegavanje rasipnosti što je u međuvremenu postao i prihvaćeni stil života u mnogim industrijski razvijenim zemljama. Umjesto udobnosti i uživanja sve veće mjesto zauzima štedljivost što je za cilj predstavljalo zaradu. Takav način življenja dovodi do sve veće neovisnosti pojedinca u financijskom smislu što pomaže po pitanju uspona kapitalizma. Pojedinci se više nisu oslanjali na druge da ulažu u njihov posao, već su umjesto toga koristili novac koji su sami zaradili. „Općenito u takvim slučajevima nije tok novog novca uloženog u industriju donio ovu revoluciju, nego je novi duh, duh modernog kapitalizma“ (Weber prema Miller i dr., 2001, 4). Taj se ciklus nastavio jer su ograničenja koja su bila nametnuta potrošnji bogatstva prirodno služila njegovom povećanju omogućujući produktivno ulaganje kapitala. Tako su pojedinci marljivošću i štedljivošću sve više postajali samostalni.

Radnu etiku stoga povezujemo prije svega uz marljiv rad, posebice i uz skroman način života kako bi istaknuli važnost rada zbog upravo tog rada. Ne čudi stoga što se kao istaknuta komponenta radne etike odnosi na konstruktivno korištenje vremena. „Gubljenje vremena je tako prvi i načelno najsmrtonosniji grijeh, gubljenje vremena društvenošću, besposličarenjem, luksuzom, čak i spavanjem više nego što je potrebno za zdravlje, vrijedno je apsolutne moralne osude” (Weber prema Miller i dr., 2001, 4). Mnogi mislioci se oslanjaju na viđenje Webera te nastoje promatrati radnu etiku kao skup vrijednosti koje se odnose na posao. Stoga pojedinac koji se zalaže za radnu etiku pridaje veliku pažnju napornom radu, učinkovitoj upotrebi vremena te odbacuje uživanje u slobodnom vremenu.

2.8. Protestantaska radna etika

Protestantska etika, koja je između ostalog jednostavno nazvana radna etika je kodeks koji obuhvaća moralnu prirodu koja se temelji na načelima discipline, štedljivosti, marljivog rada te individualizma. Pridjev protestantski moguće je objasniti činjenicom da su se te kvalitete smatrale posebno potaknute protestantskom religijom. Osim Maxa Webera, potrebno je spomenuti i engleskog povjesničara Richarda H. Tawneya. Obojica su vidjeli blisku vezu između protestantske etike i uspona kapitalizma (Weber, 2006). Jesu li takvi stavovi potaknuli mnoge na povezivanje protestantizma s kapitalizmom?

Weber je bio impresioniran prividnom činjenicom da se moderni kapitalizam razvio uglavnom u onim područjima Europe gdje se protestantizam stvorio rano u protestantskoj reformaciji. U spomenutoj knjizi *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Weber je tvrdio da postoji uzročna veza između njih dvoje pri čemu se bavio učinkom religije na ekonomski život, ali je tvrdio da su i obrnuti utjecaji jednako važni. On je smatrao da je udaljeni protestantski Bog stvorio intenzivnu tjeskobu u pojedincu s obzirom na stanje milosti te osobe. Praktična sredstva za smanjenje te tjeskobe bila su u obliku sustavne predanosti teškom radu, štedljivosti i samodisciplini čije materijalne nagrade nisu osobno konzumirane, već spašene i ponovno uložene. Budući da su te kvalitete također bile one potrebne za uspjeh u novonastaloj kapitalističkoj ekonomiji, slijedilo je da bi ovi kalvinisti također trebali činiti jezgru nove kapitalističke klase. Uspjeh u komercijalnom svijetu težio je uvjeravanju pojedinca da je on zapravo u stanju milosti jer se Bog nasmiješio njegovim takozvanim nastojanjima. Smatrao je da s manjim utjecajem religije je protestantska etika postala kao duh kapitalizma (Weber, 2006).

Weberove teorije koje je prvi put iznio 1905. godine su bile široko rasprostranjene, ali i kritizirane te isto tako u velikoj mjeri i branjene. Tawney je napisao djelo *Religija i uspon kapitalizma* koje je objavljeno 1926. godine, a on se u osnovi složio s Weberom, iako je više naglašavao uzročno – posljedičnu vezu između protestantizma i kapitalizma, a manje je stavljao naglasak na kalvinizam. Istaknuo je da se moderni kapitalizam počeo javljati mnogo prije protestantske reformacije pri čemu je naveo trgovačka središta iz 15. stoljeća poput Venecije, Firence i Flandrije kao primjere ovog kapitalizma u nastajanju. Weber smatra da je prema Tawneyu činjenica da su uspostavljene Rimokatolička crkva u Europi i Anglikanska crkva u Engleskoj bile tako usko povezane sa starom zemljoposjedskom aristokracijom je dovela do toga da se novonastala srednja klasa sve više okreće prema novim protestantskim sektama. „Ukratko, dvije su se institucije razvijale jedna uz drugu, a da jedna nije prouzrokovala drugu“ (Weber, 2006).

Ideja protestantske etike je ostavila utjecaj na povijest, sociologiju i političke znanosti 20. stoljeća (Weber, 2006). Nacionalizam i socijalizam, na primjer, neki vide kao sekularnu etiku koja utječe na vrste ekonomskog razvoja. Drugi se teoretičari usredotočuju na relativni pad kapitalističkog ekonomskog utjecaja u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji što je rezultat, prema njihovom mišljenju, pogoršanja protestantske etike među narodima tih zemalja.

Glede protestantske radne etike ima dosta nerazumijevanja i krivih tumačenja. Jedna je od čestih pretpostvaka je da protestanti slijepo vjeruju u rad te da im je poput idola. Zbog toga je potrebno istaknuti nekoliko činjenica povezanih s pitanjem rada i društvenoga napretka iz ugla protestantizma koji svoju utemeljenost nalazi na predanoj i iskrenoj pobožnosti koja je usmjerena klanjanju i slavljenju Boga. Podrazumijeva pobožnost u osobnom životu utemeljenom na molitvi i proučavanju Biblije, te pobožnost u zajednici vjernika (Bučanović, 2011).

Jedno je od značajnih pouka: „Svako zanimanje može biti na slavu Boga ako se obavlja poštenim, predanim i upornim radom. Na kraju budimo jasni do kraja: prije svega, iznad svega, i Bogu na slavu našoj je domovini potrebna duhovna obnova tj. istinsko buđenje vjere i nade, kao siguran put u bolju budućnost i cjelovitu društvenu obnovu, a to je bit i nasljeđe protestantske, ali i opće kršćanske radne etike” (Bučanović, 2011). Takva pobožnost potiče štedljivost, a kao posljedica predanoga rada i štednje stvaraju se društveni uvjeti koji dovode do akumulacije kapitala. Kapital, ukoliko ga pametno koristimo te ukoliko ga pametno ulažemo može stvoriti dobit, a to vodi u materijalno blagostanje pojedinca i društva.

2.9. Max Weber i duh kapitalizma

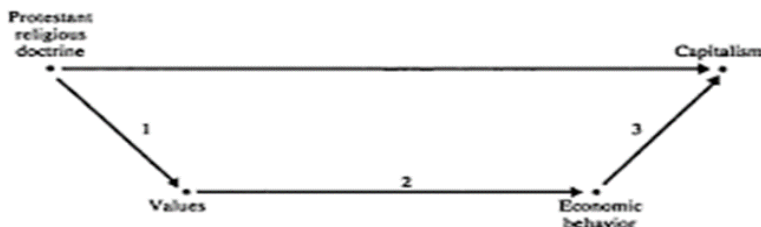

Figure 1.2 Macro- and micro-level propositions: effects of religious doctrine on economic organization.

Slika 1. Makro i mikro propisi: učinci vjerskih doktrina na ekonomsku organizaciju (Coleman, 1990, 7).

Gornja vodoravna strelica predstavlja prijedlog na makrorazini. Ističu se povezane strelice, od kojih prva počinje na istoj točki kao prijedlog na makrorazini i ide dolje na nižu

razinu, a treća ide natrag do konačne točke prijedloga na makrorazini te one predstavljaju tri povezane tvrdnje. Weber smatra da religijska etika onih društava koja su postala protestantska sadrži vrijednosti koje su poticale kapitalistički rast tih društava. Kao dokaze svojoj tvrdnji nudi usporedbu ekonomskih sustava protestantskih i neprotestantskih društava te usporedbu protestantskih društava tijekom vremena kako bi utvrdio pokazuju li uistinu ekonomski, kapitalistički rast. Suvremeni pokušaj prijelaza s mikro na makro razinu društva kroz jednostavno sakupljanje djelovanja i orijentacija pojedinaca nazivamo teorijom revolucije, a polazak od šireg, makro fenomena koji se ispituje i potvrđuje kroz mikro razinu, tj. djelovanje pojedinaca nazivamo dedukcija (Coleman, 1990, 7). Međutim, možemo se zapitati zašto se revolucije u društvima događaju kada nastupe pozitivne društvene promjene i tijekom razdoblja društvenog napretka?

U ekonomiji, raspored ponude i potražnje određuju cijene na tržištu. Religiozno tržište bilo bi sustav društvene interakcije u kojem ili osobe ili grupe plaćaju cijenu za vjersku robu koja je odabrana iz niza alternativa (religioznih i nereligioznih), neke po višim cijenama od drugih. Nisu svi religijski fenomeni, baš kao ni svi poljoprivredni fenomeni, roba na tržištu; obitelj može organizirati vlastite vjerske aktivnosti, baš kao što može obrađivati vlastiti vrt. Gledano u tom svjetlu, samo tržište se natječe s alternativnim oblicima opskrbe. Vjerska roba dostupna na vjerskom tržištu može biti vrhunske kvalitete u nekim aspektima, ili može biti jeftinija u usporedbi s vjerskom proizvodnjom kod kuće. Obitelj također može pronaći nešto mudrosti u mješovitom obliku opskrbe, pri čemu neke vjerske robe imaju svoju cijenu, a neke se proizvode kod kuće (Blasi, 2009, 265).

Neka vjerska tržišta su elastičnija od drugih. Bez obzira na to koliko je niska cijena vjerskih proizvoda, neke bi obitelji mogle radije ostati pri domaćoj proizvodnji specifične vjerske robe. Ili opet, bez obzira kolika je razlika u cijeni između religijske robe jedne robne marke i robe druge robne marke, neke obitelji mogu odlučiti ostati na onom skupljem. Razlike u karakteru između dvije ili više robnih marki vjerskih roba mogu biti toliko male da čak i manje razlike u cijeni navode pojedince ili obitelji da izaberu jednu umjesto druge (Blasi, 2009, 265).

3. POVEZANOST PROTESTANTSKE ETIKE I KAPITALIZMA

Usprkos uobičajenim stereotipima da su se protestanti pobunili jer je Crkva počela previše zadirati u svakodnevni svjetovni život, Šarić i Kovačec navode da je Weber rekao nešto drugačije; „Ne previše, nego premalo crkvenovjerske vladavine nad životom, to je bilo ono što su upravo oni reformatori koji su se pojavili u ekonomski najrazvijenijim zemljama nalazili da kude” (Šarić i Kovačec, 2016, 168). Upravo iz takvog stajališta se pojavila protestantska etika. Ovaj način radne etike se usmjerava na iskrenost, predanost i jednostavnost, a u osnovi svega se nalazi stavka da je protestantska radna etika usmjerena na poštivanje Boga.

Pojam iz svega navedenog ima kršćanske korijene i nasljeđe koje naglašava važnost prakticiranja vjere unutar crkvene zajednice te potiče življenje i djelovanje u pobožnosti tijekom života i djelovanje unutar crkvene zajednice. Jedna od značajnih stavki koje se tiču protestantske radne etike odnosi se na činjenicu da protestanti te sljedbenici protestantske radne etike moraju imati na umu da obavljanje bilo kakvog zanimanja ili općenito radnog procesa može biti na slavu Bogu, ako se slijedi etika u radnom procesu te se određeni proces obavlja predanim, upornim i poštenim radom (Šarić i Kovačec, 2016, 168/169). Kao rezultat toga, u većini slučajeva je vidljivo da takav način povezivanja vjerskih uvjerenja potiče na kvalitete koje dovode do sve veće etičnosti, a samim tim potiče i štedljivost, a upravo to predstavlja dobar temelj ka ostvarivanju šire društvene odgovornosti što naposljetku dovodi do uvjeta koji dovode do akumulacije kapitala.

Ako je proizvedeni kapital razumno korišten i dalje može služiti za ulaganje što naposljetku može dovesti do blagostanja društva i pojedinca. Povezanost kapitalizma i protestantske etike je vidljiva u svakodnevnom životu. Prema Šariću i Kovačecu, Weber je mišljenja da je sam duh kapitalizma određen od strane protestantske radne etike. Weberov uzor je Franklin, što je ponajviše vidljivo u već spomenutom Weberovom značajnom djelu; Protestantska etika i duh kapitalizma. Svaki čitatelj ove knjige susreće se s riječima koje su izvorno Franklinove, poput: „Ako pola dana provedemo u dokolici, nismo izgubili samo novce koje smo potrošili nego i one koje smo zaradili“ ili: „A predanost poslu je vrlina, jer rad i stjecanje su upravo ono što Bog od nas očekuje“ (Šarić i Kovačec, 2016, 169).

„Oplođivanje kapitala je Bogu ugodna radnja i nema srama u takvom stjecanju, jer radeći prinosimo žrtvu Bogu. Unutar Protestantske etike i duha kapitalizma je Weber postavio dvije osnovne teze, a to je da je potrebno posvetiti se svojim svjetovnim zvanjima s najvišom mogućom predanošću te druga teza koja navodi kako se rastrošnost smatra grijehom, dok se

nerad smatra uvredom Bogu“ (Šarić i Kovačec, 2016, 169). Iz svega navedenog može se zaključiti kako je rad temeljna vrijednost koja je zastupljena u protestantskoj radnoj etici.

Prema Šariću i Kovačecu, Weber često koristi riječ *Beruf* što znači zvanje i poziv. „Bog je pozvao čovjeka da svojim radom služi, odnosno daje svoj stvaralački doprinos zajednici“ (Šarić i Kovačec, 2016, 169). Jedno od temeljnih načela radne etike postaje skromnost, štedljivost i društvena odgovornost (Šarić i Kovačec, 2016, 169). Takva praksa vodi prema akumulaciji kapitala, koji onda služi za daljnja investiranja. Weber u početku svoga izlaganja opisuje razloge zašto su baš njemački gradovi plodno tlo za ovakvo sociološko istraživanje. On navodi da u njemačkim selima i gradovima živi više protestantskih stanovnika te analizira uvjete koji su mogli stvoriti pogodnu klimu za nastanak kapitalizma (Šarić i Kovačec, 2016, 169).

On je ustvrdio visoku povezanost između vjerske pripadnosti i razvoja nekog mjesta na ekonomskom planu. Jedna bitna odrednica svega ovog je da se unutar protestantske radne etike posebna pozornost posvećuje upravo odnosu prema bogatstvu. „On nema ništa od svojega bogatstva za sebe lično, osim iracionalnog osjećaja da dobro izvršava svoj poziv“ (Šarić i Kovačec, 2016, 169). Premda je bogatstvo postalo posljedica odnosa prema radu i životu, i u neku ruku Božji blagoslov kao nagrada za pošten rad, protestantima je važno odricanje od uživanja u tom istom bogatstvu. Novac nije objekt uživanja i potrošačkih strasti, već sredstvo akumulacije kapitala i investicija. Time ono samo po sebi prestaje biti grijeh, osim ako se umjesto društvene odgovornosti i investiranja s novcem počinje postupati kao s idolima, pa se padne u ovisnost o novcu, i on postaje važniji od Boga i ostalih temeljnih životnih vrijednosti. Grijehom se isto tako smatra i stjecanje novaca na bilo kakav nezakoniti način (Šarić i Kovačec, 2016, 169). Međutim, je li u današnjem postmodernom kapitalističkom svijetu došlo do promjena vrijednosti?

Kako bi ostvarili Božji poziv, protestanti su dali sve od sebe, što je od strane katolika okarakterizirano kao *Auri sacra fames* (Sveta glad za zlatom), što je na kraju postao znak prepoznavanja za novi „duh kapitalizma“ koji se širio unutar Europe. Pripadnost pojedinim sljedbama i sljedbenicima unutar protestantizma bila je uvjetovana i pripadnošću povlaštenim društvenim slojevima. U tom kontekstu Weber na početku knjige prikazuje koliki je postotak protestanata, a koliki katolika i židova koji su zastupljeni u povlaštenim slojevima društva. Ta postotna zastupljenost pripadnika tih vjerskih zajednica ogleda se u svim životnim sferama počevši ponajprije od obrazovanja. Tome u prilog Weber navodi da u gimnazijama, realnim gimnazijama, realnim višim školama, višim školama, višim građanskim školama, računajući pojedinačno svaku od tih školskih tipova se postotak protestanata kretao u gimnazijama od 43%

do 69% , dok je katolika u realnim gimnazijama bilo od 31% do 46%, a židova tek 7% u realnim višim školama do 11% u realnim školama. “Prosječna postotna zastupljenost ovih religijskih skupina, poredana je sljedećim redoslijedom: protestanti 48%, katolici 42%, i židovi 10% “(Šarić i Kovačec, 2016, 169). Ovakvi rezultati daju naslutiti da radna etika utječe na obrazovanje polaznika obrazovnih institucija, a naposljetku i na sam prosperitet države.

3.1. Protestantska etika kao sekularni i kulturni fenomen

S obzirom da se Weber bavio shvaćanjem protestantske etike u nekim dijelovima svijeta, zanimljivo je promotriti donosi li protestantizam još uvijek drukčiji odnos prema radu bilo da je riječ o individualnim ili društvenim razlikama? Giorgi i Marsh (1990) su analizirale podatke prvog vala tzv. Europske studije vrednota (European Value Survey) pokušavajući utvrditi u kojoj se mjeri može govoriti o postojanju protestantske radne etike i koliko je ona povezana s individualnom religioznošću i kulturnim kontekstom. Utvrdile su da se može reći da postoje unutarne radne vrijednosti koje su usmjerene na važnost rada kao mehanizma duhovnog samorazvoja, kao i da su takve radne vrijednosti češće prisutne kod protestanata u usporedbi s katolicima, ali i da su češće prisutne kod pojedinaca koji žive u protestantskim zemljama neovisno o njihovoj pripadnosti, odnosno da je učinak kulturološkog konteksta važniji od individualne pripadnosti. Taj se zaključak temelji na činjenici da su unutarne vrijednosti rada zastupljenije kod osoba koje se ne smatraju vjernicima nego kod onih koji to jesu. Stoga se smatra da se protestantska etika sekularizirala. Zanimljivo je i da analiza pokazuje da je stupanj obrazovanja stavka zbog koje su te vrijednosti zastupljenije u protestantskim zemljama (Pavić, 2020, 473).

Unutarnja vrijednost rada i postignuća se prenosi obrazovanjem, a građani protestantskih zemalja u prosjeku su nešto obrazovaniji od građana katoličkih zemalja. Ti rezultati upućuju na potrebu da se na shvaćanje protestantske etike ne gleda kao na nešto što je isključivo protestantsko, nego kao nešto što je kulturalno prenosivo. I rezultati istraživanja provedenog od strane Furnhama i sur. (2001) upućuju na moguću sekularizaciju protestantske etike i njegovu moguću povezanost s drugim društvenim i kulturnim konstruktima. „Tako je u ovoj studiji protestantska etika jače zastupljena u manje razvijenim zemljama, pa autori stoga sugeriraju njezinu moguću povezanost s vrijednostima autoritarnosti i individualizma” (Pavić, 2020, 473). Protestantizam je tako duboko integriran u toliko mnogo elemenata zapadne kulture da se može očekivati da će i dalje imati suptilan utjecaj.

Kultura u općenitom smislu je značajna za kulturni razvoj, a Lutherove ideje su često bile vrlo važne protestantima. Te ideje je moguće povezati uz kapitalizam. Iz toga proizlazi da kultura može biti osnova za ekonomski razvoj, kao i da može utjecati na tijek tog razvoja. Kulturne ideje predstavljaju osnovu za psihološka stanja koja zauzvrat utječu na ponašanje ljudi. Kao rezultat toga može se pojaviti novi društveni poredak (Zeuner, 2003, 59).

Pitanje kultiviranja pojedinca je razmotreno u članku *Religijsko odbacivanje svijeta i njihova usmjerenja* koji je objavljen 1915. godine. U članku se navodi da kultivirana osoba mora težiti kulturnim vrijednostima tijekom cijelog svog života i neprestano težiti usavršavanju. Važno je istaknuti to što segment kulture koje pojedinac može steći tijekom života postaje sve manje značajan kako se kulturne vrijednosti i ciljevi sve više odvajaju. To znači da će čovjeku težnja prema unutarnjem i vanjskom svijetu kulture teško omogućiti stjecanje kulture u cjelini ili čak njezine biti. „Kultura pojedinca svakako se ne sastoji od količine kulturnih vrijednosti koje on gomila; ona se sastoji od artikuliranog odabira kulturnih vrijednosti” (Weber prema Zeuner, 2003, 60). Zeuner navodi da je Weber vrlo negativno doživio stalni napredak kulture. Vjerovao je da će svaki korak koji kultura učini naprijed dovesti do sve veće besmislenosti društva. „Međutim, čini se da napredak kulturnih vrijednosti postaje besmislena stavka u službi bezvrijednih, štoviše proturječnih i međusobno suprotstavljenih ciljeva. Unapređenje kulturnih vrijednosti čini se to besmislenijim što se više pretvara u svetu zadaću, poziv. Kultura postaje sve besmislenija kao mjesto nesavršenosti, nepravde i patnje” (Weber prema Zeuner, 2003, 60).

U podnaslovu *Ekonomije i društva* u Weberovom djelu, ovaj sociolog se oslanja na birokraciju i obrazovanje. On je istaknuo da se unutar modernog obrazovnog sustava vodi borba između dva ideala, a to su ideal specijaliziranog čovjeka i ideal kultiviranog čovjeka. Weberovo je stajalište bilo da moderni europski obrazovni sustavi imaju za cilj proizvesti stručnjake i da stoga njima dominira ideal specijaliziranog čovjeka. Takvo obrazovanje sa sobom nosi privilegiju i status. Obrazovni ideal kultiviranog čovjeka poznat je iz feudalnih odnosa vlasti te je ovaj oblik obrazovanja izazvao društveno poštovanje. Cilj ovog obrazovanja bio je dovesti do kultiviranog načina života. Tako su se posebne kvalitete vladajućih klasa sastojale u njihovim posebnim kulturnim kvalitetama (Weber prema Zeuner, 2003, 60).

3.2. Problem sekularizacije u Weberovoj sociologiji

Rasprave o Weberu započele su ranih 60 – ih godina. Od teorijskih problema u zapadnonjemačkoj sociologiji, dosta se misli posvetilo pitanju treba li se sociologija religije i dalje ograničiti na proučavanje crkava, župa i sl. O novim teorijskim perspektivama se često

razmišljalo i proučavalo ih. Weber je u ovoj fazi igrao dvostruku ulogu: on je, prvo, bio jedan od klasičnih mislioca u sociologiji religije. Drugo, unutar okvira istaknutih podjela u to vrijeme (koje postoje, do određenog stupnja, čak i danas) između teorija religije koje počivaju na integraciji, kompenzaciji i sekularizaciji, od kojih je svaka postojala kao vodeći koncept unutar sociologije religija, Webera bi mogli staviti u zagovornike potonje teorije. Ova se klasifikacija činila vjerojatnom jer se Weber, za razliku od Durkheima ili Marxa, sigurno nije mogao svrstati ni u jednu od drugih teorija. Posljedično, tada su ga, kao najvažnijeg predstavnika teorije sekularizacije, tumačili i kritizirali uglavnom Matthes i Rendtdorff (Seyfarth, 1980, 12).

Seyfarth smatra da se Weber usmjerio na razliku između religije i društva; na način da je svu kasniju sociologiju religije smjestio na pogrešan tijek razvoja. Dugo je vremena tek manji broj sociologa razmišljao o tome do koje je mjere Weber formulirao svoju opću sociologiju religije iz perspektive sekularizacije. U tom procesu je zacrtao fokus i ciljeve za buduću sociologiju religije. Pritom je pripadnost crkvi definirao kao posebnu vrstu društvenog ponašanja, a organizaciju crkve kao posebnu vrstu organizacije. Do takvog ograničavanja Weberovog stava došlo je zbog činjenica da je njegova sociologija religije bila nedvojbeno određena pojmom razvoja. On je svoje istraživanje temeljio na unaprijed zamišljenim predodžbama o religijskim fenomenima i zadovoljavao se privremenom i vrlo općenitom karakterizacijom sociološkog shvaćanja religije kao vrste društvenog djelovanja. Njegovo naglašavanje subjektivnog značenja, ovozemaljske relevantnosti i relativne racionalnosti religije i magije nema nikakve veze s religijom, niti se Weber bavi definicijom sociološki relevantnih oblika u kojima se ona pojavljuje. Umjesto da formulira originalnu koncepciju religije na početku svog izlaganja, Weberova primarna briga bila je uvesti empirijsko – sociološku razinu analize u znanstveno proučavanje religije. To mu je i uspjelo te se ova razina analize isticala prvenstveno u pojmovima, poput svećenika, proroka, laika, hijerokratske i političke dominacije, virtuoznih i masovnih religijskih kvalifikacija i sl. (Seyfarth, 1980, 13).

Prema Seyfarthu, Weber je jedan od najvažnijih zagovornika unutar sociološke teorije sekularizacije. Na temelju toga možemo prihvatiti stav da je ta teorija osnovica njegove sociologije religije. Zbog pretpostavljene važnosti teorije sekularizacije, do početka 70 – ih raspravljalo se samo o nekim dijelovima Weberove sociologije religije. Pretpostavka je da se ova teorija koja je činila cjelokupnu Weberovu studiju o religiji temeljila na osjećaju da njegovim djelima inače nedostaje jasnoće po pitanju uvođenja protestantizma u društvenu zajednicu. Ovakvo shvaćanje Webera kao teoretičara sekularizacije je jasno vidljivo, npr. u publikacijama Wossnera, Kaufmanna i Schmidtchena. U impresivnim studijama, ovaj potonji autor pokušava

konstruirati opće teorije religije. U usporedbi s ovim suvremenim pristupima koji kombiniraju sociologiju znanja s teorijom strukturnih promjena kršćanstva, on tumači Weberove studije kao zastarjele. Točnija tumačenja Webera koja se temelje na ograničenim stajalištima, zahtjevala su stvaranje još jače pretpostavke u vezi s temeljima Weberove religije. Poteškoće u tom pravcu očituju se u istraživanjima Schmidtena (Seyfarth, 1980, 13/14).

Schmidtenova je namjera istražiti stvarni utjecaj suvremenog protestantizma i katolicizma. On je mišljenja da je protestantska kultura vezana za postignuća i spiritualnost svakodnevnog života koje je u određenim trenucima neophodno za društvo. On se na to usmjerava i onda kada se protestantska kultura više ne predstavlja u obliku formalne religije. To dovodi do pretpostavke da se istraživanja ovog klasičnog mislioca o protestantskoj etici mogu nadopuniti suvremenim empirijskim ispitivanjima; a interpretacija tih rezultata može dovesti do dodatnih uvida o novim saznanjima u pogledu religije (Seyfarth, 1980, 14).

Nakon što je otkrio anketne podatke iz različitih područja društvenog života, Schmidtchen pruža dokaze o ulozi protestantske kulture. Ovi podaci ne dodiruju samo vjerska uvjerenja i stavove ispitanika prema svojim zanimanjima, prema socijalizaciji djece i prema politici, ali također zadiru u druga područja, kao što su izdaci za sapun i čitanje romana za novac. Iz ovih podataka Schmidtchen dolazi do brojnih zaključaka o Weberu. „Umjesto da ponudimo objašnjenje za sklonost njemačkog protestanta da traži red i da teži obrazovanju i uspjehu u svom zanimanju, možemo očekivati od Weberove koncepcije (protestantizma) samo brljanje bez unutarnje discipline, temeljeno na iracionalnom povjerenju u Boga” (Seyfarth, 1980, 14). Iz čega se javljaju pretpostavke da poimanje protestantizma seže različite sfere kulturnog, društvenog i vjerskog života što stvara dodatnu složenost u proučavanju ovog kršćanskog učenja. Međutim, jesu li sve države u kojima vlada protestantizam prožete prosperitetom te koji ključan čimbenik utječe na takvu situaciju? Metodološke komponente ovog rada su nam dale dodatne barem neke uvide na složena stajališta.

3.3. Duhovni temelj interpretativne sociologije – različita religiozna iskustva

Prema Hennisu, Weber nas upozorava da postajemo upleteni u prosudbe o vrijednostima i uvjerenjima koje pružaju dodatnu složenost proučavanju povijesti. On razvija stav u kojem bi značaj racionalizma koji se temelji na razumu kao izvoru spoznaje, trebao biti usmjeren na druga područja. Posebice ističe asketski racionalizam koji se temelji na odricanju čovjeka od užitaka te Hennis smatra kako bi se po tom pitanju Weber trebao usmjeriti na druga područja, dok je njegov odnos prema humanističkom racionalizmu potrebno proanalizirati. Njegovo

svođenje na djelovanje koje se temelji na promicanju općeg dobra je povijesno i može se pratiti u različitim medijima. „Samo se na temelju toga kulturni značaj asketskog protestantizma može staviti u odnos s drugim suštinskim elementima moderne kulture” (Hennis, 1998, 85).

Hennis također navodi da se Weber namjerno bavio odnosima u kojima je utjecaj religiozne svijesti na kulturni život bio očit. On svom programu dodaje još jednu stvar kad usput primjećuje da je razdoblje kapitalističkog razvoja bilo posvuda, također uvjetovano kršćanskim utjecajima na način da je pozitivno ili negativno utjecalo na njegov napredak (Hennis, 1998, 85/86).

Autor ističe da je Weber smatrao da će njegove teze, biti kritizirane s teološke strane kao što je posebno vidljivo u djelu Friedricha Wilhelma Grafa. Ovaj teolog ili kako su ga mnogi zvali vjerski učenjak je bio odgovarajuća osoba koja je mogla odrediti jesu li takve transformacije moguće (Hennis, 1998, 87/88).

Knjiga *Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature* Williama Jamesa se pojavila 1902. godine i odmah je doživjela svjetski uspjeh. „Vjerujem da se može pokazati da se utjecaj ove knjige na Weberov daljnji razvoj ne može precijeniti – na ekonomsku etiku svjetskih religija, na stariju sociologiju religije u ekonomiji i društvu, na „Osnovni sociološki koncept” ekonomije i društva: po našem mišljenju svakako jedina filozofska zaštita za Weberov novi početak” (Hennis, 1998, 89).

3.4. *Protestantska etika i protestantizam danas*

Pavić ističe da Peter Berger (2010) osnove klasičnoj protestantskoj etici unutar samog protestantizma nalazi u pristupima koji doživljavaju izrazit uspon u Latinskoj Americi, supsaharskoj Africi i nekim dijelovima istočne i jugoistočne Azije, a tiču se pentekostalizma koji poseban naglasak stavlja na važnost darova Duha Svetoga. Također, naglašava da se pentekostanci usmjeravaju na metodičan pristup životu i radu, štednji i odricanju od poroka i svih vrsta hedonizma, a takav stav je dosta sličan Weberovu opisu protestantske etike. Uz Bergera, Pavić spominje i Tejeda koji pokazuje da se filipinski pentekostanci vode tzv. teologijom prosperiteta u kojoj se rad i akumulacija bogatstva smatraju vrlinama kojima se sudjeluje u Božjem stvaranju slijedeći Biblijske primjere i naputke. Prema njima molitva i doživljaj Boga donose visoki ekonomski prosperitet. Stoga postoji jak naglasak na teškom radu i štednji te stvaranju novog bogatstva koje se upotrebljava za konačni cilj, a tiče se proizvodnje općeg dobra, dijeljenja bogatstva sa siromašnijima i širenja vjere (Pavić, 2020, 471/472).

S druge strane, Pavić spominje autora Zalangu (2010) koji smatra da se uloga pentekostalizma u razvoju nerazvijenih afričkih zemalja može smatrati jednim dijelom kontradiktornom. On je mišljenja da pentekostalizam ima pozitivnu ulogu kada je u pitanju razvoj etike rada i odricanja, kao i mogućnosti prekida s tradicionalnim kulturnim obrascima putem tzv. etike osobnog preobraćenja koja olakšava usvajanje modernih vrijednosti. Pentekostalizam daje ljudima samopouzdanje, ali i uvjerenje da mogu promijeniti svoje živote na način da mogu prekinuti s lošom prošlošću te u konačnici zagospodariti svojom sudbinom. Vrlo važnu ulogu ima afrički pentekostalizam koji se dotiče rodne jednakosti te govori o integriranju marginaliziranih društvenih grupa. Pavić ističe da prema mišljenju Zalange dijelovi afričkog pentekostalizma glavni uzrok nerazvijenost i korupcije nalaze u okretanju društva zlim duhovima i grijesima predaka što može otežati shvaćanje stvarnih uzroka tih problema (Pavić, 2020, 472).

Pavić navodi i Bergera koji napominje da se elementi protestantske etike mogu pronaći i u drugim kulturnim pa i civilizacijskim značenjima. Po njegovom mišljenju Opus Dei (kršćanska organizacija) koja naglašava etiku uspjeha i tržišni model kapitalizma, koja svoje korijene vuče od protestantizma, je također jedan od mogućih pokretača ideje kapitalizma, osobito u njegovim prvim fazama. „Upravo se tu krije i zanimljivost Bergerova zapažanja o „roku trajanja“ protestantske etike, odnosno pitanje njezine sukladnosti različitim fazama razvoja kapitalizma” (Pavić, 2020, 472). Naime protestantska etika iznimno je korisna u početnim fazama kada je potrebno povećati štednju koja je potrebna za investicije (Pavić, 2020, 472). Posebice u današnjem potrošačkom kapitalizmu karakterističnom za razvijene postindustrijske zemlje, štednja može predstavljati važnu prepreku ekonomskom rastu. Primjer situacije u Japanu unatrag nekoliko posljednjih desetljeća, kao i potencijalni problemi s kojima se suočava današnja Kina s razvojem unutarnjeg tržišta, upućuju na mogućnost ekonomske zastoja do kojeg dolazi zbog nedovoljne potrošnje, odnosno nepostojanja hedonističke etike, a ne etike odricanja.

3.5. Utjecaj radova Maxa Webera

Radovi Webera imaju blisku poveznicu s fenomenologijom. Njezina značajnost temelji se na tome da ona polazi od fenomena i nastoji spoznati njihovu bit. Fenomenologiju je moguće povezati i uz klasičnu sociologiju. Prema Fergusonu, Weber duh promatra kao proces kojim se objektivno promatraju vrijednosti. Poblize govori o procesu koji ima oblik proizvodnje ideja i vjerovanja koja se stalno reproduciraju što nadopunjuje zaključkom da je modernizam često usmjeren na materijalizam što je kasnije vidljivo i u različitim sferama života. „Otkako je asketizam preuzeo preuređenje svijeta i razradu svojih ideala u svijetu, materijalna dobra stekla

su sve veću i konačno neumoljivu moć nad životima ljudi kao ni u jednom prethodnom razdoblju u povijesti” (Ferguson, 2006, 90). Weber je smatrao da je moć stvari u modernom društvu, bez obzira na njegovo podrijetlo sve više vezana za tehničke i ekonomske uvjete strojne proizvodnje koji danas određuju živote svih pojedinaca koji su rođeni u takvom sustavu (Ferguson, 2006, 90). Svoje mišljenje Weber je potkrijepio uvodnom rečenicom Kapitala gdje je moderno društvo opisano kao neograničen zbroj dobara što i ide u prilog onom što je on naglašavao u svojim spisima (Weber, 2006, 132).

Često se spominju i odnosi razmjene, posebice u modernom društvu. U političkoj ekonomiji i prirodnim znanostima je odnos razmjene usmjeren na stvarnost koja se promatra kao stvarnost razmjene. Razmjena se često spominje i kod Durkheima kada govori o karakterizaciji organske solidarnosti (solidarnost karakteristična za društvenu zajednicu sa složenom unutrašnjom organizacijom i podjelom rada u kojoj svaka društvena jedinica funkcionira kao organ u većoj organskoj cjelini) ili kod Marxa kada govori o razumijevanju robne proizvodnje. Kod Webera razmjena igra bitniju ulogu, dok Simmel govori o sociološkoj redukciji na razmjenu, odnosno usmjerava se na moderno društvo gdje se razmjena promatra kao glavni fenomen društva. Weber govori o procesu robne razmjene s područja tržišta. Tržište nadilazi neposredna ograničenja prostora i vremena (Ferguson, 2006, 167). On je tvrdio kako je neograničena moć dobara u modernom svijetu, bez obzira na njihovo porijeklo, vezana za tehničke i ekonomske uvjete strojne proizvodnje koji tada silom određuju živote svih pojedinaca koji su rođeni unutar takvog sustava (Weber, 2006, 132). Tijekom renesanse, procedure računanja i jednostavnije aritmetičke bilješke korištene su ne samo za praćenje svih transakcija na dnevnoj razini, već i za bilježenje i usporedbu različitih vrsta tržišne aktivnosti (Crosby prema Ferguson, 2006, 168).

Novac u kontekstu ekonomske razmjene predstavlja važnu ulogu, na temelju čega ekonomisti tržište smatraju bezvremenskim mehanizmom, dok su društveni susreti svedeni na jednostavnu ekonomsku razmjenu. Kada takav odnos smjestimo u računovodstvene knjige, ovi su pojednostavljeni fenomeni svedeni na osnovne termine kao što su vrsta i vrijednost, umjesto dotadašnjih termina vremena, mjesta, osobnih odnosa i okolnosti. To sve obuhvaća složeni društveni proces (Poovey prema Ferguson, 2006, 168). Moderno društvo je sve više prisutno u procesu razmjene. Racionalizacija društva se sastojala u svođenju društva na interakciju koja nije ograničena vremenom (Ferguson, 2006, 167). Ferguson smatra da vrijednost određenih objekata ili fenomena možemo odrediti u procesu razmjene. Novac se u modernom društvu sve više počeo smatrati ciljem, a sve manje sredstvom. Moderno društvo je, stoga, utjecalo na stvaranje slike o

novcu. Kada svaku vrijednost izražavamo u novcu, tada je i svaku vrijednost moguće pojmiti kao ekonomsku razmjenu (Ferguson, 2006, 167/168). Što se tiče proizvodnje, ona je područje samoizražavanja pojedinca ili društva, a također se može smatrati i područjem društvenog ili osobnog samostvaranja, kao i bitnim faktorom za egzistenciju čovjeka. Ona je u svojoj biti fenomen društva (Ferguson, 2006, 168). „Suština – karakter društva i društvenog odnosa koji, u sve većoj mjeri, računa za sve aspekte svakodnevnog života i njegova institucionalna struktura je ništa drugo nego tržišna razmjena i u sve većoj mjeri, stvarni tržišni odnosi odgovaraju modelu računovođe. Svakodnevnica, životni kontekst kao i čisto ekonomski aspekt razmjene su definirani anonimnošću, bezličnošću, novčanom vrijednošću i idealiziranim razmatranjem vrijednosti” (Ferguson, 2006, 168). Čini se da Weber ovaj proces povezuje s dugoročnim razvojem tehnologije i znanosti u zapadnom društvu.

Sociološka redukcija na razmjenu nije teorija ili koncept, već opisuje proces u kojem je društvo tzv. kristalizirano kako objašnjava Ferguson. Prema njemu, Simmel značajno uočava da oblici društvenosti imaju običaj okretanja prema promjenama. Spominje i vjernost koju još naziva i društvenom inercijom. „Društvena povezanost, bez obzira koji su joj izvori, razvija utonomno postojanje formi, koje su neovisne o svojim početnim motivima za povezivanje” (Ferguson, 2006, 169). Uloga kulture i ideja je jako važna, što je neupitno u različitim aspektima društvenog djelovanja, ali je također važno i poimanje činjenice da ideje utječu na ljudsku povijest na način da proizvode različite učinke (Kalanj, 2004, 202).

Ferguson ističe da je Durkheim sociološku redukciju unaprijedio na koncept potrošnje te se njegov koncept može shvatiti kao karakterističan oblik modernog društva. Kako bi se ostvarila razmjena, potrebno je uspostaviti povjerenje koje obvezuje strane u razmjeni. Osjećajnost koju možemo doživjeti i kao kolektivna subjektivnost postaje sve očitija u razvijenim društvima koja su povezana individualizmom i interpersonalnošću (Ferguson, 2006, 176). Takav stav možemo povezati i uz Foucaultovu teoriju nadzora koja je postala prisutna u modernom društvu.

Također, Ferguson smatra da se fenomenologija i klasična sociologija približavaju, a da se još uvijek ne susreću. Klasična sociološka perspektiva, u kojoj se društvo shvaća kao povijesna stvarnost je suprotstavljena vanjskom i unutrašnjem karakteru modernog iskustva. Ti tokovi moderne misli su usmjereni na zajednički problem, a ne na zajedničko rješenje. Klasična sociologija te fenomenologija se izravno suočavaju s pitanjima ljudske autonomije i samorazumijevanja koja predstavljaju bitnu stavku razvoju modernog društva još od razdoblja renesanse. Stvarna pojava fenomenoloških perspektiva se događala u nezahvalnim okolnostima

te se razvijala u sasvim drugom smjeru, npr. bila je povezana i s bijegom njemačkih intelektualaca iz nacističkog režima nakon 1933. godine (Ferguson, 2006, 90).

Weber je tvrdio da izvori nestanka čarolije zapadnog svijeta leže u antičkom judaizmu (Weber, 1952). „Poput protestantizma, a u suprotnosti sa značajnim vjerama Azije, religija Izraela bila je ovosvjetovna. Teološki gledano, njezina ključna osobina bila je potpuno odbacivanje bilo kakvog oblika politeizma, a to je odbijanje imalo značajne društvene i kulturne posljedice” (Aldridge, 2006, 79). Prema Aldridgeu, Weber je mišljenja da čuda nastaju od Boga te zahvaljujući njegovom voljom stoga se nadovezuje na monoteizam što je utjecalo na viđenje o mitologiji i magiji od strane čovječanstva pri čemu ljudi odbacuju njihovo postojanje (Aldridge, 2006, 79).

Vranicki ističe da Weber smatra da za razliku od znanosti, svaka teologija posjeduje pretpostavke od kojih ona polazi, a koja predstavljaju ujedno i nešto u što ljudi trebaju vjerovati i prihvatiti kao apsolutnu istinu. Ona se ne odnosi na znanje u klasičnom smislu, nego predstavlja nešto što osoba posjeduje ili ne. „Onome tko to nema, ne može ih nadomjestiti niti teologija, a još manje neka druga znanost. Svaki istinski vjernik doseže točku vjerovanja koja se sukobljava sa zakonima znanosti, nešto što nije vidljivo i opipljivo. Sposobnost čovjeka za „virtuozno izvršenje intelektualne žrtve“ je jedna od najvažnijih značajki istinski religioznog čovjeka“ (Vranicki, 2001, 76/77).

Takvu „intelektualnu žrtvu” kakvu smo spomenuli prethodno može prenositi samo osoba koja je u suprotnosti s Weberovim razmišljanjem. Kako navodi Vranicki, Weber smatra da intelektualci pokušavaju prevariti društvo na način da svoje stavove i vrijednosti uzdižu ka svetosti što kasnije ističu u svojim djelima. On je također mišljenja da se religiozno i znanstveno se ne bi trebalo dodirivati jer su u suprotnosti jedan s drugim. „Samo nam znanost, racionalno mišljenje može dati odgovore na pitanja svijeta i našeg povijesnog svijeta. Weber je ne samo odbacivao svako mišljenje koje se zasniva na neobjašnjivim pretpostavkama, nego je odbijao miješanje vrijednosnih stavova u znanstvenom istraživanju” (Vranicki, 2001, 77).

Teorija sekularizacije predstavlja opću teoriju društvene promjene. „Prema tim poznatim pretpostavkama, u određenim društvima transcendentalno ukorijenjeni svjetonazori gube društveni i kulturni utjecaj kao rezultat dinamike racionalizacije (proces u kojem različite društvene sfere počinju djelovati, svaka prema svojim standardima), te zbog sekularizacijskog utjecaja samog kršćanstva (koji je zbog različitih razloga doprinijeo razočaranju svijeta i legitimizaciji akcije u autonomnim društvenim sferama)” (Lechner prema Kovačević, 2012).

Dolaskom monoteizma biblijsko poimanje svetog i svjetovnog u stvaranju okvira za razvoj ideje i teorije sekularizacije podupire preobrazbu upravo tog istog svetog i svjetovnog (Mardešić prema Kovačević, 2012).

3.6. Fenomenologija i američka sociologija

Anton Gurwitsch iznosi fenomenološku perspektivu koja opisuje polje svijesti kao stvarno društveno iskustvo. „Životni svijet je definiran kao da se sastoji od svih stvari i objekata koji se predstavljaju u predznanstvenom iskustvu, i onako kako se predstavljaju prije svoje znanstvene interpretacije u specifičnom modernom smislu” (Gurwitsch prema Ferguson, 2006, 91). Ferguson ističe da je cilj fenomenologije prema mišljenju Gurwitscha vratiti životni svijet u stvarnost (Ferguson, 2006, 91).

3.7. Alfred Schutz i pripitomljavanje fenomenologije

Povod koji se odnosio na povezivanje fenomenologije i sociologije je bio Schutzov dolazak u Ameriku. Ferguson smatra kako se Schutzov primarni interes odnosio na promatranje prirodnog stanja stvari. Prema njemu su društvo i društvene aktivnosti bili i preduvjet i posljedice prirodnog stanja stvari, s realnošću koja nam se pokazuje kao nešto što se nalazi u blizini. On ne ukida vjeru u vanjski svijet i njegove objekte, već ukida sumnju u njegovo postojanje. Ono na što on sumnja je da bi svijet i njegovi objekti mogli biti drukčiji nego što mu se čini. Ključno pitanje, za Schutz, nije bilo istražiti što je preostalo nakon što je oblikovan prirodni stav, već razumjeti kako je postojano uvjerenje oblikovano kroz društveno djelovanje (Ferguson, 2006, 91/92).

Schutz se onda ubrzo usmjerio na Weberove spise, posebice na dijelove koji obuhvaćaju metodološka razmatranja. Ferguson navodi da je Schutz vidio Husserla i Webera kao blisko povezane, a jedinstvo njih dvojice kao put naprijed koji pruža dobar materijal za razvitak sociologije koja bi obuhvaćala aktualne filozofske probleme. Schutz je pozdravljao Weberovo inzistiranje da se sociologija shvati kao znanost o društvenim akcijama (Ferguson, 2006, 92/93). Schutz u svojim spisima dolazi do zaključka da su Husserl i Weber imali slična razmišljanja na način da su smatrali da se struktura društvenog svijeta odnosi na već unaprijed dodijeljena značenja (Ferguson, 2006, 93).

3.8. Objašnjenja

Ferguson navodi da Schutz smatra da je moderno društvo obilježeno velikim brojem različitih realnosti koje su nam dostupne. U jednom od svojih najpoznatijih eseja, koji se izravno nadovezuje na poglavlje knjige *Principi psihologije* autora Williama Jamesa, Schutz naglašava posebno obilježje modernog života kao kretanja unutar velike količine različitih realnosti. Sve se ove teme mogu opisivati u smislu svojih tema, međutim sve su utemeljene u društvenoj realnosti, koja je rezultat brojnih povijesnih događanja. Svaka je od tih realnosti označena nekom razinom napetosti (Ferguson, 2006, 94/95).

Prema Fergusonu, svijet rada Schutz izdvaja kao jednu privilegirano mjesto svakodnevnih realnosti. „Svijet rada u svakodnevnom životu arhetip je našeg iskustva i doživljaja realnosti. Sva druga područja našeg života, kojima dodjeljujemo značenje, mogu se naprosto smatrati modifikacijom tog svijeta” (Ferguson, 2006, 95) On je okarakteriziran pozornošću na društvenoj sceni i danas. „Pasivnom pažnjom, na primjer, doživljavam tek djeliće različitih manjih percepcija koje ne mogu raspoznati niti razdijeliti” (Ferguson, 2006, 95). Drugim riječima, iskustvo može biti formirano u cjelinu jedino u okviru sadašnjih događanja nekog radnog subjekta. Tu se javlja i pojam potpuna budnost kojom se pokušava obilježiti područje svijesti s najvišom razinom napetosti, koja polazi od ljudskog ponašanja koje punu pozornost daje životu i njegovim zahtjevima. Kapitalizam i ubrzan način života zahtijevaju konstantno djelovanje ljudi kako bi ekonomski sustav ostvarivao svoju svrhu. Najvažnija je ona svijest koja nešto proizvodi, osobito ona koja radi, a rad se u današnjem vremenu često vezuje uz veću količinu novca. Takva svijest živi kroz ono što čini te je potpuno i isključivo posvećena učinkovitoj provedbi svojih projekata i planova (Ferguson, 2006, 95).

3.8. Nove promjene

Intelektualizacija i različiti pogledi na vjeru su rezultirali sekularizacijom i povlačenjem vjere iz društva i kulture. Kritika religijskog uvjerenja se razvila s ciljem čišćenja religijskog vjerovanja od elemenata koji se čine upitnima. Naglasak je stavljen na unutarnjem odnosu čovjeka s Bogom, što rezultira smanjenjem složenosti društva. Tradicionalni svijet se povlači, a sveti prostor i vrijeme koji ga čine su izgubili svoju kvalitetu (Wunenburger, 2019, 104).

Modernost možemo shvatiti s područja proučavanja stvarnosti, kada promatramo svakodnevni život u kojem živimo, a koje nije ograničeno statistikama i znanstvenošću (Ferguson, 2006, 127/128). Weber smatra da je modernost određena racionalizacijom. Prema njemu je modernost uvjetovana birokratima koji su i stručnjaci. Opisuje ih kao duhovne

stručnjake, koji ne posjeduju empatiju te koji umišljaju da su dosegнули razinu civilizacije na kojoj nikada prije nisu bili (Weber, 2006, 182).

Kada govorimo o modernosti, onda ona često predstavlja prekid veza s prošlošću. Da bi čovjek mogao ostvariti autonomiju, potrebna je njegova sloboda te ulaz u vremenski uređeni društveni svijet u kojem djeluje. „Umijeće sjećanja poput biblijskih i povijesnih obrazaca, prilagodilo je vremenske pojave logici prostora” (Carruthers i Yates prema Ferguson, 2006). Za razliku od gledišta prema kojem je naše postojanje isključivo prijelazno po pitanju određivanja simbola, modernost se izgrađuje kao radikalno povijesna stvarnost. Vrijeme je beskonačno te su svi događaji međusobno povezani (Ferguson, 2006). Moderne percepcije tijela otkrivaju učinke vremena i prostora, međutim s vremenom su se pojavile nove percepcije tijela te njihovi povezani vremenski i prostorni okviri. U modernom svijetu su procesi stvaranja objekata, akcija, događaja i sl. konstruirani kao smislene jedinice (Ferguson, 2006).

Racionalizaciju povezujemo uz pravne zakone, pa tako i uz pravni sustav koji je u suprotnosti s tradicionalnim sustavom te karizmatičkim sustavom. Duhovnost koja nastaje kršćanskim vjerovanjem povezujemo uz tradicionalnost čovjeka. Dok živimo u svijetu koji je određen pravnim regulativama kojim se barem naizgled osigurava jednakost svih u društvu, kršćanska duhovnost utječe na oblikovanje normi na kojima se pravne norme temelje (Kung, 1995, 29). A to nije mala stvar, jer zapad se danas suočava s različitim značenjima, vrijednostima i normama, a to nije samo stvar pojedinaca, već veliku ulogu ima i politika.

Prema Zemanu, Weber je bio jedan od prvih intelektualaca koji je početkom 20. stoljeća upotrijebio pojam modernosti. Ono što je modernost predstavljala za njega je nestanak specifičnog svjetonazora kršćanstva. „Prosvjetiteljstvo se odreklo religije, svake spoznajne vjerodostojnosti i znanje povjerilo umu, glavnom organu probuđenog subjekta, a Deklaracija o ljudskim pravima temelj države vidjela je u načelu slobodne volje, koja se shvaća u otporu povijesno utvrđenih ili tradicionalno zajamčenih prava” (Zeman, 1998, 16). Franzen smatra da je moderna u teologiji i filozofiji Luthera kao mladog čovjeka stavila u religiozno polje napetosti između čovjeka i Boga. Naučio je da se sve shvaća zahvaljujući Božjoj volji te da milost i grijeh ovise, prije svega, o Njemu (Franzen, 1993, 209).

Weber se ugledao na Immanuela Kanta, prosvjetiteljskog filozofa, pa je stoga početak moderne promatrao kao podjelu znanja na više područja; znanosti u kombinaciji s razumom, zatim moralom koji je ujedno blisko povezan uz pravdu i umjetnost, a koji je vezan i uz ljepotu. „Stvaranje tih sfera i mogućnosti za razvoj, oslobođenje i istina konstruirali su prosvjetiteljstvo i modernost” (Gunn, 2006, 110).

Mišljenja je da je takav stav uzdrman birokratskim i kapitalističkim pravilima modernog svijeta koji sve manji naglasak stavlja na oslobođenje razuma, a u glavnom fokusu je sve više ekonomija, odnosno ostvarivanje financijske dobiti. Ne uzima se u obzir koliko je to korisno za dobrobit društva. Posljedice takvih ograničenja ogledaju se u smanjenju nade u društvo utemeljeno na pravdi i slobodi, što je temelj suvremenog razuma, te njihovu zamjenu u obliku „željeznog kaveza racionalnosti”, kojeg karakterizira razočaranje u svijet i širenje birokratizacije (Gunn, 2006, 110).

Prema Gunnu, Weberovo razmišljanje je donekle pesimističko, pa se modernost definira kao diferencijacija u području znanja koja daje temelje za racionalno djelovanje (Gunn, 2006, 110). Povećanje racionalizacije i intelektualizacije ne znači povećanje općeg znanja o uvjetima u kojima se živi. To znači nešto drugo, naime znanje o tome ili vjerovanje u to da se to može otkriti samo ako se želi (Weber, 1989, 264).

3.9. Utjecaj Frankfurtske škole

Sljedbenici Frankfurtske škole ovu su temu smatrali spojem racionalizma i ideologije koja čovjeka svodi na materiju. Cjelovitost kršćanskog duha kao prikaza religioznog iskustva utemeljenog na simbolima pokazuje da nije sve znanje iscrpljeno do svojih granica. Paradigma ili kršćanska duhovnost predstavlja pristup suvremenom svijetu kao perspektivi ljudskog duha u koju određeni subjekti smještaju sebe, prirodni svijet, društvo i društvene pojave (npr. ekonomiju, kulturu, svjetonazor, politiku itd (Zeman 1998, 18). Stoga zapadnjačko upravljanje vlastitom društvenom i povijesnom egzistencijom kroz subjektivne oblike predstavlja razočarenje ljudskog svijeta i prirode, širenje prirodnih znanosti i tehnologije te materijalni napredak. Osim toga, aktualna je i znanost koja kroz razne masovne društvene oblike uništava čovjekov okoliš i preokreće povijesni trend globalnog društva.

Postoji jasna veza između prosvjetiteljstva i obilježja građanske revolucije koji su se smatrali idealima, baš kao i u odnosu na holokaust, nešto što su prepoznale radikalne teorije modernosti u filozofskim poljima na kojima su djelovali i Horkheimer i Adorno i polje sociologije u kojem je Bauman radio. Odnos odvajanja i dominacije se može vidjeti u središtu modernosti (Zeman, 1998, 18). Prema Veermanu, Foucaultov i Derridaov kritički stav prema logocentrizmu na način da se dekonstruira subjektivnost modernog subjekta iz tekstualne mreže Martina Heideggera. On je predmet promatrao kao metafizičku sliku svijeta, utemeljenu na znanstvenom i tehnološkom porobljavanju izvornih ideja u korist novih formulacija (Veerman, 1988, 273/274). „Epistemologijsko stajalište koje zauzima Lyotard određeno je primatom trećeg

smjera, to jest analitičke filozofije. Ona iz paradigme jezika nadomještava svijest i subjektivnost subjekta” (Paić, 2005, 18).

Za Lyotarda su prosvjetiteljstvo i intelektualna diferencijacija bili važna povijesna točka. Glavna komponenta, međutim, nije podjela znanja na jedinstvene dijelove, već legitimizacija kroz niz diskursa. Uključuju, kako on navodi, duhovnu dijalektiku koja potiče potragu za objektivnom istinom i oslobađanjem istine, omogućujući znanost za obične ljude (Lyotard, 1992, 31). Povijest modernosti je svoj vrhunac doživjela putem diktature, ratova i genocida prve polovice 20. – og stoljeća. Odbacivanje diskursa polazilo je od pretpostavke da je znanje čisto te da služi razvoju kao i da ga je potrebno pridružiti pravdi (Lyotard, 1992, 40). Za Gunna je nužna posljedica takvog razvoja događaja bio gubitak povjerenja u diskurse koje je Lyotard nazivao skepsom prema metadiskursima, a koje je uskoro postalo komponentom postmodernog stanja (Gunn, 2006, 111).

Prema Paiću, Lyotard postmodernost nije smatrao nečim negativnim već ju je vidio kao pozitivnu priliku za napuštanje loših učinaka koji su se događali u modernosti te njezinih totalitarističkih vrsta znanja. U ime velikih razlika te pojedinačne slobode se ne može napadati univerzalizam mišljenja jer razlike se često nalaze unutar univerzalne komponente koja se temelji na bitku i vremenu (Paić, 2005, 22/24).

Metode razumijevanja suvremenosti zahtijevaju povijesno mišljenje unutar povijesnog horizonta koji je odredio suvremenost. Weber je vjerovao da je unutarnja veza između modernosti i zapadnog racionalizma očita (Weber, 2006). Habermas smatra da danas tema o Weberu ima drugačiji pogled na to. „Utemeljena na Weberovom konceptu modernosti, teorija modernizacije uključila se u rastavljanje opterećeno posljedicama koje je oslobodilo modernost od njezinih korijena u modernoj Europi i stiliziralo je u prostorno – vremenski neutralni model društvenog razvoja, prekidajući odnos između modernosti i zapada. Povijest strukturalnih veza racionalisti vide kroz proces modernizacije, ali ga ne shvaćaju kao racionalizaciju“ (Habermas, 1988, 8).

Neokonzervativni rastanak od moderne nije isključivo vezan uz modernizaciju već i uz kulturno shvaćanje moderne. Nasuprot tome se ideja postmoderne pojavljuje kod teoretičara koji ne računaju s time da je došlo do odvajanja modernosti iracionalnosti. Upravo ovakva razlika u njihovom poimanju je oblikovala dublje razumijevanje europske moderne (Habermas, 1988, 8).

Prema Urbančiću, povijesno mišljenje mora biti povijesno zasnovano na način da se mora zasnivati na smislu stvari i biti filozofije od njezina početka. Nastalo je od vremena antike kroz imenicu modernitas, do novoga vijeka, točnije od polovice 19. stoljeća kada je pridjev moderan

označavao novo razdoblje. Izraz modernitas je do vremena djelovanja Hegela imao funkciju obične kronološke oznake ujedno s kritičkim prevratom što ga obilježava djelo Marxa i Nietzschea kao mislilaca prijeloma povijesti u modernu epohu (Urbančić, 2006, 39).

Sekularizacija je oslobođena od idejno – političke vrste moderniteta i postmoderniteta te podrazumijeva slabljenje ili potpuno onemogućavanje funkcionalnih odnosa koji zadovoljavaju interese kršćanskog etosa kao kulturne ili socijalne zajednice kršćanskog društva u procesu diferencijacije (Ćimić, 2006, 256).

3.10. Religija kao faktor političke kulture i ekonomskog razvoja

Za vrijeme Weberova života su njegove ideje često bile osporavane, pa čak i danas njegovo poznato djelo, koje smo spomenuli u prethodnim naslovima predstavlja teoriju za razumijevanje društvenog karaktera protestantizma. Uzrok tome je što je on uspio pokazati relevantnost vjerske etike i asketskog protestantizma u odnosu na način življenja. On nije pratio cilj da utvrdi točnu mjeru kulturnog značaja određenih oblika religioznog vjerovanja na način življenja, već je želio prikazati njihov povezani odnos (Schluchter prema Ristić, 2005, 147).

Korijene protestantske etike je moguće potražiti i u počecima pojmovanja u Staroj Grčkoj koja predstavlja osnovicu europske filozofije, pa time i racionalizma, a između ostalog i u teologiji kršćanstva. Tijekom neprestanih ratovanja koji su rezultirali nedostatkom sigurnosti te nemogućnošću dugoročnog ekonomskog planiranja i djelovanja, osoba se može opisati kao homo politicus, a sekundarno kao homo oeconomicus. Kao političko biće, ona je predstavljala člana jedne političke zajednice, koja nema slobodu, niti mogućnosti da ekonomski samostalno vodi svoj život. Uz trgovinu, javni prihodi članova su uvelike ovisili i o ratu, što je po pitanju makro plana poticalo zatvorenost društva, ali i rezultiralo racionalno političkim sistemom i organizacijom što je dovelo do stagnacije razvitka individualne ekonomije. Promjenama u Srednjem vijeku se na području Zapadne Europe stvorila mogućnost za razvoj racionalnije ekonomije (Meier i Kocka prema Ristić, 2005, 148).

Gubljenjem jedinstvenog identiteta, rat postaje privremena opasnost koja otežava zaštitu ratnog plijena te javnih dobara. Takva je opasnost primorala srednjovjekovne gradove da u takvim uvjetima usavršavaju međusobne trgovinske odnose (Meier i Kocka prema Ristić, 2005, 149). Trgovina na taj način je počela prerastati u glavni izvor prihoda, a s njezinim razvitkom se smanjuje opasnost od rata (Krockow i Kocka prema Ristić, 2005, 149). U ovakvim okolnostima dolazi do promjena kod ljudi čiji društveni status se ne temelji isključivo na političkoj i vojnoj

ulozi koju poprima unutar zajednice, već sve više na ekonomskom poduzetništvu i trgovini s okolinom.

U tom vremenu dolazi do razvitka protestantskih sekti unutar Katoličke crkve. Reformacija ne dovodi do gubitka crkvene moći, već zamjenjuje dotadašnji oblik moći nekim drugim oblikom (Weber prema Ristić, 2005, 149). Do reformacije je vladao određeni sklad te tradicionalističko shvaćanje po kojem se podrazumijevalo da je pojedinac odan Bogu te da radi onoliko koliko mu je neophodno da preživi te da svoju sudbinu doživljava kao Bogom određenu. U tom razdoblju se akumulacija bogatstva smatrala neetičkom (Weber prema Ristić, 2005, 149). Prema Weberovim spisima protestantizam, a među njima je najradikalniji kalvinizam, od pojedinca zahtjevaju drugačiju odanost Bogu. Prema protestantizmu, služenje Bogu ne predstavlja ujedno i povlačenje u sebe te prihvaćanje vlastite sudbine, očekujući u slučaju grijeha sakramentalni spas u vidu oprostaja, već borbu i usmjerenost na sebe i svijet. „Vrhunskom vrlinom se proglašava poziv, koji je sam sebi svrha i putem kojeg pojedinac služi Bogu” (Weber prema Ristić, 2005, 149). Akumulacija bogatstva se smatra poželjnom komponentom ako je u pitanju častan rad koji se ujedno povezuje i uz služenje Bogu, sve dok je pojedinčev stil života skroman.

4. DOŽIVLJAJ SVETOG

Iskustvo svetog ulazi u prostor privatnosti te ga je moguće nazvati vjerskim iskustvom jer je to, prije svega, osobno iskustvo svetog, a sinonim za religiozno iskustvo se očituje u religioznom iskustvu kao središnjem fenomenu (Crespi prema Kovačević, 2012, 186).

Religiozno iskustvo je za razliku od religijskog nedostupno za postmoderne društvene pojave koje se zasnivaju na interesima države, crkve i povlaštenih društava. Religijsko iskustvo ima društvenu i crkvenu dimenziju, a moguće ju je očitovati i kroz odbacivanje ili prilagođavanje modernitetu. Religiozno iskustvo je za razliku od religijskog nedostupno za postmoderne komponente društva koje su usmjerene na pitanje moći. Međutim, religijsko iskustvo se može očitovati kroz odbacivanje ili prilagođavanje modernitetu, a razlozi mogu biti najviše usmjereni ka crkveno – društvenoj naravi kroz proces zauzimanja vlasti, utjecaja ili položaja te u pokušaju izgradnje nove kršćanske civilizacije (Crespi prema Kovačević, 2012, 186).

„Otuda riječ izlazak za židovsku i kršćansku misao znači put za izlaz iz postojećih društvenih struktura“ (Kovačević, 2012, 186). Ta riječ se odnosi na čovjekovu dimenziju otvorenosti te dimenziju koja je više duhovne prirode. Moguće je na temelju toga uvesti novi pojam, a to je kršćanski etos koji je u svakom smislu te riječi vezan za religiozno iskustvo pri čemu nije privatne naravi te pokazuje ubrzani postupak subjektivizacije te psihologizacije što dovodi do komercijalizma. Kršćanski etos kao kolektivna reprezentacija religioznog iskustva sadrži svoju povijest i budućnost, odnosno kršćanski etos kao kolektivna reprezentacija religioznog iskustva uključuje neke realnosti koje možemo, ali i neke zamišljene realnosti koje ne možemo doživjeti iz prve ruke, već ih je moguće promatrati kroz oblike tipizacija. Tipizacije se inače odnose na davanje obilježja udaljenim ljudima, mjestima, događajima, objektima i slično. Stoga nije podložan procesu diferencijacije (Ferguson prema Kovačević, 2012, 186/187). Životne okolnosti koje nastaju donošenjem odluka na temelju kršćanskog etosa potrebno je shvatiti kao temeljne društvene procese.

4.1. Društveni kontekst modernosti

Weber smatra da je kršćanska religija potkopana, ponajprije, protestantskom reformacijom, a kasnije i prosvjetiteljstvom osamnaestog stoljeća. Slijedio je prosvjetiteljskog filozofa, *Immanuela Kanta* pri čemu se dotaknuo i modernosti koju je dijelio na sferu znanosti; na način da ju je poistovjećivao s razumom, moral koji je povezivao s pravdom te umjetnost koju je povezivao s ljepotom. Stvaranje tih sfera i mogućnosti koje su važne za napredak predstavljale

su obećanje prosvjetiteljstva i modernosti. Međutim, *Weber* je u tome vidio i mogućnost da razum bude potkopan kapitalističkim i birokratskim racionalnostima, kao i utjecajem stručnjaka. „Učinak tih pritisaka bio je pad nade u društvo utemeljeno na slobodi i pravdi koje je pokrenuo novi moderni razum te njegova zamjena željeznim kavezom racionalnosti, karakteriziranim razočaranjem svijeta i sve većim širenjem birokratizacije u sve više razvijenom društvu” (Gerth i Wright Mills prema Gunn, 2006, 110).

Weber je modernost vidio kao podjelu sfera znanja koje pružaju osnovu za mudro djelovanje. *Liotard* je također uzeo prosvjetiteljstvo kao svoju glavnu polaznu točku, zajedno s podjelom znanja koja je iz njega proizašla. Ali u njegovoj interpretaciji vodeći princip nije bila diferencijacija znanja u autonomne sfere, već njegova legitimacija u i kroz niz metanarativa. Te su pripovijesti uključivale dijalektiku duha, koja je poticala potragu za objektivnim (Gunn, 2006, 110).

Razdoblje od prosvjetiteljstva pa sve do moderne obilježili su ratovi, genocid, diktature, posebice kada je riječ o prvoj polovici dvadesetog stoljeća. To je ujedno bilo i razdoblje kada se smatralo da svrha znanja mora predstavljati ujedno i pravdu, odnosno da treba služiti cilju te biti usklađena s pravdom (Liotard prema Gunn, 2006, 111). *Liotard* smatra da je znanje sve više postalo složenije širenjem sve veće informatizacije, posebice tijekom druge polovice 20. – tog stoljeća. Znanost postaje sve više kompleksnija obuhvaćajući određena pravila znanja. Međutim, *Liotard*, za razliku od mnogih, postmodernost ne promatra u negativnom kontekstu, već kao mogućnost napuštanja svega lošeg što je stvorila modernost. „Devetnaesto i dvadeseto stoljeće nam je dalo onoliko terora koliko možemo podnijeti“ (Liotard prema Gunn, 2006, 111).

S druge strane imamo *Habermasa*, koji po pitanju modernosti je ponovio *Weberov* prikaz prosvjetiteljstva, govori o dijeljenju znanosti na više dijelova, umjetnosti i morala te se također dotaknuo negativnih učinaka profesionalizacije. Međutim, Gunn navodi da je u odnosu na *Liotarda* i *Webera*, on modernost promatrao s pozitivnog aspekta, odnosno nešto što još nije dovršeno. Na taj način je pokazao značajnost raskida između modernog i postmodernog te obuhvatio svjetonazor koji se promatra s aspekta razuma. Smatrao je da se prosvjetiteljstvo treba temeljiti na tri komponente – samoodređenje, samoostvarenje i samosvijest (Gunn, 2006, 111).

4.2. Biblija: izvor nadahnuća za ponizno ponašanje

„Pohlepa za novcem je izvor svih zala“ (Tim 6, 10)

Protestantima je Biblija najvažniji spis koji im služi u po pitanju etičnog djelovanja na poslovnom i financijskom polju, ali i onim sferama izvan njega. Sam naslov ovog rada ukazuje na važnost poniznosti tijekom čovjekovog djelovanja kako bi se zadovoljile njegove primarne potrebe. Biblija ili Sveto pismo je sveta knjiga koja je namijenjena svim kršćanima i židovima, a nastala je 1300 godina prije Krista. Sastoji se od sveukupno 73 knjižice, u kojoj Novi zavjet obuhvaća njih 27 te 46 knjižica u Starom zavjetu, a pisana je na pergameni i papirusu. Stari zavjet je skoro cijeli pisan hebrejskim, a Novi zavjet grčkim jezikom te je prva knjiga koja je prevedena na skoro sve jezike. „Izvor je kršćanskog života pa mnogi zakoni, umjetnost i kultura imaju u njoj uporište, a značajno je utjecala na razvoj mnogih znanstvenih područja” (Benić 2015, 317/318). Ona čini vrlo važno stavku svim kršćanima, pa tako i protestantima.

Stari i Novi zavjet su specifični po svom sadržaju pri čemu se u Starom zavjetu govori o savezu koji je Bog sklopio s Izraelcima, dok se u Novom zavjetu govori o savezu koji je Bog sklopio u Kristu sa svim ljudima (Benić 2015, 318). Biblija daje jedinstvenu poruku te stoga nema potrebe razlikovati Stari i Novi zavjet po pitanju radnih tema i ekonomije, iako se proces razvitka od prvobitne zajednice s kolektivnim vlasništvom prema klasnom društvu s privatnim vlasništvom i mogućnostima akumuliranja bogatstva najbolje može pratiti u govorima proroka.

Govori se i o odnosu bogataša prema siromašnima te eksploataciji siromašnih radnika kojima se često uskraćivala plaća za koju su radili na polju, dok su oni koji su posjedovali tu zemlju, odnosno buržoazija, živjeli razvratno i raskošno, upravo na račun prekomjernog rada radnika. Jedan od takvih citata u Bibliji je „Vaše bogatstvo istrunu, a vaše haljine izgrizoše moljci. Vaše zlato i srebro uhvati rđa; njihova će rđa biti svjedočanstvo protiv vas i kao oganj progutat će vaša tjelesa“. Rizik i neizvjesnost prisutni su kako općenito u životu tako i u poslovanju. „Ne hvali se danom sutrašnjim, jer ne znaš što danas može donijeti“ (Benić 2015, 322/323).

U Svetom pismu se navodi i citat koji ujedno predstavlja i naslov ovog diplomskog rada; „Ako tko neće da radi, neka i ne jede!“ Prva rečenica se često pojavljivala u socijalizmu, posebice kada je spomenuta na IV. moskovskoj općegradskoj nepartijskoj konferenciji radnica (Benić, 2015, 324). Na taj način je naglašavano da samo pojedinci koji proizvode trebaju imati pristup potrošnji za razliku od buržoazije, a oni koji ne proizvode bilo zbog starije dobi ili bolesti i nesposobnosti trebaju primati državnu socijalnu potporu.

Gore citirano iz Druge poslanice Solunjanima bio je poziv na častan rad, te kritika lijenosti i nemara (Benić, 2015, 324). S druge strane, sva suvremena gospodarstva, odnosno države izgradnjom sustava transfernih plaćanja (koja uključuju pomoć starijim osobama,

bolesnim, nezaposlenim i sl.) i subvencioniranjem potrošnje osobama s niskim dohotkom bonovima za hranu, subvencioniranom medicinskom njegom i niskim stanarinama nastoje postići minimalnu financijsku sigurnost za siromašno stanovništvo čime se provodi poticanje jednakosti.

4.3. Širenje puritanizma

U današnjem je vremenu teško zamisliti protestantsko kršćanstvo, koje je rašireno na zapadu, bez puritanaca koji su sebe smatrali božanskim. Oni su u velikoj mjeri potpomogli razvoju morala i etike na način da su se zalagali za pročišćenje crkve te pomogli ka razvitku metodizma. Povijesno gledano su bili prognanici iz Engleske. „Oni su pročitali svoje Biblije i razvili svoje vlastite ideje o istinskoj reformaciji u Engleskoj” (Shelley, 1982, 288). Shelley izvodi da su puritanci, prije svega, bili kalvinisti u svom učenju, a puritanske ideje je moguće pronaći u najčišćem i najdosljednijem obliku upravo među kalvinistima. „Ne možemo pravilno shvatiti puritanizam, ako ga ne promatramo kao dio općeg raspoloženja u Europi. Calvinovo učenje ističe moralne ideje koje su obuhvaćene biblijskim duhom te posebnim oblicima pobožnosti te vjerskih običaja” (Shelley, 1982, 309). Autor također navodi da kalvinizam ne obuhvaća isti kontekst kao i puritanizam, međutim puritanski ideal se najbolje vidi među kalvinistima. Puritanci su imali namjeru pročistiti Englesku crkvu s ciljem ostvarivanja vladavine crkvenih službenika koje je u suprotnosti s onim što anglikanska crkva zagovara. U početku su koristili ženevsku Bibliju, a kasnije je u sve veću upotrebu ušla verzija Biblije kralja Jakova. Isticali su požrtvornost, obraćenje te su po tome smatrali da sve što je potrebno za život čovjeka se nalazi u Bibliji (Shelley, 1982, 309/313).

Kako bi sam kontekst djelovanja puritanaca bio razumljiv, potrebno je promatrati njihov poredak u društvu na nekoliko načina. Zbog borbe za vlast oko crkvenih pitanja, puritanci su s vremenom u prvoj polovici 17. stoljeća se doživljavali kao separisti Engleske crkve, zatim kao radikalni reformatori unutar Engleske crkve, promovitelji prava parlamenta protiv prava kralja te promovitelji stroge moralnosti. U prvom planu su isticali radnu etiku čija je osnova bila pravo pojedinaca na privatno vlasništvo u prisutnosti osobnog rada, a podigli su i propovijedanje na novu razinu. Kada njihovo propovijedanje nije bilo prihvaćeno u Engleskoj crkvi, osnivali su kućne crkve (Matz, 2017, 122). S obzirom da su puritanci bili na strani puritanizma što se tiče vlasti, ali ne i crkvenog oblika, situacija je u Engleskoj eskalirala tako što je vojska imala moć gdje je Cromwell poveo rat protiv kralja Karla I. Naposljetku je on bio ubijen te kao vojni diktator na vlast dolazi Cromwell (Shelley, 1982, 316/317).

Tadašnje vrijeme je bilo doba društvenih promjena, mnogobrojnih suprostavljanja, ekstrema te različitih poimanja vlasti, posebice izazvanih događanjima unutar crkvenih redova. Počinju se pojavljivati kršćanske religijske skupine pri čemu je Cromwell, prije svega, pokušao postići religijski mir za naciju, na način da je brojnim kršćanskim grupacijama koje su se počele pojavljivati na kršćanskom području dopuštao slobodu. Kršćanske skupine obuhvaćale su baptiste, kvekere, neovisne, prezbiterijance, levere i slično. Nakon dvije godine ponovno je došlo do vraćanja monarhije s kraljem te službom biskupa. „No daleko preko Atlantika deseci tisuća svetaca bili su sretno nastanjeni u Novoj Engleskoj, gdje su pobožno podizali Kraljevstvo Božje u američkoj divljini“ (Shelley 1982, 317/318). Puritanskim djelovanjem se u određenoj mjeri ipak smanjuje sloboda za javno djelovanje. Puritanci, jasno i snažno iznoseći svoje radnje i ideje pružaju otpor vlastima, dok blagostanje pronalaze odlaskom u Novu Englesku. Prema Chadwiku u Novoj Engleskoj, odnosno u Americi, dolazi do naseljavanja različitih religijskih skupina koje su obuhvaćale grupacije poput baptista pa sve do puritanaca (Chadwik, 1986, 152).

4.4. Weberova teza i raščaravanje svijeta

Zeman iznosi da mnogi Weberovi tumači nisu odbili tvrdnju da se on nije previše trudio oko rasčiščavanja racionalizacije, već je racionalnost nastojao precizirati kroz društveno – povijesni kontekst (Zeman, 2004, 77). Smatrao je da se u racionalnosti vidio princip djelovanja zapadnih kultura. Nije toliko pojmovno bio usmjeren ka racionalizaciji već njezinoj sudbini te ideje i djelovanju unutar ljudske povijesti. S Weberove točke gledišta racionalizam nije pojam koji ne postoji a priori, odnosno prije, već ga je potrebno zadobiti a posteriori, odnosno kasnije, primjećivanjem unutar svakodnevnih društveno – povijesnih zbivanja. Sociolozi uvijek polaze od životnih zbivanja promatrajući pobliže njihovu isprepletenost. „Znamo li, dakle, da i racionalizacija – krije u sebi razgranati labirint opcija i divergentnih tijekova“ (Weber prema Zeman, 2004, 78). On ustvrđuje da život u racionaliziranom svijetu gubi ravnotežu i potpuni smisao. Ono što običnom čovjeku daje racionalnu komponentu je mogućnost vjerovanja. Ne radi se o nekakvom pouzdanom znanju o tome da je svijet modernosti racionalan, nego o zauzimanju stava spram tog svijeta. Vjeruje se u to da je moderni svijet racionalan te se i u skladu s tim razmišljanjem i djeluje. Vjerovanje u racionalnost svijeta se odnosi na uvjete u kojima čovjek svakodnevno djeluje. Pod racionalnošću u tom smislu podrazumijevamo spoznavanje tih uvjeta u kojima čovjek djeluje, funkcioniranje po pravilima te podložnost kontroli. „Riječju racionaliziranjem se dospijeva do stanja u kojem se sa svim stvarima, kako to formulira sam Weber, vlada putem proračuna, a u tom sklopu se afirmiraju objektivirajuće – postvarajuća,

kvantificirajuće – kalkilirajuća znanost i tehnika, kao odlikovana oruđa te proračunsko – proračunate strategije” (Zeman, 2004, 81). Uz racionalizaciju se u sve većoj mjeri vezuje modernost koja za Webera predstavlja svijet sve uređenijim i pouzdanijim. Sve je to dovelo do Weberovog stava da u mislima formira vizije koje se ne odnose nužno na nostalgiju za prošlim vremenima. Mnogi mislioci koji su se dotaknuli Webera smatraju da se u njegovim djelima vidi i nota dvosmislenosti po pitanju viđenja modernosti (Zeman, 2004, 85).

Weber je u svojim studijama rezultate protestantske etike pokušao provjeriti pomoću komparativnih istraživanja drugih religija. Na taj način je pokušao ustanoviti utjecaj socijalnih i ekonomskih faktora unutar različitih kulturnih krugova na religijsko djelovanje. Weber je tako proširio svoje vidike te došao do zaključka da razvoj Zapada u kojem se pojavljuje sve veći kapitalizam, racionalnost i materijalizam koji ulazi u sve sfere društva predstavlja proces racionalizacije što ga potiče povijest religije. Marianne Weber u svojoj knjizi *Lebensbild* govori o tome da za Maxa Webera spoznaja zapadnog racionalizma jedno od vrlo važnih otkrića za mnoga tumačenja. Na taj način je potaknuto propitivanje odnosa između gospodarstva i religije u smjeru još šireg propitivanja zapadne kulture. Nakon Weberovih spisa koje su predstavljale zanimljiv materijal religijskog i kulturno povijesnog sadržaja, problematika po pitanju racionalnosti i religije je postala još šira. Religija je postala važnim čimbenikom po pitanju povijesnog razvoja (Kuenzeln, 2005, 741). „One su to mogle biti, budući da su nudile sustavne odgovore na pitanja o smislu svijeta koji se doživljava nesavršenim. Svojim su etosom ljudskom djelovanju mogle utrti put u smjeru sustavno – racionalnog ujedinjenja u jednoobrazni model djelovanja” (Kuenzeln, 2005, 742).

Rašćaravanje svijeta koje pronalazimo unutar sfera ekonomije, prava, znanosti, dovodi i do pitanja o smislu djelovanja čovjeka. „U što većoj mjeri intelektualizam potiskuje vjeru natrag u područje magije, čime se ujedno i svjetski procesi rašćaravaju, te gube svoj magični smisao, još samo jesu i još se samo zbivaju, ali više ništa ne znače – to prešnjim postaje zahtjev da i svijet i način življenja u cjelini budu kako protkani značenjem tako i smisljeno uređeni” (Kuenzeln, 2005, 742). Ono čovjeka ostavlja u borbi sa samim sobom i vrijednostima na koje znanost ne može utjecati. Znanost nas na taj način preupitiva u čemu možemo tražiti zaštitu i oslonac? (Kuenzeln, 2005, 742).

4.5. Religija kao „životna moć”

Početak 20. stoljeća je Weber pripremao svoje radove s područja sociologije religije te ih objavio pod naslovom *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Kuenzeln i Gottfried

navode da je Weber mišljenja kako nastanak svjetovne zapadne moderne nije moguće shvatiti bez utjecaja religije na društvo te bez obzira kako će se u povijesnoj – empirijskoj analizi doživljavati utjecaj religije općenito, zatim njezin utjecaj na način življenja uzimajući u obzir i ostale ekonomske, strukturalne te socijalne faktore. To znači da suvremeni oblik zapadno – svjetovne kulture nije moguće protumačiti bez analize kretanja i sudbine religije. Sve ove stavke predstavljaju osnovu razumijevanja Protestantke etike i duha kapitalizma kao takvog. Weberov rad je objavljen 1905. godine kao članak u časopisu *Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik*, a članak je preuredio sam Weber 1919./1920. godine. On kapitalizam shvaća kao moć modernog života pri čemu je potrebno odbaciti predodžbu da kapitalizam samo predstavlja ekonomsku kategoriju. Kapitalizam prema njemu označava potpunost društva i kulture te utjecaja koje ono ima u svijetu. Takva formacija nalaže činjenicu da se nikada prije tog vremena nije pojavila te da se oblikovala isključivo na zapadu, međutim na koji je način iz povijesno – genetske perspektive moguće objasniti taj kapitalizam? (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 738).

Već i prije nastanka samog djela Protestantka etika i duh kapitalizma kojim je Weber približio značenje etike i kapitalizma društvu, autori navode da je postajala unaprijed uvriježena pretpostavka da postoji povezanost između protestantizma i zapadno – kapitalističkog poretka. Međutim, koliki je udio protestantske etike moguće ustanoviti unutar empirijsko – povijesne analize razvoja u smjeru kapitalizma kao cjelokupnosti moderno – zapadne kulture? (Kuenzlen, 2005, 739). „Taj je razvoj uvelike odredila etika rada obilježena kalvinističko – puritanskim vjerskim shvaćanjem, te je istinsko objašnjenje toga razvoja i jedino moguće s obzirom na tu etiku” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 739).

Kako bi bilo što razumljivije samo objašnjenje, autori ističu da je potrebno usmjeriti se na gospodarska kretanja i zaradu, odnosno gospodarskom djelovanju u svrhu proizvodnje dobara. Međutim takvo nešto je uvijek bilo ukorijenjeno u prirodne ljudske poticaje u svrhu zadovoljenja potreba kao i potrebu za dobrim životom. Taj je tradicionalizam onaj koji predstavlja normalni slučaj gospodarskog djelovanja s obzirom da je primjeren ljudima. Kako je onda moguće objasniti prodor u smjeru modernog kapitalizma s njegovom racionalnošću? (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 739).

Tom je načinu života bio potreban Duh kapitalizma. Taj je duh kao poticaj pronašao Weber u kalvinističko – puritanskim spisima koja datiraju iz vremena 17. stoljeća. Vjerniku nikakva ispovijed kao i religijska nastojanja ne mogu podariti sigurnost u pogledu njegove odabranosti za spasenje (Kuenzlen, 2005, 739/740). Weberu je u najvećoj mjeri stalo do analize zapadnog trenutka.

4.6. *Bliži uvid*

Kuenzlen i Gottfried navode da Protestantska etika i duh kapitalizma nalaže da vanjska, stečena ili proizvedena dobra dobivaju sve veću moć nad ljudima što se uklapa u kulturni pogled na zbivanja u zapadnoj kulturi. Autori ističu da ključni pojam koji Weber koristi je raščaravanje. U njegovu govoru koji je održan 1917. godine pod nazivom *Wissenschaft als Beruf* je moguće u nekoliko rečenica pronaći objašnjenje o tome što sam pojam raščaravanja označava. Naša je sadašnjost svijet kojim djeluje intelektualizam, znanost i tehnika. „Sve veća intelektualizacija i racionalizacija ne znači sve veću spoznaju životnih uvjeta u kojima se živi. Ona znači nešto drugo; znanje o tome ili vjeru u to da bi se to, ukoliko bi se htjelo, u svako doba moglo saznati, da, dakle, načelno ne postoje nikakve tajanstvene, nepredvidive sile koje bi se mogle u to uplesti, da bi se, štoviše svim stvarima putem proračuna moglo ovladati. To, međutim, znači: raščaravanje svijeta” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 740).

Potpuni se smisao raščaravanja svijeta ne zahvaća ako je jedini cilj ostvarivanje formule za opisivanje kulturne situacije suvremenog doba, a Weber raščaravanje doživljava kao nešto već unaprijed postavljeno. „On govori o procesu raščaravanja što se u zapadnoj kulturi odvija tisućljećima, da bi neposredno prije toga ustvrdio: Znanstveni napredak predstavlja manji dio onog procesa intelektualizacije kojemu smo već tisućljećima podvrgnuti” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 740).

Autori iznose da Weber u raščaravanju vidi rezultat povijesnog razvoja koji svoje podrijetlo vuče već dugi niz godina. Kako on shvaća povijesni proces je moguće shvatiti na temelju rečenice koja se nalazi unutar Protestantske etike i duha kapitalizma, a koju je Weber stavio tek petnaest godina kasnije u kontekstu osvrta na samo djelo. „Onaj veliki religijsko – povijesni proces raščaravanja svijeta, koji je započeo starožidovskim proricanjem i koji je u sprezi s helenističkim znanstvenim mišljenjem odbacio je sva magična sredstva izbavljenja kao praznovjerje i prijestup, a ovdje je (tj. u Protestantskoj etici i duhu kapitalizma) dovršen” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 740/741). U pitanju je religijsko – povijesni proces raščaravanja.

Weber ga je opisao u provedenim studijama o drugim svjetskim religijama iz 1911. godine unutar kojih su se nalazile teze i rezultati protestantske etike koji su provjereni i kroz komparativna istraživanja drugih svjetskih religija. U studijama je htio ustanoviti utjecaj socijalnih i ekonomskih faktora unutar različitih kulturnih krugova na religijsko djelovanje. Međutim, taj rad je Webera doveo u nove horizonte kao što je taj da razvoj zapada u smjeru racionalnosti predstavlja proces racionalizacije što ga potiče povijest religije. Koliko je takva spoznaja bila važna za Webera, baš i koliko je njezino kulturno značenje, napisano je u knjizi

Lebensbild. „Za Webera je ta spoznaja zapadnog racionalizma i uloge koja mu je dodijeljena u zapadnoj kulturi bila jedna od njegovih najvažnijih otkrića. To je rezultiralo proširivanjem njegova izvornog propitivanja odnosa između religije i gospodarstva u smjeru još šireg propitivanja cjelokupne zapadne kulture” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 741).

Na koji je način Weber u spisu *Wirtschaftsethik der Weltreligionen* dospio do svog otkrića te kako ga je utemeljio pomoću ondje obrađene literature je teško predočiti u kratkom obliku smatraju autori. To posebice se odnosi na sustavna poglavlja kao što su *Einleitung* te *Zwischenbetrachtung*. „Nakon što je Weber saživio s cjelokupnim bogatstvom religijskog i kulturno – povijesnog materijala, proširila se problematika pri čemu su religijske slike svijeta se pokazale određujućim silama unutar povijesnog razvoja“ (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 741). One su to mogle biti jer su nudile odgovore na pitanja o smislu svijeta koje se doživljava nesavršenim. „Svojim su etosom ljudskom djelovanju mogle utrti put u smjeru sustavno – racionalnog ujedinjenja u jednoobrazni model djelovanja. To da su svjetske kulture što ih je Weber istraživao, a bile su određene različitim religijskim koncepcijama, ostvarile svaka svoj vlastiti razvoj uvjetovano je kako različitim sadržajima spasenja (npr. različitim koncepcijama boga), tako i njegovim različitim ciljevima” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 741/742). Religijski proces racionalizacije je na zapadu obilježen kroz proces raščaravanja, a započeo je s ranim židovstvom koje je velikim dijelom bilo racionalno, odnosno oslobođeno od magije i različitih oblika iracionalne potrage za spasenjem (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 742).

Kuenzlen i Gottfried smatraju da se taj proces pronašao u protestanstkoj etici, budući da je jedino ta religija bila u stanju pripremiti put ka depersonalizaciji te čiste stručnosti koje je predstavljalo jedno od glavnih obilježja svjetovne moderne. Raščaravanje svijeta koje se širi unutar svjetskih komponenti moći kao što su ekonomija, politika, pravo ili znanost, do svog zaključka dolazi tako što pojedincu nameće pitanje o smislu njegova djelovanja. „U što većoj mjeri intelektualizam potiskuje vjeru natrag u područje magije, čime se ujedno i svjetski procesi raščaravaju, te gube svoj magični smisao, još samo jesu i još se samo zbivaju, ali više ništa ne znače – to prešnjim postaje zahtjev da i svijet i način življenja u cjelini budu kako protkani značenjem tako i smisljeno uređeni” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 742). Stoga je raščarani svijet upravo onaj koji pojedinca suočava sa zadaćom da smislenost svojega djelovanja utemelji u prosudbi vlastitih vrijednosti.

4.7. Ideje i interesi

Kuenzlen i Gottfried izvode da Weber religiju ne doživljava isključivo kao nekakvu spiritualističku moć koja je neovisna o povijesnim, socijalnim i ekonomskim situacijama i potrebama, ali je kao zastupnik socijalne i kulturne znanosti bio svjestan isprepletenosti religije i religijske etike sa socijalnim interesima što pokazuje i njegovo djelo *Wirtschaftsethik der Weltreligionen*, kao i poglavlje *Religionssoziologie* iz njegova djela *Wissenschaft und Gesellschaft* (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 743).

Autori ističu da je u tim radovima istraživao uzajamnu uvjetovanost nosećih slojeva i koncepcija spasenja religija izbavljenja. Kod njega su religijske ideje uvijek povezane s idolima. To predstavlja biblijsko iskustvo. Također su često povezane i s ljudskim interesima i njihovim konkretnim ekonomskim i socijalnim situacijama. Takva kulturno – teorijska i religijsko – teorijska poanta Weberova sociološkog poimanja religije se nalazi u činjenici da same religijske ideje su rođene iz iracionalnih razmišljanja i događaja te da ne moraju u svakom slučaju oblikovati društvo ili povijest, ali mogu imati značajnu ulogu o ukupnoj slici svijeta u kojem živimo. Takva razmišljanja je moguće pronaći u uvodu u spisu časopisa *Wirtschaftsethik der Weltreligionen*: „Ljudskim djelovanjem neposredno vladaju interesi (materijalni i idejni), a ne ideje. No slike svijeta, stvorene pomoću ideja, često su određivale putanje kojima se nastavila kretati dinamika interesa djelovanja. Tako se prema slici svijeta ravnalo ono od čega i poradi čega se čovjek htio i mogao izbaviti” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 743).

4.8. Budućnost religije

Kuenzlen i Gottfried smatraju da se Weberovo shvaćanje religije nije nalazilo unutar povijesno – filozofskih niti socioloških pretpostavki koje su se sastojale od izjava o budućnosti kultura, društava te religija. On se od ranijih razdoblja distancirao od mišljenja u napredak. Znanost na način na koju ju je Weber shvaćao se nikada nije usudila prisvojiti takvu izvjesnost kojom su se vodili Karl Marx ili Emile Durkheim. Weber je uvijek jasno isticao da njegovi religijsko – sociološki radovi predstavljaju samo jedan od oblika pristupanja religiji te ne predstavljaju objašnjenje njezine biti (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 743/744).

Autori navoede da je tako on s obzirom na teologiju i njezino ispitivanje religije, a u sklopu rasprava oko protestantske etike ustvrdio da „Ono što teolog privržen svojoj religiji na tome nalazi vrijednim, to se ovdje sukladno naravi same stvari nije moglo uvažiti na primjeren način. Vrlo često imamo posla s – iz religijske perspektive – izvanjskim i grubim stranama života religija, koje su, međutim, svakako također bile prisutne, te su često, upravo stoga jer su bile

grube i izvanjske i najsnažnije utjecale svojom izvanjskom stranom” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 743/744).

U pogledu budućnosti religije je moguće postavljati pitanja kojima nije moguće donijeti konačnu odluku. Autori navode da je takva pitanja moguće pronaći na kraju Protestanstke etike i duha kapitalizma u obliku pitanja o budućnosti kulture koja indirektno utječe na djelovanje potpunog društva. „Nitko za sada ne zna tko će ubuduće prebivati u onom kućištu i hoće li na kraju tog silnog razvoja stajati posve novi proroci ili moćni preporod starih misli i ideala, ili pak – u slučaju nijednog od to dvoje – mehanizirani fosil, optočen nekom vrstom grčevitog pravljenja sebe važnim“ (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 744). Kuenzeln i Gottfried navode da pogled čovjeka na sadašnjost određuje budućnost kulture te iz tog razloga postaje nužno da sa što jasnijim određenjem društvo treba sagledati suvremenu situaciju te da je potrebno da društvo promatra položaj u kojem se nalazi europska religija. „Moderni je oblik kako teorijske tako i praktične intelektualne i svrhovite racionalizacijske slike svijeta i načina življenja jak, a svoju posljedicu ima otada s religijom, s napredovanjem te naročitom vrstom racionalizacije – promatrano sa stanovišta intelektualnog oblikovanja slike svijeta – u sve većoj mjeri potiskivanom iracionalnosti” (Kuenzlen i Gottfried, 2005, 744). To ukazuje na važnost čovjekova racionalnog razmišljanja, bez obzira na povijesne epohe.

4.9. Empirijsko znanje

Weber u svom poznatom djelu, dolazi do zaključka kako je protestantizam vrlo značajna religija u Europi tijekom uspona industrijske revolucije te da su velika većina visoko kvalificiranih radnika koji predano rade svoj posao protestanti. U takva zapažanja su spadale Njemačka, ali je takvo mišljenje imao i za okolne europske zemlje. Protestanti su, prema njegovom mišljenju tako više umiješani u aktivnosti koje je moguće povezati uz kapitalizam, dok je, s druge strane, u tom spektru sve manje katolika. Razlika između katolika i protestanata bila je i na području obrazovanja pri čemu je veći postotak protestanata imao barem osnovnoškolsko obrazovanje u odnosu na katolike. Razlika je i u vrsti obrazovanja. Katolici su više bili orijentirani ka humanističkom obrazovanju, dok su protestanti stručnom, stoga su više radili u tvornicama te bili skloni napredovanju u karijeri (Weber, 2006, 33/35)

„Katolik je mirniji, imajući manje stjecajućeg poticaja; on preferira život najveće moguće sigurnosti, čak i s manjim prihodom, u odnosu na rizik i uzbuđenje, premda mu to može donijeti prigodu za dobivanjem časti i bogatstva. Poslovica šaljivo kaže, „ili dobro jedi ili mirno spavaj“.

U sadašnjem slučaju protestant preferira dobro jesti, a katolik spavati neuznemiren“ (Weber, 2006, 37).

Takvo stanje obuhvaćalo je razdoblje kraja 19. stoljeća te početak 20. stoljeća, međutim Weber je promatrao i razdoblja nakon reformacije. Uočio je da su većina protestantskih podgrupa koje su se pojavile u pretežito katoličkim zemljama okrenute ekonomskom životu jer su bile isključene iz politike. Npr. hugenoti u Francuskoj, kvekeri i nekonformisti u Engleskoj te židovi se okreću ekonomskim aktivnostima zbog nemogućnosti stjecanja političkih položaja (Weber, 2006, 36/38). Tu je moguće spomenuti i slučaj hereze u Nizozemskoj gdje su i sami Španjolci bili svjesni kako heretici promiču trgovinu pri čemu se takve skupine smatraju širiteljima kapitalističke ekonomije.

5. DUH KAPITALIZMA

Zaleski ističe da Weber kako bi što vjerodostojnije objasnio koncept duha kapitalizma uvodi još jedan koncept, a to je ideal – tip. On se sastoji od naglašavanja jedne ili više točke promatranja prema kojoj je neki fenomen raspoređen u analitički konstrukt. Predstavlja metodološku utopiju koju nije moguće naći u stvarnosti (Zaleski, 2010, 319/320).

Funkcija ideal – tipa je da nam omogući nedvosmislena sredstva izražavanja, odnosno da nam pruži opis stvarnosti u svrhu razjašnjavanja individualnog karaktera kulturnih fenomena koji se pojavljuju u društvu. Barbalet smatra da potreba za ideal – tip konstrukcijama dolazi iz prirode kulture te razlike između prirodnih i društvenih znanosti (Barbalet, 2008, 171). U Protestantskoj etici i duhu kapitalizma onaj koji predstavlja duh kapitalizma je fizičar i filozof Benjamin Franklin. Kessel i Franklin navode da je on sebe smatrao oslobođenim od svake direktne veze s religijom što manifestira kroz predstavljanje sekularizirane svakodnevne etike. On pristaje na svakodnevnu etiku unutar svjetskog aseptizma koje ima poveznicu s korijenima protestantske vjere (Kessel i Franklin, 2006, 160). To ukazuje na to da kada je uspostavljen moderni oblik kapitalizma koji funkcionira kao glavna ekonomska sila da se smanjuje uloga religije.

Autori smatraju da se Franklinov izraz kapitalističkog duha odvija prije nego je moderni kapitalistički društveni razvoj vidljiv (Kessel i Franklin, 2006, 161). Ističu da Franklin ima specifičan pogled na svijet. On smatra da je akumulacija kapitala cilj sam po sebi. Ekonomsko stjecanje se ne smatra više kao isključivo sredstvo opstajanja unutar nekog društva, već kao glavna svrha življenja. Tu nastaje glavna razlika između modernog kapitalizma te kapitalizma koji je nastao u Indiji, Kini, Babilonu i slično jer im je nedostojao specifičan etos. „Duh koji se manifestira u Franklinu sposoban je utjecati i karakterizirati ne samo pojedinca, već i cijelu kulturnu ili društvenu epohu. Ovo je uistinu povijesni i društveni individum koji se prema Weberu može pratiti, rekonstruirati i demonstrirati u povijesnoj znanosti sredstvima ideal – tipova” (Kessel i Franklin, 2006, 169).

Kada se Weber nadovezuje na oblike kapitalizma u prošlosti, on često govori o kapitalizmu kojemu su izvori dobiti u trgovini, politici, ratu i upravi (Weber, 2006, 24). U pitanju je tzv. pustolovni tip kapitalizma kojemu nedostaje organizacije u pogledu radne snage. Weber je mišljenja da je neprihvatljivo smatrati isključivo duh kapitalizma uzrokom modernog kapitalizma. „Ako izvedemo iz A (duh kapitalizma) egzistenciju i prirodu B (moderni kapitalizam), ne možemo onda napraviti jak slučaj za B da uzrokuje A. Zapravo, kad je kapitalistički duh tumačen na pretpostavci njegove podudarnosti s ekonomskim strukturama

izgrađenim i rukovođenim od strane ranih poduzetnika, netko bi se mogao osjećati opravdano u razmatranju ideja koje čine taj duh kao ideološki izraz ili prilagodbu prema materijalnim interesima nerazdvojivim od tih struktura. Kao takve, te ideje ne bi posjedovale nikakvo nezavisno značenje, a posebice ne značajne uzroke tih struktura“ (Poggi, 1983, 48). Poggi smatra da Weber na ovom mjestu izvodi duh kapitalizma iz institucionalnih struktura, ali govori kako to dvoje ipak ne ide uvijek skupa. U određenim kapitalističkim okolnostima promatramo kapitalističku formu gdje individualci koji upravljaju poduzećima ne ostavljaju dojam da su vođeni kapitalističkim duhom. Tu se pojavljuje razlika između forme i duha jer oni međusobno ovise jedno o drugom. Veza između njih dvoje nije nužna, ali se može pojaviti. Ponekad u povijesti nailazimo na primjere gdje je duh pronađen prije forme, što implicira da ne može biti proizvod forme. S druge strane, ako se forma i duh kapitalizma mogu dogoditi povijesno razdvojeni jedno od drugog, tada se može pripisati određen značaj onim slučajevima gdje se javljaju zajedno. „Pojava ranog kapitalističkog poduzetništva može se smatrati takvim fenomenom: „veliki broj ljudi angažiran u kapitalističkoj praksi koji oblikuju svoju egzistenciju u skladu s kapitalističkim duhom“ (Poggi, 1983, 48/49).

Osim protestantizma, autor navodi da se Weber bavio i ostalim svjetskim religijama poput hinduizma, budizma i konfucijanizma kako bi shvatio zašto u tim religijama nije nastao duh kapitalizma. Civilizacije Bliskog istoka, Indije i Kine su imale dobre uvjete za razvoj nečeg što je nalikovalo na moderni kapitalizam, međutim do toga nije došlo jer te civilizacije, prema Weberovom mišljenju, nisu imale etičko razumijevanje poduzetništva kakvo je prisutno u duhu kapitalizma. On smatra duh kapitalizma jedinstvenim fenomenom (Poggi, 1983, 49/50).

5.1. Moderni kapitalizam i protestantizam

Moderni se kapitalizam razvio unutar protestantskog područja te u rukama grupa koje su povezane s protestantskim grupacijama, posebice kalvinizmom. Weber je oduvijek smatrao da je religija najbitnija komponenta koja omogućuje razvitak etičkog pogleda na svijet općenito. Stoga Weber nakon izlaganja Duha kapitalizma se okreće reformaciji koja se u Europi dogodila u 16. stoljeću u kojoj dolazi do pojave poziva kao smisla djelovanja u radnom području (Weber, 2006, 63).

Ljudi imaju dužnost da ispune svoje obveze koje su im nametnute od strane položaja koji zauzimaju u ovom svijetu. Svaki od poziva ima jednaki značaj za Boga. Ovakav koncept je razvio Martin Luther te on pruža religijsko značenje. Weber smatra da Luther nije imao duh kapitalizma, ali on igra jednu od važnih uloga. Njegov koncept poziva tijekom vremena je počeo

doživljavati evoluciju ovisno o razvoju novih protestantskih grupacija. On interpretira Bibliju na tradicionalan način, vjeruje u potpunu poslušnost Bogu i življenju prema Božjoj volji te prihvaća stvari kakve trenutno jesu. Međutim, to ne mora značiti da luteranizam nije imao nikakvo praktično značenje u razvoju duha kapitalizma. Weber navodi da religijskim reformatorima kapitalistički duh nije bio cilj, baš kao što i svakodnevne aktivnosti nisu bile u službi Boga, već su se doživljavale kao zlo. Weber se u najvećoj mjeri bavi karakteristikama moderne kulture u doba reformacije (Weber, 2006, 63/72).

On naglašava kako reformacija nije isključivo rezultat ekonomskih faktora, već je posljedica brojnih povijesnih i političkih okolnosti. Weber se bavio tematikom koja se odnosila na to koliko su religijske sile pomogle oblikovati duh kapitalizma. Analizirao je veze između religijskih uvjerenja te praktične etike te razjasnio na koji način religijski pokreti utječu na razvoj materijalne kulture (Weber, 2006, 65/72). Poggi navodi da Weber, koji je umro u 58. godini života nije dao potpunu sliku katolicizma, islama te drugih istočnih religija. Ovaj autor smatra da sve komponente duha kapitalizma upućuju na suprotno od viđenja katolicizma kao svoje religijske inspiracije. U katolicizmu, svete i svjetovne stvarnosti nisu oštro odvojene, već se preklapaju. S jedne strane je Crkva kao kršćanska zajednica i stvarnost, a s druge strane je Božja milost. Udaljenost između Boga i laika proteže se preko nekoliko posrednika, a to su svećenici, sveci, sakramenti, svete prakse i artefakti, svetišta, anđeli, itd. Stoga, katolička vizija ne može inspirirati i tolerirati anti – tradicionalizam, odnosno racionalan stav prema svom polju djelovanja. Tradicionalizam usporava duh kapitalizma u njegovu razvoju. Ujedno, kod katolika, jednom izgubljena milost od Boga može se ponovno steći kroz ispovijed, kako bi se osiguralo spasenje, za razliku od protestantskih denominacija u kojima vjernik milost Boga stječe samo kroz vjeru te se osim vjere, njeguje se naporni rad, disciplina i štedljivost kako bi se dokazala vjera prema Bogu (Poggi, 1982, 57).

Često sam pojam kapitalizma u ljudima izaziva negativne emocije. U upotrebi je često i pojam demokratskog kapitalizma. Što on zapravo predstavlja? Često se koristi kako bi se opisalo blagostanje u društvu. Međutim, neki su mišljenja da uspjeh na gospodarskom i ekonomskom planu potkopava onaj na kulturnom. Novak navodi da neke od pretpostavki su da bogatstvo nužno kvari čovjeka te da jedino moralno vodi do uspjeha. Pojedinci umjesto da štede troše sve više. Veliku ulogu ima i oglašavanje koje izaziva u građanima potrebu da imaju najbolje materijalne stvari. Ono potiče na zaduživanje preko kreditnih kartica. Autor spominje i strukturalnu neodgovornost koju možemo okarakterizirati kao iskorištavanje strukturalne slabosti od strane političkih vođa koji djeluju u demokratskom društvu. Mnogi širenjem materijalizma

uzrokovanim rastućim kapitalizmom vide priliku da prošire svoje poslovanje što ujedno ukazuje da im je glavni cilj ostvarivanje što većeg društvenog statusa i osiguranje što većeg broja materijalnih stavki (Novak, 1993, 35/36).

Novak ističe da se Weber često zanimao za sukob između tradicionalnih i modernih kultura. Što moderni kapitalizam čini modernim te kako on utječe na tradicionalne kulture? Primjetio je da je trgovini u kapitalističkim društvima dan novi smisao. Smatrao je da bi čovjek iskazao građanske vrline te da bi bio dobar kršćanin mora raditi za napredak čovječanstva. Slobodna radna snaga postala je kritičan faktor, s obzirom da ne govorimo o sustavu u kojem prisilni rad ili ropstvo prevladavaju. Ukoliko ljudi moraju birati posao, onda moraju postojati i višestruke mogućnosti zapošljavanja. Weber je primjetio da sloboda razmjene omogućuje kalkuliranje u poslovanju unutar kojeg svi sudionici poslovnog pothvata mogu izmjeriti svoju korist (Novak, 1993, 49).

6. METODOLOŠKI I EMPIRIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA

Istraživački se dio ovog rada temeljio na pokušaju opisivanja i razumijevanja protestantskog učenja od strane pripadnika jedne protestantske zajednice koja djeluje u priobalnom području na teritoriju Hrvatske. Reprerentacija sociološkog istraživanja može biti izazov sam po sebi s obzirom da se kvalitativni istraživački pristup može temeljiti na nedostatnosti po pitanju znanstvenosti. Istraživački materijali koje smo prikupili u ovom istraživanju su nam omogućili da promotrimo razgovore među članovima zajednice s područja mikro perspektive. Ovaj rad temelji se na kvalitativnom pristupu u kojem je provedeno promatranje s članovima protestantske crkve te polustrukturirani intervju s pastorom crkve i njegovim zamjenikom. Rad nastoji utvrditi postojeće okvire djelovanja i širenja protestantske zajednice te temeljem intervjua uvidjeti daljnje mogućnosti i perspektive širenja zajednice.

Glavni cilj ovog rada se ujedno temelji i oko njegovog predmetnog istraživanja, a to je razumijevanje protestantizma, značenju koje mu se predaje te kako se ono implementira u radnu etiku društva i njegov prosperitet. S obzirom da je fokus bio na protestantizmu, spuštamo se na mikro razinu i promatramo malu protestantsku zajednicu koja djeluje u Dalmaciji. Što je dovelo do nastanka zajednice, tko ju je i zašto osnovao, predstavlja li radna etika važnost u vjerskom pogledu, s kojim problemima se susretala te s kojima se i danas susreće, uživa li podršku lokalne zajednice i samouprave, koliko članova broji, dolazi li do konflikata te koji su budući planovi i strategije za njezino proširenje. Sve su to pitanja na koja smo pokušali dobiti odgovore kroz provedeno istraživanje. Teorijski dio ovog rada temelji se na određenim zakonitostima koje se povezuju uz protestantizam i njegovoj društvenoj primjeni. Kao istraživačka strategija se koristi analiza slučaja. Ono što se može dobiti korištenjem ove istraživačke strategije su ideje koje su utjecale na razvitak male protestantske zajednice, kako ju njezini članovi doživljavaju te koja je njezina svrha djelovanja. Analiza slučaja kao istraživačka strategija predstavlja kompleksan pristup kojeg možemo još definirati i kao interdisciplinarni, a svrha mu se temelji na razvijanju različitih fenomena na način da se poduzimaju daljnje analize. Jedna od glavnih prednosti ovakve strategije se odnosi na ispitivanje fenomena unutar stvarnog društvenog konteksta (Leburić, 1998).

U ovom radu će se prikazati neki od zanimljivijih segemenata djelovanja protestantske zajednice u kojoj smo bili u svrhu provedbe polustrukturiranog intervjua i promatranja sa sudjelovanjem pri čemu je najprije provedena potonja metoda.

6.1. Razlika između kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja

Kod znanstvenih istraživanja i kada je u pitanju definiranje vrste intervjua kao istraživačke metode vrlo važnu stavku ima pitanje metodološkog pristupa istraživanju. Istraživački pristup može biti kvantitativan i kvalitativan. Kendall i Merton su mišljenja da sve veći broj istraživača i znanstvenika koristi mješoviti pristup koji uključuje i kvalitativna i kvalitativna istraživanja jer se na taj način istraživačke metode međusobno nadopunjuju i isprepleću. U slučaju ovakvog pristupa, istraživači moraju dobro poznavati glavna obilježja i razlike između kvalitativnog i kvantitativnog pristupa kako bi mogli odabrati pristup na temelju kojeg mogu ostvariti najrelevantnije rezultate istraživanja (Tkalac Verčić, Sinčić Čorić i dr., 2011, 12).

Kada govorimo o kvantitativnom istraživanju, mislimo na statističke analize i dedukciju koje koriste numeričke prikaze kako bi prebrojile pojave. S druge strane, kvalitativno istraživanje se više odnosi na tekstualne opise, odnosno koriste se riječi kako bi se opisali rezultati istraživnog problema koji nam također omogućavaju dublju analizu. „Kvantitativna istraživanja bave se provjerom unaprijed postavljenih hipoteza i testiranjem teorija na temelju statističke analize. Istraživane pojave brojčano se određuju zato da se mogu statistički obraditi” (Milas, 2005, 571).

„Kvalitativna istraživanja ne teže otkrivanju općih zakona, već razumijevanju određenog socijalnog konteksta koji je upravljani značenjima koja mu pridaju sudionici tog konteksta” (Clayton i Gorman, 2003, 5). Ono što je bitno za istraživača je da razumije značenje istraživnog fenomenoma očima istraživane grupe ili pojedinca te da naposljetku opiše i interpretira dobivene rezultate.

Položaj istraživača također ima važnu ulogu jer može utjecati na rezultate istraživnog problema. Posebice kada su u pitanju kvalitativna istraživanja. U tom slučaju je on instrument za prikupljanje i interpretaciju rezultata te mora biti svjestan da njegovo prisustvovanje u određenom istraživanju može utjecati na ispitanike istraživnog problema i na njegove rezultate. Na takav način se pouzdanost istraživanja dovodi u pitanje. Kako bi umanjio pogreške u istraživačkom procesu, vrlo važno je da pruži uvid ispitanicima u napisane transkripte kako bi bio siguran da je sve ono što su ispitanici rekli točno (Mejovšek, 2005, 161). „Istraživači koji rabe kvalitativne metode smatraju da su u boljem položaju od istraživača koji rabe kvantitativne metode zato što su osobno uronjeni u događanja i aktivnosti pa su im jasnije veze koje se

stvaraju između aktivnosti i događanja, a to znači da razumiju dublje veze koje su temelj predmeta istraživanja” (Mejovšek, 2005, 161).

6.2. Predmet i ciljevi istraživanja

Predmetno određenje ovog istraživanja je razumijevanje protestantizma, odnosno značenje koje mu se predaje te kako se ono implementira u radnu etiku društva. S obzirom na to da protestantizam obuhvaća kršćansko vjersko učenje koje se odijelilo od katolicizma nakon reformacije u 16. stoljeću, zanimalo nas je jesu li se određene komponente i pristupi provođenja vjerske prakse u zajednici promijenili u odnosu na ranije? Važno je istaknuti kako smo posebnu pozornost željeli obratiti na percepciju protestantizma od strane inozemnog pastora koji se nalazi na službi u protestantskoj crkvi koja djeluje na dalmatinskom području, kako on doživljava važnost ove vjerske zajednice koja širi kršćanski nauk te koje su odlike protestantskog učenja. U ovom radu koristit ćemo se studijom slučaja koju smo proveli u dvije faze, a koja je uključivala promatranje sa sudjelovanjem, a promatranje se odnosilo na observaciju članova zajednice kao i saznanja o njihovom shvaćanju protestantizma te polustrukturiranim intervjuom koji smo proveli s pastorom Crkve i njegovim zamjenikom. Na ovakav način željeli smo dobiti relevantne podatke i sadržajnu dubinu istraživanog fenomena te smo željeli saznati koji su njihovi ciljevi da upotpune te prošire svoju zajednicu kao i način na koji interpretiraju biblijski sadržaj. Zatim smo se dotaknuli protestantskog pogleda na rad i poniznosti u materijalnim dobrima, a posljednja tema vezana je za njihove buduće ciljeve, ulaganja i strategije za koje smatraju da su korisne u širenju ovog vjerskog učenja.

6.3. Odabrana metoda

Metoda koju smo koristili u ovom diplomskom radu je polustrukturirani intervju u kombinaciji s promatranjem sa sudjelovanjem, što je kao što smo ranije rekli, se odnosilo na studiju slučaja kao metodološku strategiju. Ona predstavlja široko primjenjivanu istraživačku strategiju u okviru kvalitativnog metodološkog pristupa (Miočić, 2018, 175). Studija slučaja se temelji na izučavanju pojedinca, zajednice ili fenomena te ju je moguće svrstati u okvire kvalitativnog istraživačkog pristupa. Jedan od razloga za to je što se studiji slučaja najviše pristupa iz kvalitativne perspektive jer je u zadnje vrijeme prisutan sve veći broj kvalitativnih istraživanja (Ajduković prema Miočić, 2018, 177). Kod kvalitativnog pristupa se fenomeni proučavaju u prirodnom okruženju na način da im se daje smisao i značenje, a u osnovi svega se nalaze iskustva ljudi, njihove životne priče ili intervjui, analize dokumenata i drugi izvori (Milas

prema Miočić, 2018, 177). Strategija odabira slučajeva dosta ovisi o fenomenu koji se istražuje, ali i o odlukama istraživača. Odluka o odabiru slučajeva treba biti informirana, odnosno istraživač treba poznavati procese uzorkovanja te odabrati one slučajeve koji mu najviše doprinose po pitanju istraživačkih pitanja. Kvalitativna istraživanja sama po sebi su najviše usmjerena na dobivanje dubljeg opisa istraživog fenomena. (Milas prema Miočić, 2018, 184). Kod kvalitativnih studija slučaja se najčešće koriste tri metode, a to su: promatranje, intervju i analiza sadržaja (Simons prema Miočić, 2018, 185).

U prvoj fazi istraživanja smo koristili metodu promatranja sa sudjelovanjem. U istraživanju su sudjelovali članovi protestantske zajednice koja djeluje u priobalnom području Hrvatske. U ovoj metodi brojimo uzorak od 11 članova zajednice. Studija slučaja, tj. kvalitativna metodologija (Touraine prema Brajčić, 2021, 140) je od velike koristi kada se istraživač bavi dubinskim procesima, strukturama koje djeluju unutar istraživanja i fleksibilnošću. Podaci se najčešće dobivaju zahvaljujući arhivskim zapisima, dokumentacijama, intervjuima te promatranjima pojedinaca ili grupa (Yin prema Brajčić, 2021, 140). Studija slučaja sastoji se od rada na terenu, prezentacije nalaza te naposljetku pisanja izvješća (Brajčić, 2021, 140).

Druga faza istraživanja se odnosila na polustrukturirani intervju. Intervju predstavlja osnovu komunikacije koja se odvija između ljudi te se temelji na razmjeni informacija i usvajanju novih saznanja (Kvale prema Wattles, 2019, 205). Međutim moguće je razlikovati običnu, svakodnevnu komunikaciju od strukturirane pri čemu svaki razgovor ne možemo okarakterizirati kao intervju. Glavna razlika između ove dvije vrste razmjene informacija je u tome što intervju služi određenoj svrsi čiji cilj nije isključivo ostvarivanje razgovora, odnosno temelji se na saznavanju nekih novih spoznaja o određenoj temi, a najčešće je u pitanju vrsta komunikacije koja obuhvaća jednosmjerni dijalog gdje istraživač postavlja pitanja, dok ispitanik odgovara na njih (Brikmann prema Wattles, 2019, 205).

6.4. *Intervju kao istraživačka metoda*

Na temelju intervjuja istraživač može otkriti zašto se određena grupa ili pojedinac ponašaju na određeni način te što je uvjetovalo takvo ponašanje, što nije slučaj kod kvantitativnih istraživanja. Prijateljski pristup istraživača često utječe na ispitanike koji u takvoj atmosferi lakše pristaju na intervju. Takav odnos može biti važan kada se istraživačka pitanja odnose na teme koje su osjetljive, povjerljive ili neugodne. Intervjuom se u velikoj mjeri omogućava lakše prikupljanje velike količine podataka u kraćem vremenskom periodu. Razlog tomu je što je usmeno iznošenje misli brže nego pismeno (Gorman i Clayton, 2003, 125/126).

Kada nam je cilj ispitati stavove ili osjećaje, tada je intervju najbolji odabir jer istraživač dodatnim potpitanjima može od ispitanika dobiti još potpunije i detaljnije odgovore koji mogu utjecati na rezultate istraživanja. Intervjuom ispitujemo stavove, razmišljanja vrijednosti i znanje ispitanika o nekom istraživanom problemu. Može se koristiti za identificiranje varijabli i odnosa među njima, kao i za testiranje hipoteza. Intervju je koristan i u kombinaciji i s kvantitativnim tipom istraživanja, npr. anketom jer može popratiti pitanja koja iskrsnu tijekom intervju, kao i prilikom prikupljanja osobnijih podataka, kada su potrebne mogućnosti za dodatna pojašnjenja izrečenih razmišljanja te kada ispitanici ne govore dobro jezik, odnosno kada imaju problem s usmenim izražavanjem (Gray, 2009, 370/371).

Polustrukturirani intervju je, u odnosu na strukturirani, prikladan kada želimo istražiti mišljenja i stavove ispitanika o nekoj složenoj problematici jer na taj način možemo postići preciznije ispitivanje i dobiti više informacija (Žugaj, 2007, 123/124).

6.5. Proceduralni aspekti intervju – od prikupljanja do analize podataka

Uz pristanak od strane ispitanika, intervju je potrebno zabilježiti u audio ili vizualnom obliku. Svrha ovakve prakse je naknadno preslušavanje intervju te obavezna transkripcija kako bi se lakše pristupilo datim informacijama, ponajviše kako bi bilo moguće analizirati dobiveni sadržaj. Prilikom odabira metode snimanja intervju važno je voditi računa koji aspekt ovakve vrste razgovora predstavlja najvažniji zapis informacija. Audio zapis se u velikoj mjeri koristi zbog praktičnosti te je u najčešćem broju slučajeva dovoljan onaj informativan, video zapis pruža uvid i u neverbalne aspekte komunikacije koji omogućavaju sagledavanje određene tematike u pogledu novog konteksta. Upravo oni mogu poslužiti za precizno tumačenje dobivenih podataka (Mishler i Morrison prema Wattles, 2009, 207).

Prije provođenja intervju, istraživač mora biti svjestan problematičnih aspekata ove metode. Neki od problematičnih komponenti su uspostavljanje nejednakog nivoa povjerenja, društvene distance te količina kontrole koja je nametnuta od strane istraživača. Iako često se znaju dogoditi individualne razlike, neki se aspekti tiču komunikativnih ili kognitivnih strategija te ljudskih afektivnih stanja. U određenim situacijama ispitanici se mogu osjećati nelagodno te na takav način pokušavaju izbjeći direktan odgovor na pitanje koje im je postavljeno tijekom intervjuiranja. To se događa najčešće kod pitanja kojima se preduboko zadire u određenu materiju. U nekim situacijama ispitanik može pojednostaviti odgovor što dovodi u pitanje točnost izrečenih informacija. Čak i kada tijekom intervju postoji iznimna želja za suradnjom te

otvorenom komunikacijom, može se dogoditi da različiti ispitanici različito doživljavaju iskazane informacije (Cohen, Manion i Morrison prema Wattles, 2019, 208/209).

6.6. *Mogućnosti i perspektive promatranja sa sudjelovanjem*

U kombinaciji s polustrukturiranim intervjuom koristili smo i promatranje sa sudjelovanjem kako bi dobili što relevantnije rezultate ovog istraživanja. Promatranje općenito predstavlja jednu od najstarijih metoda koju je sociologija usvojila od antropologije te prilagodila svojim specifičnostima u proučavanju promatranih događaja. Srodan pojmu promatranja je i pojam sudjelovanja, s obzirom da sociolozi polaze od pretpostavke da je uloga promatrača samo jedna idealna kategorija koja nije izvediva u terenskom istraživanju. Uz pojam promatranja moguće je povezati i pojam intervjua koji se provodi individualno ili grupno od strane istraživača. U trenutku izvođenja samog promatranja, najveći izazov za promatrača je što mora zaboraviti na svoje želje u tijeku provedbe metode. Njegov stav predstavlja važnu ulogu u istraživanju, budući da je stav koji će članovi neke grupe zauzeti u velikoj mjeri ovisan o njihovom stavu o istraživaču. Vrlo važnu komponentu ima i snalažljivost istraživača na terenu i njegova intuitivnost (Tadej, 1983, 81).

Subjektivizam u terenskom radu moramo prihvatiti kao činjenicu, ali ga staviti i pod objektivnu kontrolu. On posjeduje i neke prednosti. „U sociologiji se pokušaj prevladavanja subjektivizma pretvorio u empirizam. Naime, mnogi sociolozi su povjerovali da je objektivno i znanstveno potvrđeno samo ono što se može izraziti brojevima. No, poistovećivanje sociologije sa statistikom, predstavlja grubu vulgarizaciju sociologije kao znanosti” (Tadej, 1983, 81).

Jedan od važnih zadataka istraživača na terenu je da se pokuša svidjeti ljudima koje promatra zbog potrebe provođenja istraživanja. Takav pristup ne označava potrebu potpunog stapanja s promatranom grupom jer je to gotovo neizvedivo što bi moglo rezultirati negativnim posljedicama; može se dogoditi situacija da ne budemo prihvaćeni od strane druge grupe. Također postoji rizik od povećane subjektivnosti prilikom promatranja. „Naime, istraživač se mora svidjeti grupi i mora pobuditi njezino povjerenje. Sve ostalo samo su nijanse. Na početku istraživač mora pokušati procijeniti ljude među koje je došao i odrediti sustav njihovih vrijednosti. Kako će svoju spoznaju upotrijebiti ovisi o njegovoj snalažljivosti. Upravo je to razlog radi kojeg smatram potrebnim da istraživač posjeduje neku sociološku intuitivnost” (Tadej, 1983, 86/87).

U nekim situacijama istraživač postupke određene grupe počinje rangirati na temelju njegove simpatičnosti prema istraživanoj skupini. U tom slučaju dolazi do konflikta u njemu

samom u kojem se mora postaviti objektivno te biti svjestan činjenice da je na terenskom zadatku na kojem je njegovo objektivno sagledavanje situacije najvažnija stavka. Uzmimo npr. da promatramo izvještaje dvojice istraživača koji obrađuju isti problem (Tadej, 1938, 88/89). Ako za primjer promotrimo stavove dvojice istraživača koji su promatrali isti događaj možemo naići na različitosti u njihovim izvještajima. Razlozi tomu može biti mnogo stavki; različiti spol, kulturno okruženje, osobnost i slično.

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Od dvaju kvalitativnih metoda, polustrukturiranog intervjua i sudjelovanja s promatranjem, najprije je provedena potonja metoda. Promatranje sa sudjelovanjem kao kvalitativni oblik provođenja istraživanja je pružio dodatnu sadržajnu dubinu istraživanja te se pokazao kao dobra potpora kasnijem polustrukturiranom intervjuu. Na takav način se dobio uvid u funkcioniranje protestantske zajednice koja po brojnosti ima 20 stalnih članova. Služba se održava svake nedjelje od 10:30 sati te traje do 12 sati.

Glavni nam je cilj istraživanja prikazati na koji način protestanti provode vrijeme prije i tijekom službe te kakvo je njihovo razumijevanje protestantskog učenja kao i bogatstvo značenja koje pridaju određenim komponentama protestantizma. Istraživanje je provedeno u nedavno registriranoj protestantskoj Crkvi koja djeluje u priobalnom području na teritoriju Hrvatske te se odvijalo u prosincu 2023. godine. U metodi promatranja sa sudjelovanjem sudjelovali su članovi protestantske zajednice, a tog dana smo ih na službi susreli 11.

Od sakramenata protestanti priznaju jedino krštenje i Gospodnju večeru. Pri tome u služenju Gospodnje večere (euharistije) sudjeluju svi vjernici, a ne samo svećenici i pastori, protestanti, naime, nikako ne priznaju nikakve sakramente svećeničkog reda. Protestanti često popuštaju i poštuju pravila i mole za vlast te daju sirotinji hranu, piće, robu, mobitele i igračke tako da ih nitko ne vidi što smo i primjetili tog dana. Oni vjeruju da Jahve ima puno moderniju tehnologiju nego ljudi na Zemlji i vjeruju da se današnjom tehnologijom često služi Sotona. Odbacuju misu jer vjeruju da su Crkva svi ljudi u hramu Duha Svetoga što smo primjetili tijekom nedjeljnje službe.

Tijekom promatranja zajednice primijećeno je da članovi zajednice ne upotrebljavaju riječ misa, već služba (terenske zabilješke, 3.12.2023)

„Oduvijek me zanimao protestantki nauk, ali s obzirom da sam rođena u katoličkoj obitelji, nisam ni pomišljala da bih mogla postati dijelom jedne ovakve zajednice, bilo mi je malo čudno priviknuti se na riječ služba, jer sam oduvijek doma dolazila i govorila majci da sam došla s mise.” (S1, članica protestantske zajednice)

U samom početku primijećen je opušteni ambijent, međusobnu komunikaciju među članovima zajednice te sreću što se nalaze na mjestu gdje dijele iste vrijednosti. Primijećeno je da se i prije službe stavlja veliki naglasak na zahvalnost po pitanju svih životnih iskustava. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Način na koji provodimo ovdje vrijeme, družimo se, imamo međusobnu podršku, pjevamo – sve nas to čini boljim osobama, ispunjenijima. I sama sam odmalena oduvijek voljela pjevanje i zvuk gitare, ono što ova zajednica nam pruža” (S2, član protestantske zajednice)

Kod protestanata je uglavnom naglasak na glazbi i propovijedi te je euharistijski aspekt slabije izražen, ali znanost te svoje i druge uspjehe posvećuju Bogu i Presvetom Trojstvu. U novijim crkvama su prisutne električne gitare i bubnjevi te u njihovim crkvama nema slika ni kipova.

Primijećeno je da zamjenik pastora drži električnu gitaru, a tijekom službe se saznala informacija da nastupa u jednom kaštelanskom bendu. Dok je pastor koji je Amerikanac na engleskom čitao uvod iz poslanice Filipjanima, njegov zamjenik je prevodio rečeno. Među prisutnima su se našli i oni koji često ne posjećuju ovu zajednicu, ali kada imaju vremena, obavezno otiđu upravo u nju. Jedan od njih je i član motokluba iz Imotskog koji je podijelio s prisutnima anegdotu o važnosti vjere u Boga. Opisao je značaj slavljenja svih situacija s kojima se čovjek susreće. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Kćer mi se udavala ovo ljeto, taj dan je kiša padala kao luda, nije joj bilo svejedno. Od svih ljetnih dana, kada je skoro stalno sunčano, baš taj dan je odlučila padati, a imali smo vanjski catering, sve smo morali sklonuti, zaštititi. Tada sam upitao Boga što mi je činiti i osjetio tu toplinu oko srca, zahvalnost i vjeru da nas on čuva i da će sve biti u redu. Zahvalio sam mu se na ovoj kiši, na suncu, na mojoj predivnoj kćeri i ovim nezaboravnim trenucima. U tom trenutku se odjednom razvedrilo. To je bio magičan trenutak. Zahvalnost i vjera nam pokazuju svima da je sve u životu moguće.” (S3, član motokluba)

Ovakve izjave se mogu temeljiti na pet protestantskih načela, a jedan od njih je i *Soli Deo gloria* ili Samo Bogu koji se temelji na učenju prema kojem se slava treba iskazivati jedino Bogu jer On je viši od svih stvorenja. „Čak ni najsvetiji ljudi nisu vrijedni slavljenja jer su sva ljudska djela ništa prema Božjim. Sav naš život i sve što činimo treba biti na slavu Bogu.“ (Rakić, 2015). Ovo učenje *Martin Luther* temelji na *Prvoj poslanici Korinćanima* (1 Kor 10,31) gdje stoji: „Dakle, ili jeli, ili pili, ili drugo što činili, sve na slavu Božju činite“ i na poslanici *Rimljanima* (Rim 11,36) gdje stoji: „Jer sve je od njega i po njemu i za njega! Njemu slava u vjekove!“

S obzirom na vrijeme adventa, jedna od članica zajednice je upalila svijeću te sjela za klavir i svirala bogoslovne pjesme, dok je zamjenik pastora zahvaljivao Bogu za kišu, za divan dom i za život. Iz toga je primijećeno da zahvalnost i važnost Biblijskih načela nose važnu ulogu u životima protestanata. Jedan od pripadnika zajednice je opisao da je spasenje osjetio tek kada je osjetio i božansku prisutnost. Nije želio otkrivati previše detalja, ali je otkrio da je upravo ova

zajednica odigrala važnu ulogu u njegovoj promjeni svakodnevnih navika koje su se temeljile na materijalnim stvarima i brzom potrošnji. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Spoznao sam vjeru, nadam se da mi je Bog oprostio za sve moje grijehе koje sam počinio u prošlosti, ponekad dotaknemo dno kako bismo spoznali da je Bog tu, u nama, samo ga trebamo osjetiti.” (S5, član protestantske zajednice)

To je moguće povezati uz načelo *Sole fide* ili Samo vjera koje predstavlja učenje da je sve moguće uz vjeru u Krista. „Po vjeri u Krista, pripisuje nam se njegova pravednost kao jedino moguće zadovoljenje Božje savršene pravednosti“ (Rakić, 2015). Talijanski protestantski teolog *Fulvio Ferrario* smatra da kada je riječ o opravdanju po vjeri, onda se vjera ne smatra kao određeni skup doktrina, odnosno da se ne radi o tzv. dogmatskim sadržajima vjere. „Naravno, kad je riječ o vjeri ona odmah uključuje i određeni pristanak uz sadržaj (dogme), ali vjera se ne podudara u potpunosti s tim pristankom. Osim toga, opravdanje po vjeri ne podudara se ni sa subjektivnim, psihološkim niti egzistencijalnim uvjerenjem o vlastitom odnosu s Bogom (*fides qua creditur*)“ (Macut, 2013, 50).

Ako vjera označava unutarnju samosvijest pojedinca, onda ona pruža mogućnosti i karakter ljudskog djela, što po *Lutheru*, ne može dovesti do spasenja. “Vjera ima dimenziju koja sadržava prihvaćanje navještaja (kerigma) od čovjeka. Međutim, ona je isto tako i omogućena od same kerigme. Vjera je, dakle, zaključuje Ferrario, djelo Božje riječi” (Macut, 2013, 51).

Ono što je dodatno primijećeno na službi je da je ova protestantska crkva skromnija i manje kićena nego što je to slučaj kod katoličkih i pravoslavnih, a javnih pokazivanja religioznosti izvan crkvenih okvira također gotovo da i nema. (terenske zabilješke, 3.12.2023.) Protestanti žele biti skromni i poštenu prema drugim ljudima ne želeći da drugi ljudi budu ljubomorni i pohlepni (Koso, 2016).

Cijeli tijekom službe temelji se na čitanju poslanica iz Biblije, a često se od strane pastora spominjao i Mihej, jedna od knjiga Biblije koja pripada dijelu Staroga zavjeta. (terenske zabilješke, (3.12.2023.) Proročka je knjiga i to u skupini od 12 malih proroka. „*Mihej* među malim prorocima pripada u one koji nemaju naslov proroka” (Bilić, 2014). Četiri članice zajednice složne su oko toga da Biblija za njih predstavlja vrlo važnu komponentu svakodnevnog života koja ih je oblikovala.

„Sveto pismo je ostavilo trajan trag na formiranje svjetske civilizacije. Utjecaj je vidljivi na području kulture, načela društvene pravednosti, i posebno duhovnosti odnosno religijske formaciji. Tako da je i nas usmjerila na život ispunjen zahvalnošću što ste mogli vidjeti i kroz naš odnos prema životu” (S5, član protestantske zajednice)

Sljedeće što je primijećeno je da advent za protestante predstavlja jedan od glavnih pokazatelja, ali i izazova u kojem imaju sebi priliku dokazati da materijalizam uzrokovan kapitalizmom ne utječe na njihovo viđenje vjere (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Ovo razdoblje je razdoblje nade, radosti i zahvalnosti. Bog nas je stvorio da budemo zahvalni, važno je da Njemu predamo sve svoje brige i okrenemo se slavljenju Krista. Isus govori da se ne brinemo što ćemo jesti te što ćemo obući.” (S6, član protestantske zajednice)

Kroz tumačenja se da zaključiti da Weber smatra da pojedinog vjernika u asketskom protestantizmu pokreće želja da bude spašen i da on djeluje sukladno tome. „Radeći tako on slijedi „kolosijek” koji je postavila njegova religija. Iz različitih razloga, pojedinac počinje vjerovati da je metodički obavljen svjetovni rad sredstvo prema spasenju, a kad se to dogodi, njegov se vjerski interes spoji s njegovim ekonomskim interesom. Posljedica spajanja tih dvaju interesa na kolektivnoj razini pomaže u razbijanju tradicionalnih tipova religije nad ljudskim životima i u oslobađanju duha modernoga kapitalizma“ (Swedberg, 2006).

Pjesme su pjevane na hrvatskom i engleskom jeziku zbog većeg broja stranih članova, a znakovit nam je bio i način dodjele pričesti. Kod protestanata je svaka krštena osoba pozvana da podijeli pričest ili da simbolički povede Tajnu večeru. Uz kruh nam je ponuđeno vino i sok, a temeljna svrha primanja hostije očitovala se u zahvalnosti za tijelo i krv Isusovo. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Na ovakav način sam osjetila bliskost sa cijelom zajednicom, živim ovdje u blizini, sam način primanja prve pričesti me dojmio, upravo na ovakav način imam osjećaj da sam dijete Božje, da smo mi svi dio Njega. Spoznala sam prave vrijednosti, a i društvo je jako ugodno. Ovdje se osoba osjeća kao individua, da je u mogućnosti svojom snagom, ali i snagom Boga ostvariti sve što želi. To nas stavlja u ovo moderno doba, Nakon druženja ovdje osjećam tu potrebnu snagu. Kući se svakodnevno molim, a ova služba me oplemenjuje na najbolji način. Imam osjećaj da prije nisam ni znala cijeniti Boga i kršćanstvo na pravi način. Moj se odnos prema ljudima promijenio, poniznost i sve manja potreba za materijalnim su me promijenili na bolje” (S7, članica protestantske zajednice)

Drugi dio studije slučaja obuhvaćao je poslustrukturirani intervju s pastorom protestantske zajednice te njegovim zamjenikom. Pitanja koja su bila postavljena na početku intervjua obuhvaćaju strukturalna obilježja sugovornika, njihovu funkciju u protestantskoj zajednici te njihovo stajalište o djelovanju protestantizma u okolini u kojoj katoličanstvo zauzima primarno vjersko opredjeljenje. Zatim su postavljena neka općenita pitanja vezana uz

tematiku protestantizma, njegovom učenju i odnosa prema radnoj etici te naposljetku i na sam prosperitet društva u kojem djelujemo. U tekstu se koristi izraz „sugovornik” zato što je sugovornik član zajednice koju sociolog proučava te ga označavam oznakom *S*, te nam on daje temeljene informacije i podatke, a osim toga što pružaju podatke sugovornici nude i svoja viđenja, raspoloženja kao i motivacije. Oznaka *I* u ovom slučaju predstavljala je ispitivača.

Na prvo pitanje koje se odnosilo na strukturalna obilježja dobiven je odgovor da je prvi sugovornik zamjenik pastora te trenutno pohađa Teološki fakultet, dok je drugi sugovornik inženjer elektrotehnike i informatike. Djelovanje protestantske zajednice su započeli u Splitu u istoimenoj Crkvi, nakon čega su osnovali svoju zajednicu prije tri godine:

„Započeli smo u protestantskoj crkvi koja je djelovala u Dalmaciji i onda je ova crkva bila kao dobar temelj za našu. Dugo vremena smo imali kućne grupe. Mi smo gradili odnos s ljudima u mjestu preko engleske radionice. Na taj način i malo po malo dok smo skupili veći broj ljudi i kada smo bili u većem broju onda smo ju registrirali. Baš smo dogovarali datum kad smo ju registrirali. Sada je treća prema četvrtoj godini“. (S2)

S obzirom na važnost Bilijskog propovijedanja koje je vidljivo i tijekom službe u protestantskoj crkvi, sugovornicima je postavljeno pitanje prakticiraju li molitvu i izvan službe te koje su još vjerske radnje prisutne u njihovom svakodnevnom životu:

„Pa prakticiramo ju stalno. Mislím početak dana definitivno. Ovisno o onom što radiš. Ako si sam možeš i često i u mislima. Ali molitva je vrlo važna. Ona je kao naš udisaj i izdisaj. Mimo Crkve, uvijek je i prije jela. To je već i navika postala, ali zahvaljuješ, moliš za stvari. Ujutro, prije spavanja, kroz sredinu dana također, odnosno stalno.“ (S1)

„Kao što sam spomenuo danas na službi izvor života, izvor za pobožnost, promjenu...sve to dolazi kroz odnos prema Kristu. Tako da mi želimo graditi odnos s Kristom. Biblija nas uči da molimo bez prestanka. Neke molitve se ponekad ponavljaju bez razmišljanja o čemu se moli. Naša molitva je više razgovor, da pričamo s Bogom, i kada smo frustrirani i kada smo zahvalni, odnosno u bilo kojem trenutku. On je osoba koja se druži s nama.“ (S2)

„Naša služba zadržava uvijek molitvu, slavljenje, riječ, Gospodnju večeru. Ali naravno tu umjesto krštenja malene djece, mi radimo „prenošenje djeteta“. Donosmo dijete na blagoslov i opet molimo za njega. Krštenje dolazi u dobi kada razumiješ, kada dijete već govori, kada možeš spoznati tko Krist je, tko Bog je.“ (S1)

Po pitanju promicanja kršćanskih vrijednosti, sudionici smatraju da je kultura učenja komponenta koja je potrebna prilikom širenja i učvršćivanja protestantskog učenja te da je takav pristup potrebno primijeniti od djetinjstva:

„Učeništvo, mi im želimo ugraditi kulturu učenja koja se odvija „jedan na jedan“ ili u male grupe. Važno je proučiti Bibliju i naučiti osnovu Duhovne discipline. Molitva, čitanje Božje riječi, studiranje Božje riječi, što znači prihvatiti Isusa, Gospodara svojeg života, razumjeti tko je Bog. Učvrstiti svoje spasenje, podijeliti svoju vjernost s drugima i općenito kako učenje djeluje. Ja bih htio da svatko ima nekog tko mu je kao mentor u njegovom životu i da osoba gradi što dublje svoj odnos s Bogom. U isto vrijeme da imaju i nekog tko je mlađi, tek novorođenog da im pomaže, da oni rastu u svojoj vjeri. Mislim da je to važnije i to je više kao model što ga je Isus radio svojim učenicima nego da mi se samo nadamo da će ljudi usvojiti odgovarajuće vrijednosti od nekih propovijedi, nego da kroz taj bliski odnos i kroz primjer svoga mentora da rastu u vjeri.“ (S2)

Sve većom informatizacijom, ali i dostupnošću različitih sadržaja kod mlađe populacije, stvara se dojam da digitalni svijet utječe na vjersku svakodnevicu, a sudionici smatraju da takvu problematiku je moguće riješiti dobrim odgojem, komunikacijom nedjeljnom školom ili kampovima za mlade:

„Ja bih rekao da to uvelike ovisi o okruženju u kojem se djeca odgajaju. Možda su nedjelje premale smjernice da bi roditelji uspjeli djecu odgajati. Mlada populacija bi se trebala okrenuti dobrom sadržaju na internetu, ali nisam s tom generacijom često. Ovdje imamo nedjeljnu školu. Mlađi se povuku sa strane i na primjeren način za svoje godine ulaze u razne biblijske priče. To je ono što nose doma, a roditelji trebaju nastaviti i usmjeravati djecu da se drže dobrih vrijednosti.“ (S1)

„Mi smo imali i kamp za mlade, imali smo jednom tjedno smo imali i zabavu za mlade gdje bi pričali o životu. Teme koje su njima zanimljive bez da smo dotaknuli vjeru. Ja sam našao osobnu poveznicu kroz sport te se na taj način družim s mladim ljudima i to je prilika da pričao o životu i duhovnosti. Sada je teže zbog novih tehnologija, tableta, mobitela. Pokazalo se da se jedan student ovdje koji studira film te sam mu rekao kako želim kao napraviti youtube kanal i da pitam pitanja o vjeri ljude na ulici kako bih mogao vidjeti kako reagiraju. On nakon dvije minute me pitao: „Pa koliko je to dugo“, a on mi može samo pratiti nešto što traje 30 sekundi.“ (S2)

Prakticiranje vjere u svakodnevnom životu je pitanje koje ne zauzima mjesto u svakodnevnom diskursu, u novinskim člancima, objavama na društvenim mrežama te se postavlja pitanje kako u današnjem svijetu promicati ispravne vrijednosti? Osim važnosti prakticiranja molitve, naši sugovornici navode i važnost unutarnjih i vanjskih utjecaja kao i određene prakse kojima bi stvorili jedinstvo svih vjernika:

„To ovisi puno o unutarnjim i vanjskim faktorima. Vrlo je važan taj faktor koji osoba ima u sebi jer smo mi kao ljudi lijeni i želimo najlakšim putem doći do nečeg. Mislim da postoje vjernici koji bi htjeli samo ovako da dolaze redovno nekoliko puta mjesečno na službu te da će to promijeniti njihov život. Ali ukoliko mi želimo unaprijediti sebe, svaka osoba bi trebala izgraditi odnos s Bogom i svaki dan voditi se Božjom riječju. Također je važno da ohrabrujemo jedni druge i da smo svjedoci. Nije lako biti svjedok kada ljudi ne žele pričati o religiji. To je kao jedna zabranjena tema, odnosno zajedništvo izvan Crkve. Nema puno ljudi koji se baš otvore po tom pitanju tako da moramo biti osjetljiviji i čekati trenutak kada je netko malo više otvoreniji da priča o duhovnosti, o Bogu, Bibliji.“ (S2)

„Ovo je katolička zemlja i to je super. To bi trebala biti odskočna daska za sve nas bez obzira što smo mi evanđeoski kršćani, oni su katolici. Naposljetku se svi nazivamo kršćanima i strategija bi opet trebala biti „slijedite primjer Krista“ jer lakše se ustati u šest ujutro, napraviti dnevnicu, izmoliti i dalje da živiš po svom. A imati živi odnos s Njim je ono nešto što se gradi. A o ljubavi, radosti, miru i strpljenju, to bi trebali pričati o tome stalno. Ali nažalost to nije tako jer postoji nešto pored Krista. Ja bih rekao Krist plus nešto. To se skida ta milost koju je Krist ponudio s Križa. Ne može ništa pridonijeti ako sam sebe ne iščupaš iz svog stanja. Ako ne prihvatiš ono što on već je učinio. Kao kršćanska zemlja, ali i katolička mogli bi imati puno dodirnih točaka. Nema strategije kao kad prolazi časna sestra meni je fanstatično pozdraviti ju s Hvaljen Isus. Zamisli kad bi se svi međusobno tako pozdravljali, da je u našim životima Isus uzvišen, to bi bilo fantastično. Nažalost postoji razlika između religije i živog odnosa s Bogom.“ (S1)

„Ja bih htio da svaki katolik bude pravi vjernik i živi kršćanstvo. Ono što ja osjetim kroz svoj odnos s ljudima, da imamo puno ljudi koji se hoće približiti vjeri, ali su usmjereni na to tko je Hrvat, tko je katolik ili bilo koje religije te se naposljetku ponašaju kao da Bog ne postoji. To je samo identitet za njih, ali nije živo, nema ploda. Mi bi htjeli za svaku osobu da gradi iskren odnos s Kristom što bi i promijenilo njihov odnos s Kristom, nije važno tko kojoj crkvi pripada. Ja pripadam crkvi u kojoj nema dominacije ni institucije koja ju drži, već smo za njezin opstanak odgovorni svi mi koji smo gradili odnos s Kristom. Mnogi ljudi ne znaju u što oni vjeruju i žive u

mraku, u problemima i bez nade. Njima želim pružiti nadu na način da podijelim Evandjelje s njima.“ (S2)

Sugovornici smatraju da vrijednosti koje Biblija promiče imaju značajnu ulogu u duhovnom razvitku pojedinca te da njihova uloga za vrijeme trajanje službe zauzima važno mjesto, ali također i tijekom različitih životnih segmenata:

„Biblijski citati nam dosta znače tijekom službe jer nas uče da težimo boljim vrijednostima. Biblija nam otkriva od početka što se događalo, od Adama i Eve, pa do pada u grijeh, do proroka onih koji su dolazili i govorili da će kraljevati vječno. Dolazimo do Novog Zavjeta u kojem se nudi novo rješenje i bijeg za zlo. Onda shvaćamo da ništa ne možemo pridonijeti svom spasenju. Onda shvaćamo da ne možemo napraviti ništa osim te milosti koja je darovana u Kristu. Isus je uskrsnuo, a mi nismo uzalud vjerovali jer on je i dalje živ. I danas je živ. Sjedi Bogu s zdesna. To ništa ja ne bih znao da mi nije netko čitao, da mi netko nije propovjedaao. Kako bih ja znao? U što bih ja vjerovao? Danas kad znam sam čitati i pisati mogu se uvjeriti, ali Duh Sveti ima veliku važnost jer on otkriva, ali isto tako potrebno je dati se, predati, vjerovati Bogu. Ili ćemo vjerovati u nešto drugo, ili u ono što kaže Pismo. Na taj način poznajem Boga.“ (S1)

Osim Biblije, značajnim smatraju i gledanje filmova poučne tematike, ali i knjiga koje su vjerskog sadržaja:

„Smatram da Biblija ima odgovor za svaki problem ili predmet s kojim se čovjek susreće u životu. Imma i drugih knjiga kao što su Science in the Bible, nešto što bi bio malo zanimljiviji pristup za nekoga tko je na fakultetu. Za mlađe generacije nisam stručnjak. Mi smo s mlađim generacijama gledali The Chosen. Jako je zanimljivo.“ (S2)

„Moramo znati da je ključ ili srce Biblije Isus Krist i možda nikad u životu nisi pročitao nijednu stranicu nje, ali si čuo od nekoga da Gospodin Isuse Krist spašava čovjeka njega samog, od grijeha. Vjera je osnovica.“ (S1)

„Neki od filmova po tom pitanju su dobri, kao npr. The Sound of Freedom u kojem se radi o trgovini ljudi. Možeš takvih tematika pronaći i na filmu te uvidjeti potrebu za Bogom u životu.“ (S2)

Kada je riječ o radnoj etici u kontekstu protestantizma, sugovornici smatraju kako je nužno ostvariti balans između privatnog i poslovnog života te voditi računa o tome da je svrha rada korisna društvu kao zajednici:

„Mi svi moramo se prirediti za svoj život, moramo platiti račune, moramo dati caru carevo ili vlasti ono što vlastima pripada, a Bogu dati Božje. Bog nam je dao sposobnosti i zdravlje da možemo raditi da bi imali vlastite financije, da bi uspjeli uzdržavati sebe i svoje obitelji. Bog nam je dao te sposobnosti da to možemo. Ako možeš nešto što ti je Bog dao, ali ne želiš, onda ne znam koji ti je razlog zašto to ne želiš. Sada tema ide dalje, je li dobro skupiti više ili manje. Lijen ne smiješ biti jer to nije dobro, smatra se grijehom. Ali smatram da materijalizam ne smije biti naš fokus, već poniznost i zahvala za ono što ti je Bog dao da bi mogao zaraditi i gledati ljude kojima je potrebno. Gledati ljude i u zajednici i izvan nje i učiniti mlade da budu vrijedni. Ne vrijedni da zanemare Boga, već što god da radili da radimo zdušno i da radimo njemu. On je prvo naš šef, a onda poslodavci. Moramo raditi kao da nas on gleda 24 sata.“ (S1)

Također smatraju kako je važno spoznati u sebi svrhu takve vrste življenja te se voditi onim što čovjeka ispunjava kao osobu, ali i širu zajednicu, što nije uvjetovano kapitalizmom i sve više rastućim materijalizmom:

„Trebalo uspostaviti mudrost u radu. Jednom smo čak imali jednog mladića koji je došao i tražio novčanu pomoć, ali on je samo pokušao iskoristiti Crkvu kao jedan centar milosti te ju koristiti za svoje potrebe. Jer smo veliki dušnici te želimo pomoći svima kojima je potrebno, ali je on sposoban raditi. Ali on zahvaljujući svojoj djeci koristi državu da prima novac. Nešto je radio za Crkvu, ali on je htio više. Htio je da samo stoji doma i da mi radimo za njega. On je mlađi i zdraviji od mene. Tu je ta mudrost što Pavao ima. Ako mi želimo, mi moramo paziti da ne štetimo osobama zbog svoje lijenosti. Mi želimo osloboditi ljude od takvih obrazaca ponašanja.“ (S2)

Što se tiče hedonizma, odnosno prekomjernog uživanja u dobrima, stvara se velika distinkcija oko rada te uživanja u ostvarenim sredstvima zahvaljujući čovjekovom djelovanju. Sugovornici smatraju da bi cjelokupno društvo po tom pitanju trebalo biti poniznije te umjerenije. Smatraju da je takav oblik ponašanja sve više prisutan u postmodernom, konzumerističkom svijetu:

„Definitivno trebamo biti ponizniji. Ne skupljati materiju jer nema potrebe za tim. Biti zahvalan s onim što imaš, to je formula za zadovoljstvo. Kada si zahvalan s onim što imaš, ti si sretan. Sve

više od toga, ljepši auto, ljepša košulja, sve je to okej, ali onda prerasta ljubav u materijalno.
(S1)

Sugovornici smatraju da je potrebno odvojiti rad od materijalnog dohotka, koji u današnjem postmodernom vremenu zauzima sve veći fokus:

„Bogataš nije čovjek koji ima puno, nego onaj kome malo treba.“ (S2)

„Ne smije bogatstvo biti naša preokupacija. Pavao je bio šatoraš, radio je šatore, mogao je primati plaću na račun propovijedanja. Imao je pravo na to, ali dao je primjer svim vjernicima da ne padne nikom na teret. Nije htio da ga itko hrani, a da on tu spava i uvijek je davao primjer. Tako i mi trebamo imati ono što je dovoljno. Sve više je previše ako to zaokuplja naše srce. Potrebno je njegovati blago u srcu. Ja sam protiv toga da je kršćanin enormno bogat. Međutim, nije grijeh u bogatstvu nego gdje je fokus. Ako je naš fokus samo na ostvarivanju sve veće količine materijalnih stvari, a nije fokus na Kristu, onda naše srce i naš život pokazuju da nam je samo stalo do gomilanja stvari, a ne vidimo drugog, brata u potrebi. Bog je taj koji upravlja našim srcem i pruža nam da dajemo ako imamo. Bogatstvo nije grijeh ukoliko je i dalje fokus na Kristu.“ (S1)

„Ovdje ima puno ljudi koji misle da su jadni i gladni, a što je s onima koji žive u Africi. A ovi žive u velikim kućama. Nema ništa loše u bogatstvu, nego u traženju toga. Moramo izbjegavati traženje drugih idola i bogova. Mnogi misle da kada bi nešto imali, da bi tek tada bili sretni, to je, ja bih rekao okretanje idolima. Bog mora biti na prvom mjestu.“ (S2)

Sugovornici su mišljenja da je vrlo važno ostvarivati i održavati dobre prijateljske i obiteljske odnose, što proizlazi i sveukupnog kršćanskog učenja, a moguće je povezati i uz tumačenje Biblije:

„Isusa su zvali prijateljem grešnika i Farizeja. Uvijek je ulazio u kuće gdje se jelo i pilo.“ (S1)

„On se i družio s njima kako bi mogao podijeliti Evanđelje.“ (S2)

„Uživamo u druženju, uživamo u zajedničkim stvarima s obitelji i prijateljima, trudimo se što više biti s najbližima, ali ne želim se izgubiti u svemu tome da se napijem i da se prejedem i da padnem negdje sa strane. Mislim da se po tome ne razlikujemo od drugih ispravnih kršćana“
(S1)

„Isus je bio prijatelj grešnicima i on ih je pokušao izvesti na put spasenja. Njegov primjer bi trebali svi slijediti u svakodnevnom životu“ (S2)

S obzirom na temu ovog rada, moguće je stvoriti pretpostavku te poveznicu između radne etike te utjecaja koje ona ima na obrazovanje. Sam *Weber* na početku svoje knjige ističe da je postotak učenika u gimnazijama veći nego što je kod židova i katolika. Možemo stoga pretpostaviti da je djelovanje radne etike usko povezano s obrazovanim uspjesima što dovodi i do boljeg prosperiteta za društvo, međutim jedan od sugovornika smatra da marljiva radna etika nije nužan element za uspjeh osoba u obrazovanju, već da u današnjem postmodernom vremenu na obrazovanje uvelike utječe i financijski kapital obitelji iz kojeg student dolazi:

„Ja ću svoju djecu odgajati da budu dobri u onom što rade te da budu kvalitetni i dobar primjer društvu. Bez obzira radilo se o faksu ili nečem drugom. Ako je radna etika takva da dovodi do uspjeha u obrazovanju onda je to odlično.“ (S1)

„Ja smatram da se to ne može povezati s protestantizmom. U američkoj kulturi ima negdje gdje djeca ne mogu završiti peti razred jer trebaju raditi na farmi, ako je obitelj jako siromašna. Ja sam svoju djecu učio da je obrazovanje vrlo važno, ali naposljetku moj sin kada je vidio koliko novca treba posuditi kako bi se školovao u Americi, nije htio ići.“ (S2)

Smatraju da štednja ima pozitivan utjecaj na prosperitet društva, ali da je u svemu potrebno ostvariti balans:

„Mudro je štedjeti, ali ne pretjerati u tome. Ne smijemo se okrenuti škrtoći.“ (S1)

„Slažem se. Sve bi trebalo biti u granicama normale. Trebamo biti mudri. Trebamo ostvariti balans jer to je ono što društvo treba kako bi pravilno funkcioniralo. Dobro je okrenuti se onom što pozitivno utječe na cijelo društvo.“ (S2)

Uloga sve više rastućeg konzumerizma u današnjem postmodernom društvu je velika, posebice tijekom blagdana zbog čega se javljaju nove perspektive pogleda na potrošnju:

„Utjecaj kulture ima veliku ulogu na to kako ljudi općenito doživljavaju potrošnju. Došao sam iz Amerike gdje prevladava ta kultura da je potrebn kupiti što više materijalnih stvari.“ (S2)

„Božić je počeo biti konzumerizam žestoki.“ (S1)

„Dolazi do velike pomame. Ne samo kada je u pitanju Božić, već i drugi blagdani. Ovdje u 12 mjesec imaš četiri puta moraš kupiti poklon za djecu.“ (S2)

Nadalje, sugovornike smo pitali i o tome utječu li viđenja poznatih mislilaca na doživljavanje protestantizma u određenom svjetlu. Velika distribucija samog pojma kapitalizma se uvelike povezuje uz učenje protestantizama u zapadnom svijetu, o čemu govori i naslov *Webera o Protestantskoj etici i duhu kapitalizma*. Sugovornici smatraju da najveći utjecaj ima Sveta knjiga – Biblija:

„Teologija i filozofija se uvelike kose tako da je teško odgovoriti na takvo pitanje. Martin Luther se nije slagao s Crkvom kao takvom, koja će iznuditi novce, koja se neće brinuti za siročad, za udovicu. Sa Crkvom koja ne pruža milost kao Krist već traži i daje određena pravila i zadaje stvari i uvjetuje to s novcima. Martin Luther je rekao da on to ne vidi u Svetom Pismu, odnosno da on to ne vidi u Božjoj riječi. I onda najpoznatije teze koje su: samo vjera, samo Isus, samo milost, samo pismo.“ (S1)

„Pavao koji je rekao da „Tko ne radi, neće ni jesti“. To je bila praksa, drugi su iskoristili milost. On je gradio kulturu u kojoj se očito puno tražilo. On je sam radio da ne bi bio teret drugima. Samo kako bi mogao jesti. Živio je dosta skromno. Ako je protestantizam više prisutan na zapadu, to je više utjecaj zapadne kulture. Oni hoće udobnost, novac. To je odlika zapada, a ne kršćanstva kao takvog.“ (S2)

„Da, u pitanju je prosperitet i kapitalizam. Nažalost se to povezuje s nama jer tamo je to unosno. Čak u vrijeme Biblije je apostol Pavao govorio: „Neki ovo rade zbog zarade, neki ovo rade zbog samog sebe“, ali barem propovijedaju Krista, pa neka propovijedaju kako je on rekao. Ali neki rade to zbog koristi.“ (S1)

Kada govorimo o ovoj temi, važno je napomenuti i uključenost članova zajednice zahvaljujući kojima je moguće ju dodatno proširiti te da im u tom naumu ne pomaže politika, već isključivo dobra volja ljudi koji prepoznaju potencijal i pozitivnu svrhu širenja protestantske zajednice. I u tom slučaju se vode onim što Biblija nalaže, a kao nužnu stavku smatraju dobar pristup kršćanskim vjernicima:

„Možda bolje imati manju crkvu, a više ljudi, tako da eto. Bog to gradi, a koliko god bi mi to htjeli, ali na nama je da gradimo, govorimo, da gdje god idemo sijemo i solimo.“ (S1)

„Nama je u interesu da množimo, da bude više zainteresiranih, da rastemo, da bude što više onih kao što smo mi.“ (S2)

„Slažemo se s kojom god vlasti jer su vlasti izabrane od Boga. Molimo se da imaju mudrost, ali nećemo sada biti u nekoj stranci da bi ljudi došli. Dobro je biti mudar, kako prići čovjeku, kako pričati. Isus je prišao s marijanki koja je bila protiv njegovog naroda, Isus je prišao carevima koji su bili omraženi u svijetu. Tako i mi moramo imati mudrost prići i onom Irancu koji sada postaje poštar u Hrvatskoj ili Filipincu koji sada radi na građevinskoj skeli. Moramo znati prići i Trogiranima i Kaštelanima i naći zajedničku temu.“ (S1)

„Ali ne uzdajemo svoju nadu u politiku. Ne vjerujemo da politika ima rješenje za sve.“ (S2)

Nadalje, zanimalo nas je susreće li protestantska zajednica s određenim poteškoćama. Vidljivo je, da unatoč maloj brojnosti njezinih članova, u rijetkim slučajevima se pojavljuju situacije u kojima određeni novi članovi žele zlouporabiti svoj novi položaj što je vidljivo kroz njihov krivi interes te pretjeranom željom za materijalnim dobrima. Sugovornici su se složili, da su, na svu sreću, takve situacije rijetke:

„Ja sam spomenuo situaciju koju smo imali s beskućnikom, ponekad imaš nekog tko ima krivi interes, tko pravi probleme, tko gleda korist isključivo. Rijetko se takve situacije pojavljuju, ali ih bude. Moramo paziti. Imamo dosta sreće po tom pitanju.“ (S2)

„To su riješivi problemi, nemamo sukobe žešće, uvijek se možemo ne slagati oko nekih stvari, ali za sada je hvala Bogu atmosfera dobra. Naša crkva je evo miks, malo stranci, malo domaći. Atmosfera je super.“ (S1)

Naposljetku, zanimalo nas je kako su sugovornici doživjeli poziv od Boga te dobili želju za njegovim služenjem u okruženju gdje živi većinsko katoličko stanovništvo. Jedan od sudionika navodi da dolazi iz katoličke te protestantske obitelji, što ga je potaknulo na veće proučavanje protestantizma, dok drugi dolazi iz isključivo katoličke obitelji koji je uslijed studiranja u Americi prihvatio i drugačiji pogled na kršćansku vjeru, a naposljetku osjetio poziv za širenjem protestantskog učenja na većinskom katoličkom području:

„Moj otac je katolik, a mama je protestantkinja. Kada su se oni upoznali, onda je moj otac prihvatio da je Bog živ i da mu Bog može oprostiti grijeha kroz Krista. Tako smo i mi kao djeca radali u takvoj obitelji i saznavali još kao maleni tko Bog je, pričice o Davidu i sve o tome. Ja sam cijeli svoj život u Crkvi, u službi, u služenju kroz gitaru, kroz sviranje i uvijek mi je bilo nekako na srcu tumačenje Biblije, propovijedanje i malo po malo su to neki od pastora prepoznali. Moj prvi pastor bio je u Zadru i ovdje sada Kent i vuče me želja da znam što više. I otuda neki ispiti, neki mali studiji. Ako Bog da bit će toga više. Ja sam dobio jednu objavu da ja

to trebam raditi. Ja sam dobio jednu duhovnu objavu da ja to trebam raditi u svom životu. Jer je još uvijek ono pitanje što ćeš biti kad narastem, još uvijek ne znam što ću biti kad narastem, ali vjerujem da je ovo jedno od toga. Taj poziv, služiti Bogu“ (S1)

„Mogu reći da ja kao tinejdžer sam shvatio da Isus je Krist, da Biblija je Božja knjiga za nas. Ja sam odgajan inače u katoličkoj tradiciji, ali sam počeo tek s 16 godina shvaćati da treba predati sve Bogu i počeo sam živjeti u poslušnosti Bogu i čitati Božju riječ svaki dan, ali sam bio još uvijek kapitalist. Htio sam biti bogataš kao moj otac, studirao sam na fakultetu, ono što bi mene najbolje obogatilo u materijalnom smislu, jer prema mojoj vrlini iz znanosti, ali sam u međuvremenu imao utjecaj od ljudi pa sam rastao u svojoj vjeri. I na fakultetu sâm kao student i poslije sam otvorio svoj dom. Ja i žena smo radili, kupili smo kuću, imali smo uspješni američki dream life, ali kako smo otvorili svoj dom, tu smo se udružili da čitamo. Služio sam u svojoj crkvi kao praksu da naučim što to znači biti pastor. Jedan pastor mi je rekao „Zašto nisi pastor?“ Ja sam rekao da sam htio vidjeti kako će on služiti našoj crkvi, pa sam bio malo zabrinut da će on imati loš utjecaj. On me pitao „Zašto nisi pastor?“, i onda sam počeo razmišljati da bih mogao početi studirati teologiju. Otuda je sve krenulo.“ (S2)

8. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je istražiti djelovanje protestantske zajednice u pretežito katoličkom okruženju. Protestantско učenje ne zauzima primarno područje interesa na našim područjima, ali daje uvid u funkcioniranje zapadnih društava u kojima je dosta raširen. Marljiva radna etika je komponenta za koju se smatra da igra važnu ulogu u prosperitetu države i profesionalnog poslovanja. Međutim je li protestantizam doveo do slavljenja materijalizma i kapitalizma? Kroz polustrukturirani intervju s pastorom protestantske crkve u priobalnom području Hrvatske te metodom promatranja sa sudjelovanjem unutar protestantske zajednice pokušali smo pobliže doznati što za njih predstavlja sam protestantizam te kojim se načelima vode. Protestantizam nije u konačnici čvrst sustav, već se u njemu miješaju različite ideje i djelovanja koji stvaraju sveukupnu sliku. Svaka zajednica je specifična po svom sustavu djelovanja. Ono što smo primjetili je, a što su brojni mislioci izostavili u svojim djelima, razina zahvalnosti kojoj se iskreni članovi protestantskog učenja koriste u svakodnevnom životu. Weberov Protestantizam i duh kapitalizma veliki naglasak stavlja na materijalna svojstva državnih uređenja. Prema njemu spoj kapitalizma i protestantske radne etike je složen pri čemu ideje ljudi i funkcioniranje države nisu odraz isključivo ekonomskih komponenti, već obuhvaćaju širi skup koji tvori cjelinu koja se sastoji od različitih stavki. Stoga je svoja proučavanja proširio i na druge religije i razmišljao o načinima kako uvesti kapitalizam u različite dijelove svijeta. Pokušao je objasniti odnos prelaska s makro na mikro razinu i obrnuto, dok su neki teoretičari smatrali da to nije radio na ispravan način. Baš zbog međuodnosa mikro i makro razine društva nije niti malo jednostavno stvoriti opću teoriju primjenjivu na velik broj pojedinaca. Često je premještanje težišta interesa s mikrorazine na makrorazinu značilo i raskidanje veza s poslovima na mikrorazini te poteškoću u uspostavljanju monopola makrorazine. Weber se često doticao i modernosti za koju smatra da dovodi do većeg stupnja transparentnosti i uređenja. Ona sobom donosi i konflikte između različitih vrijednosti, prijetnju željeznom kavezom birokracije te utapanjem ljudskosti u sve većoj društvenoj površnosti kojoj manjka čvrstine. Sve je to kod Webera stvaralo osjećaj apokaliptičnih vizija u glavi, ali ne i na nostalgичno gledanje na prošlost. Zahvaljujući uvidima u modernizacijske procese kao što su kapitalizam, rasčaravanje ili diferencijacija, Weber je otvorio mnoga pitanja na koje je teško dati odgovor i do današnjeg dana. Takva pitanja će postati tek manje aktualna s prelaskom u novu intelektualnu epohu, a ta će se epoha promijeniti tek kada se racionalizirani svijet nauči nositi sa stigmatizacijama. Njegovi detaljni opisi procesa koji su doveli do stvaranja preracionaliziranih podsvjetova modernosti predstavljaju materijal koji je moguće iznova proučavati te koji predstavljaju odličan primjer paradigme teorije modernosti.

Weber ističe da nisu sve protestantske podgrupe jednako usmjerene prema ekonomiji što nam pokazuje intenzitet između religioznog načina života i poslovne pronicavosti. Takav jači intenzitet postojao je kod kalvinista, ali najjači nalazimo kod puritanaca. Primjerice, menoniti u Prusiji za vrijeme Friedricha Wilhelma I., iako nisu služili vojsku zbog vlastitih uvjerenja, su bili tolerirani jer su doprinosili razvoju industrije. To dovodi Webera da sagleda religiju s jednog drugog aspekta (Weber, 2006, 38/39). Što označava da religija ima i neku drugu funkciju, tj. ona može stvoriti šire društvene vrijednosti te biti instrument u stvaranju društvenih i ekonomskih institucija koje su nevezane za vlastite ciljeve.

Važno je da svatko tko se poželi baviti društvenim znanostima uvidi povezanost djelovanja i ponašanja pojedinaca s djelovanjima i ponašanjima društvenog sustava. Njegova teorija je sveobuhvatna te ima brojne izvore među njemačkim povijesničarima, ekonomistima i filozofima. Weber svoje uporište pronalazi u radovima Kanta i Nietzschea. Moderni kapitalizam pronalazi svoje uporište u protestantizmu te u zajednicama koje su povezane s protestantskim grupacijama, posebice kada je u pitanju kalvinizam. Weberovo mišljenje se uvijek temeljilo na tome da religija označava važnu ulogu u shvaćanju svijeta na etički način. Mnoge zapadne države su prihvatile upravo takav princip djelovanja kako bi ostvarile što veći prosperitet države zbog čega i u današnjem vremenu svjedočimo njihovom visokom standardu života i razvijenoj privredi. Međutim je li u takvom kolosijeku došlo do promjena vrijednosti te je li protestantizam svojim načelima u današnjem vremenu potaknuo i sve veći materijalizam? Polustrukturirani intervju nam je dao odgovor i na takvo pitanje, barem približno. Na temelju razgovora s pastorom protestantske crkve i njezinih članova zaključili smo da kod njih takav trend još nije zauzeo mjesto. Takav trend možemo više povezati uz kalviniste koji uspjeh na poslu u smislu stjecanja materijalnih dobara smatraju velikim Božjim blagoslovom kao i znakom odabranosti u čijim redovima prevladava kapitalistički duh. Kapitalizam i rastući kapitalizam možemo povezati i uz sve veću kontrolu i upravljanje nad društvom.

Pretpostavka za to je u tome što je u Hrvatskoj protestantizam manje zastupljen nego u zemljama zapadne Europe. Pastor je u polustrukturiranom intervjuu istaknuo upravo to – da se njihova zajednica razlikuje od ostalih jer ne promiče vrijednosti izazvane rastućim materijalizmom koji svoje uporište pronalaze u kapitalizmu. Sadržaj Biblije zbog sve veće informatizacije i usmjeravanju ka krivim idolima zauzima sve manje mjesta u medijskim prostorima i različitim diskursima. Zaključujemo da je u današnjem vremenu sve veći izazov objasniti novonastale fenomene kao i pokušati se vratiti tradicionalnim vjerskim vrijednostima. Komponente vjerskih načela poprimaju drugačiju dimenziju koja sve više zauzima ekonomske

svrhe, protiv čega se i ova malena zajednica zajedničkim snagama bori. Prema njihovom stajalištu poniznost i vjera u Boga su ključ u ostvarivanju onog duhovnog, neopipljivog ali izuzetno vrijednog. Dok je etika u bogatom društvu još potrebnija nego u siromašnom jer ona jasno razlikuje moralne razloge od mnoštva drugih vrsta „jakih razloga“, ona može stvoriti razdor na duhovnom polju, ali izazvati stereotipe o poimanju protestantizma kao vjerskog učenja usmjerenog ka materijalizmu čemu se tradicionalni zagovornici protestantizma protive. Kapitalizam je uveo novi značaj vjerskom poimanju, baš poput ekonomije koja je njegov nezaobilazan dio. Postoji li distinkcija između vjerskog poimanja kršćanstva i kapitalizma? Često nas materijalizam odvaja od duhovne biti, istinskog značenja što vjera za čovjeka predstavlja. Weber je svojim djelovanjem stvorio nezaobilazan utjecaj za sve mislioce koji su djelovali nakon njegovih objavljenih knjiga. Ulazi li kapitalizam u svakodnevno poimanje vjerskog doživljaja i širi li se silovitom brzinom? Je li utjecao samo na protestantizam da je u nekim dijelovima svijeta kod određenih skupina društva izmijenio temelje vjere? To su sve pitanja koja zahtjevaju širi uzorak istraživanja, a koja bi nam potencijalno dala odgovore na mnoga pitanja.

9. LITERATURA

- Adorno, T., Horkheimer, M. (1973) **Dialectic of Enlightenment**. London: New Left Books.
- Aldridge, A. (2006) **Religion in the Contemporary World: a Sociological Introduction**. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Balta, I.; Milić, J. (2005) Povijesni razvoj protestantizma s posebnim naglaskom na kalvinizam u Slavoniji. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 14: 46-50.

URL: <https://hrcak.srce.hr/25109>

- Barbalet, J. (2008) **Weber, Passion and Profits**. New York: Cambridge University Press.
- Beit – Hallahmi, B. (2001) **The Illustrated Encyclopedia of Active New Religions, Sects, and Cults**. New York City: Rosen Pub Group.
- Benić, Đ (2015) Biblija: Izvor nadahnuća za ekonomsko ponašanje. *Ekonomska misao i praksa*, 24(2): 317-326.

URL: <https://hrcak.srce.hr/149638>

- Bilić, N. (2019) Mihej – teolog Ostatka. Zagreb: Amdg.eu.

URL: <https://amdg.ffrz.hr/?p=2520> (pristup 3.3. 2024.)

- Blasi, A. (2009) A Market Theory of Religion. *Social Compass*, 56(2): 263-272.

URL: https://www.researchgate.net/publication/249727716_A_Market_Theory_of_Religion

- Brajčić, M. (2020) Land art u dječjem vrtiću – studija slučaja. *Magistra Iadertina*, 15(2): 135-151.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/376171>

- Bučanović, B. (2011) **Protestantska radna etika**, Reformacijski portal (online)

URL: <https://reformacija.net/2011/05/02/protestantska-etika-rada/> (pristup 2.3.2024.)

- Chadwick, H. (1986) **Augustine**. Oxford: Oxford University Press.
- Ćimić, E. (2006) **Drama ateizacije**. Zagreb, Sarajevo: Šahinpašić.
- Clayton, P., Gorman, G. E. (2003) *Upravljanje izvorima informacija u bibliotekama*, Beograd: Clio.

- Coleman, J. S. (1990) **Foundations of Social Theory**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Crespi, F. (2006) **Sociologija kulture**. Zagreb: Politička kultura.
- Ferguson, H. (2006) **Phenomenological Sociology: Ensign and Experience in Modern Society**. Nottingham: Sage Publications.
- Franzen, A. (1993) **Pregled povijesti crkve**. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Galović, M. (1989). Rad i etika vrijednosti. Uz Schelerovu kritiku radne teorije vrijednosti. *Politička misao: časopis za politologiju*, 26(2): 172-182.

URL: <https://hrcak.srce.hr/113561>

- Gray, David E. (2009) **Doing research in the real world**. Los Angeles: Sage.
- Gunn, S. (2006) **History and Cultural Theory**. Edinburgh Gate: Pearson Longman.
- Habermas, J. (1988) **Filozofski diskurs moderne**. Zagreb: Globus.
- Henni, W. (1998) The spiritualist foundation of Max Weber's 'Interpretative Sociology': Ernst Troeltsch Max Weber and William James' Varieties of Religious Experience. *Sage Journals*, 11(2): 83-106.

URL: <https://philpapers.org/rec/HENTSF>

- Hennis, W. (1998) The media as a cultural problem: Max Weber's sociology of the press. *History of the Human Sciences*, 11 (2): 85-110
- Hudspeth, N., Miller, J. M., Woehr, D. J. (2001) The Meaning and Measurement of Work Ethic: Construction and Initial Validation of a Multidimensional Inventory. *Journal of Vocational Behavior*, 59: 1–39.

URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=57e9a2e60498fe565dafedcd35264703b85fc2e9>

- Jarvie I., Zamora – Bonilla, J. (2011) **The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences**. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kalanj, R. (1991) „Raščaravanje svijeta i pitanje umjetnosti“, U: Kalanj, R., Šporer, Ž. Max Weber: suvremene interpretacije: zbornik radova. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.

- Kessel van, J. H. J. Benjamin Franklin (2006) The personification of Max Weber's Spirit of Capitalism. *Philosophical Age*, 31: 159-169.
- Kolarić, J. (1976) **Kršćani na drugi način**. Zagreb: Veritas.
- Kolarić, J. (2005) **Ekumenska trilogija**. Zagreb: RRIF PLUS.
- Koso, J. (2016) Protestanti i (Rimo)Katolici – u čemu je razlika?, Novizivot.net. (online)

URL: [Protestanti i \(Rimo\)Katolici - u čemu je razlika? \(novizivot.net\)](http://novizivot.net) (pristup 3.3. 2024.)

- Kovačević, V. (2012) **Sekularizacija, modernitet i katolički ethos**. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Kuenzlen, G. (2005) Max Weber: Religija i raščaravanje svijeta. *Filozofska istraživanja* 25(3): 737-745.

URL: <https://hrcak.srce.hr/202171>

- Kung, H. (1995) **Christianity: Its Essence and history**. London: SCM Press.
- Leburić, A. (1998) Case study istraživanje – kompleksan metodološki pristup u sociologiji. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.
- Lechner, F. J. (1991) **The Case Against Secularization: A Rebuttal**. Oxford: Oxford University Press.
- Lovrić, J. (2006) Prikaz knjige poslovna etika prof. dr. sc. Maje Žitinski. *NAŠE MORE: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, 53(3-4); 156-157.

URL: <https://hrcak.srce.hr/8105>

- Macut, I. (2013) Opravdanje po vjeri. Sola fides numquam sola. *Služba Božja*, 53(1): 47-63.

URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/146449%3F>

- Mardešić, Ž. (2007) **Rascjep u svetome**. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Matz, B. (2017) **Introducing Protestant Social Ethics**. Michigan: Baker Publishing Group.
- Mejovšek, M. (2005) **Metode znanstvenog istraživanja**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Milas, G. (2005) **Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima**. Zagreb: Naklada Slap.
- Milas, G. (2005). **Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima**. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Miočić, I. (2018) Fleksibilnost studije slučaja: prednost ili izazov za istraživače? *Ljetopis socijalnog rada*, 25(2): 175-194.

URL: <https://hrcak.srce.hr/216811>

- Novak, M. (1993) **Duh demokratskog kapitalizma**. Zagreb: Školska knjiga.
- Paić, Ž. (2005) **Politika identiteta. Kultura kao nova ideologija**. Zagreb: Antibarbarus.
- Pavić, Ž. (2020) Kulturološka difuzija protestantske etike: povezanost odnosa prema radu i egalitarnog sindroma. *Reformacija u Europi i njezini odjeci: povodom 500. obljetnice Lutherovih teza*, 467-488.

URL:

https://www.researchgate.net/publication/338671177_Kulturoloska_difuzija_protestantske_etike_povezanost_odnosa_prema_radu_i_egalitarnog_sindroma

- Piaget, J. (1971) **Biology and Knowledge**. Chicago: University of Chicago Press.
- Poggi, G. (1983) **Calvinism and the Capitalist Spirit: Max Weber's Protestant Ethic**. London: The Macmillan Press LTD
- „Protestant Ethic”. *Believe: Religious Information Source*. (online)

URL: <https://web.archive.org/web/20170819144957/http://mbsoft.com/believe/txn/protesta.htm>

(pristup 1.3.2024.)

- Rakić, M. (2015) Tko su dakle protestanti, Novizivot.net. (online)

URL: <https://www.novizivot.net/tko-su-protestanti/> (pristup 1.3. 2024.)

- Šarić, M.; Kovačec, P. (2016) Poveznaost protestantizma i kapitalizma u Njemačkoj. *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, 3: 159-173.

URL: <https://hrcak.srce.hr/169962>

- Seyfarth, Constans (1980) The West German Discussion of Max Weber's Sociology of Religion since the 1960s. *Social Compass*, 9-25.
- Shelley, B., L. (1982) **Church History in Plain Language**, Nashville: Thomas Nelson Inc.
- Swedberg, R. (2006) **Načela ekonomske sociologije**, Zagreb: Mate d.o.o.

- Tadej, P. (1983) Mogućnosti i perspektive promatranja sa sudjelovanjem. *Revija za sociologiju*, 13(1-4): 81-94.
URL: <https://hrcak.srce.hr/155852>
- Tkalac Verčić, A; Sinčić Ćorić, D; Pološki Vokić, N (2011). **Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima**. Zagreb: M.E.P.
- Urbančić, I. (2006) Problem Sutlićeva povijesnog mišljenja na njegovu putu prema transepohalnosti. U: Paić, Ž. **Izgleđi povijesnog mišljenja: Zbornik radova povodom osamdesete obljetnice rođenja Vanje Sutlića**. Zagreb: Tvrdā.
- Veerman, D. (1988) Introduction to Lyotard. *Theory, Culture and Society*, 5(2-3), 273 - 274.
- Vranicki, P. (2001) **Filozofija historije: Od kraja devetnaestoga stoljeća do drugoga svjetskog rata**. Zagreb: Golden Marketing.
- Wattles, I. (2019) Intervju kao istraživačka metoda: teorijski aspekti. *Civitas*, 9(2): 201-214.
URL: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fb8cffcc8ff534d4bd413b8c9e747d19.pdf>
- Watkins, J. W. N. (1953.) Ideal Types and Historical Explanation. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 3: 22-43.
- Weber, M. (1952) **The protestant ethic and the spirit of capitalism**, New York: Charles Scribner's Sons.
- Weber, M. (2006) **Protestantska Etika i Duh Kapitalizma**, Zagreb: MISL.
- Wunenburger, J. J. (2009) **Le sacré**. Paris: Que sais je.
- Zaleski, P. (2010) Ideal Types in Max Weber Sociology of Religion: Some Theoretical Inspirations for a Study of Religious Field. *Polish Sociological review*, 171(3): 319-325.
URL: <https://polish-sociological-review.eu/Ideal-Types-in-Max-Weber-s-Sociology-of-Religion-nSome-Theoretical-Inspirations-for,126771,0,2.html>
- Zeman, Z. (1998) Antinomije moderne. Filozofijske i sociologijske refleksije. U: Rogić, I., Zeman, Z. **Privatizacija i modernizacija**. Zagreb: Institut društvenih znanosti. Ivo Pilar.
- Zeman, Z. (2004) **Autonomija i odgođena apokalipsa**. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Zeuner, L. (2003) **Cultural Sociology from Concern to Distance**. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.

- Žugaj, M. (2007) **Znanstvena istraživanja u društvenim znanostima i nastanak znanstvenog rada.** Varaždinske toplice: Tonimir.

10. EMPIRIJSKA I METODOLOŠKA ARHIVA

10.1. Protokol za polustrukturirani intervju

Demografska obilježja	spol, dob, stupanj obrazovanja, zanimanje, glavni izvor prihoda, sudjelovanje u lokalnoj vlasti	
Stavovi aktera o protestantskoj zajednici	Mišljenje o prakticiranju vjerskih radnji i aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • učestalost prakticiranja molitve unutar i izvan vjerske zajednice • važnost promicanja odgovarajućih kršćanskih vrijednosti
	Sudjelovanje zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • strategije za promicanje protestantizma • uključivanje mladih u djelovanje zajednice • korištenje kršćanskih praksi
Utjecaj protestantizma na svakodnevni život	Utjecaj Biblije	<ul style="list-style-type: none"> • učestalost primjene vjerskih citata na službi • utjecaj vjerskog učenja za širu zajednicu
	Utjecaj radova filozofa	<ul style="list-style-type: none"> • društvena korisnost rada za zajednicu • razumijevanje protestantskog učenja za širu zajednicu
	Odnos prema radu	<ul style="list-style-type: none"> • odnos prema hedonizmu • odnos prema materijalnim i nematerijalnim dobrima
	Utjecaj na međuljudske odnose	<ul style="list-style-type: none"> • svakodnevni način društvenog funkcioniranja izvan radnih obaveza • učestalost druženja s obitelji i prijateljima • način provođenja vremena u odnosu na druga kršćanska uvjerenja
	Utjecaj na obrazovanje	<ul style="list-style-type: none"> • uspješnost u obrazovnim praksama • utjecaj na prosperitet društva

	Utjecaj na financije	<ul style="list-style-type: none"> • odnos prema štednji • uloga konzumerizma
Budući razvoj i širenje zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Daljnji planovi • Razvoj politika i praksi u narednim godinama • Rješavanje izazova zajednice 	

10.2. Obrazac informiranog pristanka

Mjesto i datum: _____

Intervjuer: Jelena Pavković

Sugovornik/ca: _____

Poštovani/a,

Studentica sam druge godine jednopredmetnog studija sociologije na Filozofskom fakultetu u Splitu. Provodim istraživanje s ciljem da istražim stavove pripadnika protestantske zajednice o radnoj etici i vjerskom djelovanju u sklopu diplomskog rada. Vaše sudjelovanje je dobrovoljno te služi u svrhu provedbe istraživanja čiji će rezultati biti prezentirani na obrani diplomskog rada (ispred mentora i profesora u komisiji). Vaše sudjelovanje je dobrovoljno i možete odustati u bilo kojem trenutku. U svrhu prikupljanja podataka u istraživanju se primjenjuje polustrukturirani intervju i promatranje sa sudjelovanjem. Razgovor će biti sniman pa Vas molim i za pristanak na snimanje. Transkripti intervjuja koristi će se samo u fazi analize istraživačkih podataka te će bit dostupni isključivo intervjuerki spremljeni na osobnom računalu. Nakon uspješno položenog ispita iz kolegija, svi transkripti će biti trajno izbrisani. Vaše ime i prezime neće biti nigdje korišteno, dok će bilo kakvi identificirajući podaci biti uklonjeni. Ukoliko želite transkripte intervjuja možete dobiti i na uvid. Za bilo kakva daljnja pitanja u vezi provedbe istraživanja, možete se javiti na e-mail adresu: jelena.pavkovic1999@gmail.com. Daljnjim sudjelovanjem u ovom istraživanju dajete svoj informirani pristanak na opisane postupke istraživanja.

Hvala na suradnji!

Potpis: _____

10.3. Terenske bilješke promatranja sa sudjelovanjem

Nedjelja ujutro, početak je prosinca. Danas ujutro odlazim u protestantsku zajednicu. Služba im se održava svake nedjelje od 10:30 sati do 12 sati.

Došla sam unutra, svi su dobro raspoloženi, međusobno se pozdravljaju prije početka službe. Sam uvod u tijeku službe se temelji na poslanicama iz Biblije, a u međuvremenu smo počeli pjevati.

Tijekom promatranja zajednice primijećeno je da članovi zajednice ne upotrebljavaju riječ misa, već služba.

„Oduvijek me zanimao protestantki nauk, ali s obzirom da sam rođena u katoličkoj obitelji, nisam ni pomišljala da bih mogla postati dijelom jedne ovakve zajednice, bilo mi je malo čudno priviknuti se na riječ služba, jer sam oduvijek doma dolazila i govorila majci da sam došla s mise.” (S1, članica protestantske zajednice)

U samom početku primijećen je opušteni ambijent, međusobnu komunikaciju među članovima zajednice te sreću što se nalaze na mjestu gdje dijele iste vrijednosti. Primijećeno je da se i prije službe stavlja veliki naglasak na zahvalnost po pitanju svih životnih iskustava. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Način na koji provodimo ovdje vrijeme, družimo se, imamo međusobnu podršku, pjevamo – sve nas to čini boljim osobama, ispunjenijima. I sama sam odmalena oduvijek voljela pjevanje i zvuk gitare, ono što ova zajednica nam pruža” (S2, član protestantske zajednice)

Primijećeno je da zamjenik pastora drži električnu gitaru, a tijekom službe se saznala informacija da nastupa u jednom kaštelanskom bendu. Dok je pastor koji je Amerikanac na engleskom čitao uvod iz poslanice Filipjanima, njegov zamijenik je prevodio rečeno. Među prisutnima su se našli i oni koji često ne posjećuju ovu zajednicu, ali kada imaju vremena, obavezno otiđu upravo u nju. Jedan od njih je i član motokluba iz Imotskog koji je podijelio s prisutnima anegdotu o važnosti vjere u Boga. Opisao je značaj slavljenja svih situacija s kojima se čovjek susreće. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Kćer mi se udavala ovo ljeto, taj dan je kiša padala kao luda, nije joj bilo svejedno. Od svih ljetnih dana, kada je skoro stalno sunčano, baš taj dan je odlučila padati, a imali smo vanjski catering, sve smo morali sklonuti, zaštititi. Tada sam upitao Boga što mi je činiti i osjetio tu

toplino oko srca, zahvalnost i vjeru da nas on čuva i da će sve biti u redu. Zahvalio sam mu se na ovoj kiši, na suncu, na mojoj predivnoj kćeri i ovim nezaboravnim trenucima. U tom trenutku se odjednom razvedrilo. To je bio magičan trenutak. Zahvalnost i vjera nam pokazuju svima da je sve u životu moguće.” (S3, član motokluba)

S obzirom na vrijeme adventa, jedna od članica zajednice je upalila svijeću te sjela za klavir i svirala bogoslovne pjesme, dok je zamjenik pastora zahvaljivao Bogu za kišu, za divan dom i za život. Iz toga je primijećeno da zahvalnost i važnost Biblijskih načela nose važnu ulogu u životima protestanata. Jedan od pripadnika zajednice je opisao da je spasenje osjetio tek kada je osjetio i božansku prisutnost. Nije želio otkrivati previše detalja, ali je otkrio da je upravo ova zajednica odigrala važnu ulogu u njegovoj promjeni svakodnevnih navika koje su se temeljile na materijalnim stvarima i brzom potrošnji. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Spoznao sam vjeru, nadam se da mi je Bog oprostio za sve moje grijehе koje sam počinio u prošlosti, ponekad dotaknemo dno kako bismo spoznali da je Bog tu, u nama, samo ga trebamo osjetiti.” (S5, član protestantske zajednice)

Ono što je dodatno primijećeno na službi je da je ova protestantska crkva skromnija i manje kićena nego što je to slučaj kod katoličkih i pravoslavnih, a javnih pokazivanja religioznosti izvan crkvenih okvira također gotovo da i nema. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

Cijeli tijek službe temelji se na čitanju poslanica iz Biblije, a često se od strane pastora spominjao i Mihej, jedna od knjiga Biblije koja pripada dijelu Staroga zavjeta. (terenske zabilješke, (3.12.2023.)

Četiri članice zajednice pričaju, govore o tome da su složne su oko toga da Biblija za njih predstavlja vrlo važnu komponentu svakodnevnog života koja ih je oblikovala.

„Sveto pismo je ostavilo trajan trag na formiranje svjetske civilizacije. Utjecaj je vidljiv na području kulture, načela društvene pravednosti, i posebno duhovnosti odnosno religijskoj formaciji. Tako da je i nas usmjerila na život ispunjen zahvalnošću što ste mogli vidjeti i kroz naš odnos prema životu” (S5, član protestantske zajednice)

Primjećujem da se često spominje advent. On za protestante predstavlja jedan od glavnih pokazatelja, ali i izazova u kojem imaju sebi priliku dokazati da materijalizam uzrokovan kapitalizmom ne utječe na njihovo viđenje vjere (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Ovo razdoblje je razdoblje nade, radosti i zahvalnosti. Bog nas je stvorio da budemo zahvalni, važno je da Njemu predamo sve svoje brige i okrenemo se slavljenju Krista. Isus govori da se ne brinemo što ćemo jesti te što ćemo obući.” (S6, član protestantske zajednice)

Pjesme su pjevane na hrvatskom i engleskom jeziku zbog većeg broja stranih članova, a znakovit nam je bio i način dodjele pričesti. Kod protestanata je svaka krštena osoba pozvana da podijeli pričest ili da simbolički povede Tajnu večeru. Uz kruh nam je ponuđeno vino i sok, a temeljna svrha primanja hostije očitovala se u zahvalnosti za tijelo i krv Isusovo. (terenske zabilješke, 3.12.2023.)

„Na ovakav način sam osjetila bliskost sa cijelom zajednicom, živim ovdje u blizini, sam način primanja prve pričesti me dojmio, upravo na ovakav način imam osjećaj da sam dijete Božje, da smo mi svi dio Njega. Spoznala sam prave vrijednosti, a i društvo je jako ugodno. Ovdje se osoba osjeća kao individua, da je u mogućnosti svojom snagom, ali i snagom Boga ostvariti sve što želi. To nas stavlja u ovo moderno doba, Nakon druženja ovdje osjećam tu potrebnu snagu. Kući se svakodnevno molim, a ova služba me oplemenjuje na najbolji način. Imam osjećaj da prije nisam ni znala cijeniti Boga i kršćanstvo na pravi način. Moj se odnos prema ljudima promijenio, poniznost i sve manja potreba za materijalnim su me promijenili na bolje” (S7, članica protestantske zajednice)

10.4. Transkript intervjua

Mjesto: Trogir

Datum: 03.12.2023.

Vrijeme: 12 h

Prvi sugovornik (S1)

Drugi sugovornik (S2)

Istraživačica (I)

I: (čitanje informiranog pristanka)

S1: Pristajem.

S2: Pristajem

I: *Koliki je vaš stupanj obrazovanja i glavni izvor prihoda?*

S1: Ja kao zamjenik pastora sam odabran od ljudi, isto kao i Kent, za sada nemam još završen fakultet do kraja. Imam neke ispite, seminare, svašta nešto, ali još nisam službeno završio stvar, što se tiče teologije. Ali to je ljubav na srcu i to je jedno predanost. Živim od turizma. To je moj izvor egzistencije trenutno.

S2: Ja sam inženjer elektrotehnike i informatike. U međuvremenu sam studirao magisterij teologije, ali sam došao u Hrvatsku, prije nego što sam završio magisterij, pa sam morao raditi da bih mogao položiti predmete. Imao sam oko 30 predmeta koje sam trebao odraditi. Tako da sam ih položio prije šest, sedam godina, ali kad sam punio „punio“ sve te predmete, ali nisam mogao završiti moj magisterij jer nije bio u tom vremenu tečaj preko interneta da završim. Tako da imam prvostupničku diplomu, ali nemam magisterij.

I: *Možete li nam reći nešto više o samoj protestantskoj zajednici?*

S1: Drugi sugovornik će znati nešto više o tome kao netko tko je u misiji već više od 30 godina, a sama zajednica je bila kao i sve druge kućna molitvena grupa koja se širila sve više i onda smo shvatili da zapravo se može službeno svrstati u zajednicu. To je bilo prije tri godine. Otada smo službeni.

S2: Započeli smo u Živoj Nadi koja je djelovala u Splitu i onda je ova crkva bila kao živa nada. Dugo vremena smo imali kućne grupe. Mi smo gradili odnos s ljudima u zajednici preko engleske radionice. Na taj način i malo po malo kada smo bili u većem broju onda smo ju registrirali kao Živa Nada. Baš smo dogovarali datum kad smo ju registrirali. Sada je treća prema četvrtoj godini.

I: *Koliko članova sada brojite?*

S1: Svi su slobodni doći. Naših je negdje oko 20-ak ja bih rekao. Nism uvijek svi na okupu. Ovo su danas i prijatelji i poznanici iz Šibenika i Zadra. Negdje se tu brojimo oko dvadesetak, a s djecom nas je još i više.

S2: Neki od uvjeta su da član treba biti kršten te da si spreman služiti Crkvi. Imamo nekakav formalan proces da budeš dio zajednice. Neki ljudi smatraju da su članovi. Mi ih također smatramo članovima, ali nisu prošli taj proces da budu „na papiru“ članovi. Tako da ima ljudi koji su članovi na način na koji oni žive i pristupaju Crkvi. Ima i onih koji su baš „na papiru“.

S1: Da

I: *Molitva je jedna od glavnih karakteristike štovanja protestantizma što se dalo nashutiti i tijekom današnje službe. Koliko često prakticirate molitvu u svakodnevnom životu?*

S1: Pa prakticiramo ju stalno. Mislim početak dana definitivno. Ovisno o onom što radiš. Ako si sam možeš i često i u mislima. Ali molitva je vrlo važna. Ona je kao naš udisaj i izdisaj. Mimo Crkve, uvijek je i prije jela. To je već i navika postala, ali zahvaljuješ, moliš za stvari. Ujutro, prije spavanja, kroz sredinu dana također. Odnosno stalno

S2: Kao što sam spomenuo danas na službi izvor života, izvor za pobožnost, promjenu...sve to dolazi kroz odnos prema Kristu. Tako da mi želimo graditi odnos s Kristom. Biblija nas uči da molimo bez prestanka. Neke molitve se ponekad ponavljaju bez razmišljanja o čemu se moli. Naša molitva je više razgovor, da pričamo s Bogom. I kada smo frustrirani i kada smo zahvalni, odnosno u bilo kojem trenutku. On je osoba koja se druži s nama.

I: *Koje vjerske radnje, osim molitve još prakticirate tijekom svoje službe?*

S1: Naša služba zadržava uvijek molitvu, slavljenje, riječ, Gospodnju večeru. Ali naravno tu su umjesto krštenja malene djece, mi radimo „prenošenje djeteta“. Donosmo dijete na blagoslov i

opet molimo za njega. Krštenje dolazi u dobi kada razumiješ, kada dijete već govori, kada možeš spoznati tko Krist je, tko Bog je.

S2: Učeništvo, mi im želimo ugraditi kulturu učeništva koja se odvija „jedan na jedan“ ili u male grupe. Važno je proučiti Bibliju i naučiti osnovu Duhovne discipline. Molitva, čitanje Božje riječi, studiranje Božje riječi, što znači prihvatiti Isusa, Gospodara svojeg života, razumjeti tko je Bog. Učvrstiti svoje spasenje, podijeliti svoju vjernost s drugima i općenito kako učeništvo djeluje, Ja bih htio da svatko ima nekog tko mu je kao mentor u njihovom životu i da osoba gradi što dublje svoj odnos s Bogom. U isto vrijeme da imaju i nekog tko je mlađi, tek novorođenog da im pomaže, da oni rastu u svojoj vjeri. Mislim da je to važnije i to je više kao model što ga je Isus radio svojim učenicima nego da mi se samo nadamo da će ljudi usvojiti odgovarajuće vrijednosti od nekih propovijedi, nego da kroz taj bliski odnos i kroz primjer svoga mentora da rastu u vjeri.

I: Koje su ključne vrijednosti za koje smatrate da bi svaki vjernik trebao slijediti?

S1: Definitivno imati svoje Sveto pismo doma jer u protivnom kako ćeš znati je li ono što bilo koji svećenik propovijeda istinito. Kada kažem bilo koji, zbilja tako i mislim. Prije su ljudi imali toliko rijetko to, Stari Zavjet ili Toru, da kada bi imali to, to su cijenili. Danas vjernici koji se skrivaju po Kini ili po nekim zemljama gdje je komunističko uređenje, kada dobiju Bibliju, doslovno ju ljube. To bi trebao biti autoritet svakog doma. U protivnom kako ćeš znati što Bog želi i što Bog kaže. Kako ćeš uopće povjerovati u nešto ako ne znaš što Bog poručuje. Tako da Biblija je autoritet jer to je Njegova riječ. To je on rekao preko apostola, preko proroka, preko svih ispunjenih Duhom Svetim. A sve proizlazi iz odnosa s njim, a to „s njim“ je kroz njegovu riječ. Ja mogu osjećati, ja mogu imati emocije, mogu biti dobrog raspoloženja, ali to mi samo uvjetuje do su okolnosti dobre. Kada su okolnosti loše, onda moram iz nečeg opet crpiti snagu, a crpim je iz znanja o Njemu.

S2: Mi ostvarujemo odnos s Bogom da on može mijenjati naše stanje i plod dobrog duha je ljubav, radost, smijeh, strpljenje, samokontrola. Želimo biti što sličniji Kristu.

I: Je li u današnjem užurbanom svijetu još teže promicati vjerske vrijednosti?

S2: Ne znam je li tolika razlika kolika je bila u vrijeme Isusa Krista.

S1: Paa...nije toliko teško ukoliko je čovjek otvoren. Ne znam, ne bi trebalo biti teško.

S2: Ja mislim da to ovisi puno o unutarnjim i vanjskim faktorima. Vrlo je važan taj faktor koji osoba ima u sebi jer smo mi kao ljudi lijeni i želimo najlakšim putem doći do nečeg. Mislim da postoje vjernici koji bi htjeli samo ovako da dolaze redovno nekoliko puta mjesečno na službu te da će to promijeniti njihov život. Ali ukoliko mi želimo unaprijediti sebe, svaka osoba bi trebala izgraditi odnos s Bogom i svaki dan voditi se Božjom riječju. Također je važno da ohrabrujemo jedni druge i da smo svjedoci. Nije lako biti svjedok kada ljudi ne žele pričati o religiji. To je kao jedna zabranjena tema, odnosno zajedništvo izvan Crkve. Nema puno ljudi koji se baš otvore po tom pitanju tako da moramo biti osjetljiviji i čekati trenutak kada je netko malo više otvoreniji da priča o duhovnosti, o Bogu, Bibliji.

I: Postoji li u današnjem vremenu nekakava strategija kako bismo ljude naveli da slijede moralne i duhovne vrijednosti kako bismo stvorili zajedništvo vjernika?

S1: Ovo je katolička zemlja i to je super. To bi trebala biti odskočna daska za sve nas bez obzira što smo mi evanđeoski kršćani, oni su katolici. Naposljetku se svi nazivamo kršćanima i strategija bi opet trebala biti „slijedite primjer Krista“ jer lakše se ustati u šest ujutro, napraviti dnevnicu, izmoliti i dalje da živiš po svom. A imati živi odnos s Njim je ono nešto što se gradi. A o ljubavi, radosti, miru i strpljenju, to bi trebali pričati o tome stalno. Ali nažalost to nije tako jer postoji nešto pored Krista. Ja bih rekao Krist plus nešto. To se skida ta milost koju je Krist ponudio s Križa. Ne može ništa pridonijeti ako sam sebe ne iščupaš iz svog stanja. Ako ne prihvatiš ono što on već je učinio. Kao kršćanska zemlja, ali i katolička mogli bi imati puno dodirnih točaka. Nema strategije kao kad prolazi časna sestra meni je fanstatično pozdraviti ju s Hvaljen Isus. Zamisli kad bi se svi međusobno tako pozdravljali, da je u našim životima Isus uzvišen, to bi bilo fantastično. Nažalost postoji razlika između religije i živog odnosa s Bogom.

S2: Ja bih htio da svaki katolik bude pravi vjernik i živi kršćanstvo. Ono što ja osjetim kroz svoj odnos s ljudima, da imamo puno ljudi koji se ne dijele kao tko je Hrvat, tko je katolik ili bilo koje religije, ali se ponašaju kao da Bog ne postoji. To je samo identitet za njih, ali nije živo, nema ploda. Mi bi htjeli za svaku osobu da gradi iskrene odnos sa Kristom što bi promijenilo njihov odnos s Kristom, nije važno tko kojoj crkvi pripada. Ja pripadam crkvi u kojoj nema dominacije ni institucije koja ju drži, već smo za njezin opstanak odgovorni svi mi koji smo gradili odnos s Kristom. Mnogi ljude ne znaju u što oni vjeruju i žive u mraku, u problemima i bez nade. Njima želim pružiti nadu na način da podijelim Evanđelje s njima.

I: Na koji način možemo potaknuti mlađu populaciju da slijede takve vrijednosti s obzirom da je uvriježeno mišljenje da je mlada populacija puno više izmanipulirana od različitih medijskih sadržaja?

S1: Ja bih rekao da to uvelike ovisi o okruženju u kojem se djeca odgajaju. Možda su nedjelje premale smjernice da bi roditelji uspjeli djecu odgajati. Mlada populacija bi se trebala okrenuti dobrom sadržaju na internetu, ali nisam s tom generacijom često. Ovdje imamo nedjeljnu školu. Mlađi se povuku sa strane i na primjeren način za svoje godine ulaze u razne biblijske priče. To je ono što nose doma, a roditelji trebaju nastaviti i usmjeravati djecu da se drže dobrih vrijednosti.

S2: Mi smo imali i kamp za mlade, imali smo jednom tjedno smo imali i zabavu za mlade gdje bi pričali o životu. Teme koje su njima zanimljive bez da smo dotaknuli vjeru. Ja sam našao osobnu poveznicu kroz sport te se na taj način družim s mladim ljudima i to je prilika da pričao o životu i duhovnosti. Sada je teže zbog novih tehnologija, tableta, mobitela. Pokazalo se da se jedan student ovdje koji studira film te sam mu rekao kako želim kao napraviti youtube kanal i da pitam pitanja o vjeri ljude na ulici kako bih mogao vidjeti kako reagiraju. On nakon dvije minute me pitao: „Pa koliko je to dugo“, a on mi može samo pratiti nešto što traje 30 sekundi.

S1: Glazba je jak medij, ja isto kao glazbenik nastojim mladima preporučiti dobre bendove, dobre pjesme.

I: S obzirom da je u protestantizmu Biblija vrlo važan faktor, je li ona jedina ili se tu ubrajaju još dodatni faktori koji utječu na vjersku rutinu protestanata?

S1: Biblijski citati nam dosta znače tijekom službe jer nas uče da težimo boljim vrijednostima. Biblija nam otkriva od početka što se događalo, od Adama i Eve, pa do pada u grijeh, do proroka onih koji su dolazili i govorili da će kraljevati vječno. Dolazimo do Novog Zavjeta u kojem se nudi novo rješenje i bijeg za zlo. Onda shvaćamo da ništa ne možemo pridonijeti svom spasenju. Onda shvaćamo da ne možemo napraviti ništa osim te milosti koja je darovana u Kristu. Isus je uskrsnuo, a mi nismo uzalud vjerovali jer on je i dalje živ. I danas je živ. Sjedi Bogu s zdesna. To ništa ja ne bih znao da mi nije netko čitao, da mi netko nije propovjedaao. Kako bih ja znao? U što bih ja vjerovao? Danas kad znam sam čitati i pisati mogu se uvjeriti, ali Duh Sveti ima veliku važnost jer on otkriva, ali isto tako potrebno je dati se, predati, vjerovati Bogu. Ili ćemo vjerovati u nešto drugo, ili u ono što kaže Pismo. Na taj način poznajem Boga.

S2: Smatram da Biblija ima odgovor za svaki problem ili predmet s kojim se čovjek susreće u životu. Ima i drugih knjiga kao što su Science in the Bible, nešto što bi bio malo zanimljiviji

pristup za nekoga tko je na fakultetu. Za mlađe generacije nisam stručnjak. Mi smo s mlađim generacijama gledali The Chosen. Jako je zanimljivo.

S1: Moramo znati da je ključ ili srce Biblije Isus Krist i možda nikad u životu nisi pročitao nijednu stranicu nje, ali si čuo od nekoga da Gospodin Isuse Krist spašava čovjeka njega samog, od grijeha. Vjera je osnovica.

S2: Neki od filmova po tom pitanju su dobri, kao npr. The Sound of Freedom u kojem se radi o trgovini ljudi. Možeš takvih tematika pronaći i na filmu te uvidjeti potrebu za Bogom u životu.

I: *Uz sam protestantizam se povezuje i marljiva radna etika. Kolika ona unaprijeđuje društvo i zajednicu?*

S1: Mi svi moramo se prirediti za svoj život, moramo platiti račune, moramo dati caru carevo ili vlasti ono što vlastima pripada, a Bogu dati Božje. Bog nam je dao sposobnosti i zdravlje da možemo raditi da bi imali vlastite financije, da bi uspjeli uzdržavati sebe i svoje obitelji. Bog nam je dao te sposobnosti da to možemo. Ako možeš nešto što ti je Bog dao, ali ne želiš, onda ne znam koji ti je razlog zašto to ne želiš. Sada tema ide dalje, je li dobro skupiti više ili manje. Lijen ne smiješ biti jer to nije dobro, smatra se grijehom. Ali smatram da materijalizam ne smije biti naš fokus, već poniznost i zahvala za ono što ti je Bog dao da bi mogao zaraditi i gledati ljude kojima je potrebno. Gledati ljude i u zajednici i izvan nje i učiniti mlade da budu vrijedni. Ne vrijedni da zanemare Boga, već što god da radili da radimo zdušno i da radimo njemu. On je prvo naš šef, a onda poslodavci. Moramo raditi kao da nas on gleda 24 sata.

S2: Treba uspostaviti mudrost u radu. Jednom smo čak imali jednog mladića koji je došao i tražio novčanu pomoć, ali on je samo pokušao iskoristiti Crkvu kao jedan centar milosti te je koristiti za svoje potrebe. Jer smo veliki dušnici te želimo pomoći svima kojima je potrebno, ali je on sposoban raditi. Ali on zahvaljujući svojoj djeci koristi državu da prima novac. Nešto je radio za Crkvu, ali on je htio više. Htio je da samo stoji doma i da mi radimo za njega. On je mlađi i zdraviji od mene. Tu je ta mudrost što Pavao ima. Ako mi želimo, mi moramo paziti da ne štetimo osobama zbog svoje lijenosti. Mi želimo osloboditi ljude od takvih obrazaca ponašanja.

I: *Od strane nekih protestanata se hedonizam doživljava kao grijeh. Je li u današnjem vremenu to upravo tako?*

S1: Definitivno trebamo biti ponizniji. Ne skupljati materiju jer nema potrebe za tim. Biti zahvalan s onim što imaš, to je formula za zadovoljstvo. Kada si zahvalan s onim što imaš, ti si sretan. Sve više od toga, ljepši auto, ljepša košulja, sve je to okej, ali onda prerasta ljubav u materijalno.

I: Je li se to promijenilo kod protestanata s obzirom na konzumerizam i sve ono što postmoderno društvo propagira?

S2: Bogataš nije čovjek koji ima puno, nego onaj kome malo treba.

S1: Ne smije bogatstvo biti naša preokupacija. Pavao je bio šatoraš, radio je šatore, mogao je primati plaću na račun propovijedanja. Imao je pravo na to, ali dao je primjer svim vjernicima da ne padne nikom na teret. Nije htio da ga itko hrani, a da on tu spava i uvijek je davao primjer. Tako i mi trebamo imati ono što je dovoljno. Sve više je previše ako to zaokuplja naše srce. Potrebno je njegovati blago u srcu. Ja sam protiv toga da je kršćanin enormno bogat. Međutim, nije grijeh u bogatstvu nego gdje je fokus. Ako je naš fokus samo na ostvarivanju sve veće količine materijalnih stvari, a nije fokus na Kristu, onda naše srce i naš život pokazuju da nam je samo stalo do gomilanja stvari, a ne vidimo drugog, brata u potrebi. Bog je taj koji upravlja našim srcem i pruža nam da dajemo ako imamo. Bogatstvo nije grijeh ukoliko je i dalje fokus na Kristu.

S2: Ovdje ima puno ljudi koji misle da su jadni i gladni, a što je s onima koji žive u Africi. A oni žive u velikim kućama. Nema ništa loše u bogatstvu, nego u traženju toga. Moramo izbjegavati traženje drugih idola i bogova. Mnogi misle da kada bi nešto imali, da bi tek tada bili sretni, to je, ja bih rekao okretanje idolima. Bog mora biti na prvom mjestu.

S1: Čak i interes za vlastito tijelo, teretana, trčanje. „Joj, ako sam nešto pogriješio tijekom vježbi“ ili „Ajme ovaj mjesec nisam zaradio koliko sam htio“. Moramo uvijek biti disciplinirani i ponizni znajući da je On u kontroli. Ako se nisam jutros ustao, što mogu odraditi, kakav posao mogu odraditi? On nam daje zdravlje da možemo odraditi svoje poslove i imati onoliko koliko nam treba te nam nikad ništa nije ni falilo.

I: Može li se pretjerano druženje s ljudima povezati uz hedonizam koje se u nekim segmentima može smatrati grijehom?

S1: Prekomjerno uživanje u nečem, npr. u hrani ili piću. Imamo debljih pastora, sad što oni jedu ne znamo, ali neumjerenost nije dobra. Ne smijemo pretjerati ni s hranom ni pićem.

I: *Povezujete li druženja s ljudima kao oblik hedonizma?*

S1: Druženja su super, ali ja sam čovjek koji je u kaštelanskoj klapi, mi se družimo, okrene se roštilj, janjetina, popije se čaša dvije, ali kada ih netko popije deset, ja sam umjeren. Ja ću se vratiti svojoj ženi trijezan i moći ću voziti svoj auto. Moram imati disciplinu kao Božje dijete znati da sljedeća čaša će uzrokovati duha u meni koji govori „Ti možeš to slobodno, ali nije dobro“. Ja to ne želim. Ja se mogu okarakterizirati kao hedonist na jedan način jer uživam.

I: *Je li način na koji se provodi vrijeme od strane protestanata u suprotnosti s onim kako ga provode ostale vjerske zajednice?*

S1: Isusa su zvali prijateljem grešnika. Uvijek je ulazio u kuće gdje se jelo i pilo.

S2: On se i družio s njima kako bi mogao podijeliti Evanđelje.

S1: Uživamo u druženju, uživamo u zajedničkim stvarima s obitelji i prijateljima, trudimo se što više biti s najbližima, ali ne želim se izgubiti u svemu tome da se napijem i da se prejedem i da padnem nedje sa strane. Mislim da se po tom pitanju ne razlikujemo od drugih ispravnih kršćana

S2: Isus je bio prijatelj grešnicima i on ih je pokušao izvesti na put spasenja. Njegov primjer bi trebali svi slijediti u svakodnevnom životu, bez obzira na vjerska uvjerenja.

I: *Je li prekomjerna štednja pozitivna karakteristika za protestante i sveukupno društvo?*

S1: Mudro je štedjeti, ali ne pretjerati u tome. Ne smijemo se okrenuti škrtoći.

S2: Slažem se. Sve bi trebalo biti u granicama normale. Trebamo biti mudri. Trebamo ostvariti balans jer to je ono što društvo treba kako bi pravilno funkcioniralo. Dobro je okrenuti se onom što pozitivno utječe na cijelo društvo.

I: *Uskoro stižu blagdani, konzumerizam je u punom jeku. Kako se odnose protestanti u predblagdanskim razdoblju?*

S2: Utjecaj kulture ima veliku ulogu na to kako ljudi općenito doživljavaju potrošnju. Došao sam iz Amerike gdje prevladava ta kultura da je potrebn kupiti što više materijalnih stvari.

S1: Božić je počeo biti konzumerizam žestoki.

S2: Dolazi do velike pomame. Ne samo kada je u pitanju Božić, već i drugi blagdani. Ovdje u 12 mjesec imaš četiri puta moraš kupiti poklon za djecu.

S1: Sve je okej, ali mora biti razuma u svemu. Jer je ovo sada idealno vrijeme i za katolike i za one koji to nisu da se priča o Kristu, da se priča o njegovom rođenju, o tome tko je on uistinu.

S2: Ali kada se dijete krsti u katoličkoj crkvi onda dobije zlato ponekad, a kada mi krstimo odrasle osobe, onda ona dobije piletinu za ručak. Možda smo mi prejednostavni.

I: *Smatrate li da radna etika uvelike pomaže i po pitanju obrazovanja te da je sve više ljudi sa sve većim stupnjem obrazovanja?*

S1: Ja ću svoju djecu odgajati da budu dobri u onom što rade, da budu dobri i kvalitetni. Bez obzira radilo se o faksu ili nečem drugom. Ako je radna etika takva da dovodi do uspjeha u obrazovanju onda je to odlično.

S2: Ja smatram da se to ne može povezati s protestantizmom. U američkoj kulturi ima negdje gdje djeca ne mogu završiti peti razred jer trebaju raditi na farmi, ako je obitelj jako siromašna. Ja sam svoju djecu učio da je obrazovanje vrlo važno, ali naposljetku moj sin kada je vidio koliko novca treba posuditi kako bi se školovao u Americi, nije htio ići. Tako da je odustao na prvoj godini fakulteta te ima svoj biznis te je dosta uspješan.

I: *Jesu li stajališta poznatih filozofa i mislilaca utjecala na viđenje protestantizma, pa čak i na širenje njegovih sljedbenika?*

S1: Teologija i filozofija se uvelike kose tako da je teško odgovoriti na takvo pitanje. Martin Luther se nije slagao s Crkvom kao takvom, koja će iznuditi novce, koja se neće brinuti za siročad, za udovicu. Sa Crkvom koja ne pruža milost kao Krist već traži i daje određena pravila i zadaje stvari i uvjetuje to s novcima. Martin Luther je rekao da on to ne vidi u Svetom Pismu, odnosno da on to ne vidi u Božjoj riječi. I onda najpoznatije teze koje su: samo vjera, samo Isus, samo milost, samo pismo.

S2: Pavao koji je rekao da „Tko ne radi, neće ni jesti“. To je bila praksa, drugi su iskoristili Božju milost. On je gradio kulturu u kojoj se očito puno tražilo. On je sam radio da ne bi bio teret drugima. Samo kako bi mogao jesti. Živio je dosta skromno. Ako je protestantizam više prisutan na zapadu, to je više utjecaj zapadne kulture. Oni hoće udobnost, novac. To je odlika zapada, a ne kršćanstva kao takvog.

S1: Da, u pitanju je prosperitet i kapitalizam. Nažalost se to povezuje s nama jer tamo je to unosno. Čak u vrijeme Biblije je apostol Pavao govorio „Neki ovo rade zbog zarade, neki ovo

rade zbog samog sebe“, ali barem propovijedaju Krista, pa neka propovijedaju kako je on rekao. Ali neki rade to zbog koristi.

S2: Protestantizam sad uvelike raste na području Južne Amerike i Afrike, Kine i Indije. Čak učeništvo, ono što ima Kina protestanata, kada oni tumače ljudima da opišu svoj odnos s Bogom, spominje se i patnja. To je tema koju je teško čuti u Americi. Neke stvari se više tiču kulture, nego kršćanstva.

S1: Ali opet generalno pitanje, bez obzira na protestante. I katolici, ja ne vidim da su svećenici u bijedi, dapače, mi bar imamo svoje obitelji jer se smijemo ženiti. Katolički svećenici žive sami, imaju audi, kuću, ne kose ni svoju travu, to im netko drugi radi. Moramo spoznati riječ kakva je, to je smisao kršćanstva općenito.

S2: Protestantizam, ali i kršćanstvo općenito su protiv lijenosti. Važno je raditi, živjeti učinkovito, da bi radio i za sebe, ali i za druge.

I: Planirate li svoju zajednicu proširiti?

S1: Ako Bog da, da ti progovori tvom srcu, ti ćeš ponovno doći i tako se zajednica širi. U protivnom budemo li mi. U fizičkom smislu mi možemo pitati gazdu tamo, da ako skupimo novce imamo veću crkvu, a manje ljudi. Možda bolje imati manju crkvu, a više ljudi, tako da eto. Bog to gradi, a koliko god bi mi to htjeli, alo na nama je da gradimo, govorimo, da gdje god idemo sijemo i solimo.

S2: Nama je u interesu da množimo, da bude više zainteresiranih, da rastemo, da bude što više onih kao što smo mi.

I: Koristite li se određenim politikama i praksama kako bi privukli što veći broj članova?

S1: Politikama ne, slažemo se s kojom god vlasti jer su vlasti izabrane od Boga. Molimo se da imaju mudrost, ali nećemo sada biti u nekoj stranci da bi ljudi došli. Dobro je biti mudar, kako prići čovjeku, kako pričati. Isus je prišao s marijanki koja je bila protiv njegovog naroda, Isus je prišao carevima koji su bili omraženi u svijetu. Tako i mi moramo imati mudrost prići i onom Irancu koji sada postaje poštar u Hrvatskoj ili Filipincu koji sada radi na građevinskoj skeli. Moramo znati prići i Trogiranima i Kaštelanima i naći zajedničku temu.

S2: Ali ne uzdajemo svoju nadu u politiku. Ne vjerujemo da politika ima rješenje za sve.

I: *Je li marljiva radna etika više povezana uz karakter individue, ili o tome utječu vanjski utjecaji?*

S1: Mladi čovjek koji studira ili ne, opet mu svrha nije biti student deset godina. Opet mu je svrha raditi nešto. S onim znanjem koje si stekao kroz studij da radiš, radiš ono za što si pozvan, jer kad se birao fakultet isto nisi znao hoćeš li odabrat. Onda su pukao ili nisi pukao, ili si htio, ali onda opet nešto voliš. Dakle radna etika je sasvim normalna stvar. Svato radi u svom području, netko zaradi više, netko manje, Bog daje dovoljno i mi smo tu da dajemo te da ne ostajemo besposleni ili lijeni.

I: *Susreće li se vaša zajednica s određenim izazovima ili problemima?*

S2: Ja sam spomenuo situaciju koju smo imali s beskućnikom, ponekad imaš nekog tko ima krivi interes, tko pravi probleme, tko gleda korist isključivo. Rijetko se takve situacije pojavljuju, ali ih bude. Moramo paziti. Imamo dosta sreće po tom pitanju.

S1: To su riješivi problemi, nemamo sukobe žešće, uvijek se možemo ne slagati oko nekih stvari, ali za sada je hvala Bogu atmosfera dobra. Naša crkva je evo miks, malo stranci, malo domaći. Atmosfera je super.

I: *Naposljedku, kako ste doživjeli poziv od Boga?*

S1: Moj otac je katolik, a mama je protestantkinja. Kada su se oni upoznali, onda je moj otac prihvatio da je Bog živ i da mu Bog može oprostiti grijehe kroz Krista. Tako smo i mi kao djeca rađali u takvoj obitelji i saznavali još kao maleni tko Bog je, priče o Smasonu, Davidu i sve o tome. Ja sam cijeli svoj život u Crkvi, u službi, u služenju kroz gitaru, kroz sviranje i uvijek mi je bilo nekako na srcu tumačenje Biblije, propovijedanje i malo po malo su to neki od pastora prepoznali. Moj prvi pastor u Zadru i ovdje sada Kent i vuče me želja da znam što više. I otuda neki ispiti, neki mali studiji. Ako Bog da bit će toga više. Ja sam dobio jednu objavu da ja to trebam raditi. Ja sam dobio jednu duhovnu objavu da ja to trebam raditi u svom životu. Jer je još uvijek ono pitanje što ćeš biti kad narastem, jop uvijek ne znam što ću biti kad narastem, ali vjerujem da je ovo jedno toga. Taj poziv, služiti Bogu.

S2: Ja ne znam još što ću biti kad narastem hahaha. Dugo sam živio ovako, pitanje je dugo. Ali mogu reći da ja kao tinejdžer sam shvatio da Isus je Krist, da Biblija je Božja knjiga za nas. Ja sam odgajan inače u katoličkoj tradiciji, ali sam počeo tek s 16 godina shvaćati da treba predati sve Bogu i počeo sam živjeti u poslušnosti Bogu i čitati Božiju riječ svaki dan, ali sam bio još

uvijek kapitalist. Htio sam biti bogataš kao moj otac, studirao sam na fakultetu ono što bi mene najbolje obogatilo u materijalnom smislu, jer prema mojoj vrlini iz znanosti, ali sam u međuvremenu imao utjecaj od ljudi pa sam rastao u svojoj vjeri. I na fakultet sam kao student i poslije sam otvorio svoj dom. Ja i žena smo radili, kupili smo kuću, imali smo uspješni američki dream life, ali smo otvorili svoj dom i tu smo udružili da čitamo. Služio sam u svojoj crkvi kao praksa da naučim što to znači biti pastor. Jedan pastor mi je rekao „Zašto nisi pastor?“ Ja sam rekao da sam htio vidjeti kako će on služiti našoj crkvi, pa sam bio malo zabrinut da će on imati loš utjecaj. On me pitao „Zašto nisi pastor?“, i onda sam počeo razmišljati da bih mogao početi studirati teologiju. Otuda je sve krenulo.

10.5. Popis priloga

Slika 1. Makro i mikro propisi: učinci vjerskih doktrina na ekonomsku organizaciju

Slika 1.1. Makrosocijalna propozicija: Kalvinizam potiče kapitalizam

Slika 1.2. Makro i mikro razina propozicija: učinci poboljšanih društvenih uvjeta na potencijale za revoluciju

SAŽETAK

Protestantizam ne predstavlja glavno vjersko oprjedjeljenje na području Hrvatske, ali je njegov utjecaj vidljiv širenjem s područja zapada. Danas se često protestantizam vezuje uz kapitalizam, ali i sve veći konzumerizam pri čemu se javlja distinkcija između protestantskog učenja i svih vrijednosti koje on promiče oslanjajući se na Bibliju. Kako bismo pobliže dobili uvid u funkcioniranje protestantske zajednice na području Hrvatske i utjecaja protestantske radne etike koju je posebice istaknuo Weber u svom djelu *Protestantska etika i duh kapitalizma* u kojem pokušava objasniti i prelazak s makro razine na mikro, kao i obrnuto, primjenjen je polustrukturirani intervju u kombinaciji s promatranjem sa sudjelovanjem u jednoj protestantskoj zajednici. Ova kvalitativna kombinacija metoda dala nam je uvid u funkcioniranje protestantizma na hrvatskom području, vrijednosti koje se promiču njegovim učenjem, važnosti marljivosti koja je temelji na duhovnim vrijednostima te uvid u određene probleme s kojima se zajednica svakodnevno susreće. Na temelju ove zanimljive studije saznali smo da se protestantizam u svijetu poprima sve više drugačiju svrhu temeljenu na materijalnim svojstvima koja se često promiče internetskom distribucijom te da cilj radne etike postaje konzumeristički uvjetovan, protiv čega se ova malena zajednica u priobalnom području bori stavljajući naglasak na što veću poniznost i zahvalnost prema Bogu.

Ključne riječi: protestantizam, radna etika, poniznost, mikro pristup, makro pristup, Biblija, konzumerizam, kapitalizam

SUMMARY

Protestantism is not the main religious denomination in Croatia, but its influence is visible in its spread from the West. Today, Protestantism is often associated with capitalism, but also with increasing consumerism, whereby a distinction appears between protestant teaching and all the values it promotes relying on the Bible. In order to gain a closer insight into the functioning of the protestant community in Croatia and the influence of the protestant work ethic, which was especially emphasized by Weber in his work „Protestant ethics and the spirit of capitalism”, in which he tries to explain the transition from the macro level to the micro level, as well as vice versa, a semi – structured interview was used combined with observation with participation in the little protestant community. This qualitative combination of methods gave us an insight into the functioning of Protestantism in the Croatian area, the values promoted by its teachings, the importance of diligence based on spiritual values, and an insight into certain problems that the community faces on a daily basis. On the basis of this interesting study, we learned that Protestantism in the world is increasingly taking on a different purpose based on material properties that are often promoted through internet distribution, and that the goal of work ethics is becoming conditioned by consumerism, which this small community on the coastside is fighting against by placing emphasis on the greatest possible humility and gratitude to God.

Key words: protestantism, work ethic, humility, micro approach, macro approach, Bible, consumerism, capitalism

BILJEŠKE O AUTORICI

Jelena Pavković rođena je 1999. godine u Splitu. Osnovnu školu pohađala je u Segetu Donjem, a Srednju strukovnu školu Blaž Jurjev Trogiraniin u Trogiru. Preddiplomski jednopredmetni studij sociologije na Filozofskom fakultetu u Splitu upisala je 2018. godine, a 2021. godine obranila je završni rad na temu Uspon i pad tehnokracije – hrvatski slučaj u godini korone, nakon kojeg upisuje diplomski studij sociologije na istom fakultetu.

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja SELENA PAVKOVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e magistra/magistrice SOCIOLOGIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23. 07. 2024

Potpis J. Pavković

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: JELENA PAVKOVIĆ

Naslov rada: „TIKO NEĆE DA RADI, NEKA I NE SEDE“ - PROTESTANTSKA
RAĐNA ETIKA KROZ PRIZMU SOCIOLOŠKE MISLI I DANAŠNJE PRAKSE

Znanstveno područje i polje: SOCIOLOGIJA

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
izv. prof. dr. sc. Vlaho Kovačević

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

izv. prof. dr. sc. Vlaho Kovačević (mentor)

doc. dr. sc. Jovan Gutarić (član)

izv. prof. dr. sc. Zorana Šuljag Vučić (predsjednica)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 23. 07. 2024.

Potpis studenta/studentice: J. Pavković

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.